

Tudományos és Műszaki Tájékoztatás

Könyvtár- és információtudományi
szakfolyóirat

57. évfolyam
HU ISSN 0041-3917

2010/05

Tartalom

Ajánló

BÁNHEGYI Zsolt: **Adattárak reflektorfényben: sok dicséret és (még több) bírálat**

Cikkek

ADOMÁNNÉ ZOLNAI Dóra – ZOLNAI László: Quo vadis, tudományos publikációs adattár?	179
DRÓTOS László – KŐRÖS Kata: Adattármustra. Metaadat-keresők	196

Beszámolók • Szemlék • Referátumok

FONYÓ Istvánné: Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2009. évi tevékenységéről	217
S.M. ZABED, Ahmed: Az online információs rendszerek ember-gép felületével kapcsolatos kutatások áttekintése (Ref.: Drótos László).....	222
CLARK, Dennis T.: Kindle e-könyv olvasók kölcsönzése a Texas A&M University könyvtárában (Ref.: Drótos László).....	226

Scientific and Technical Information

Hungarian journal of library and information science

Vol. 57 • 2010/05

Summaries

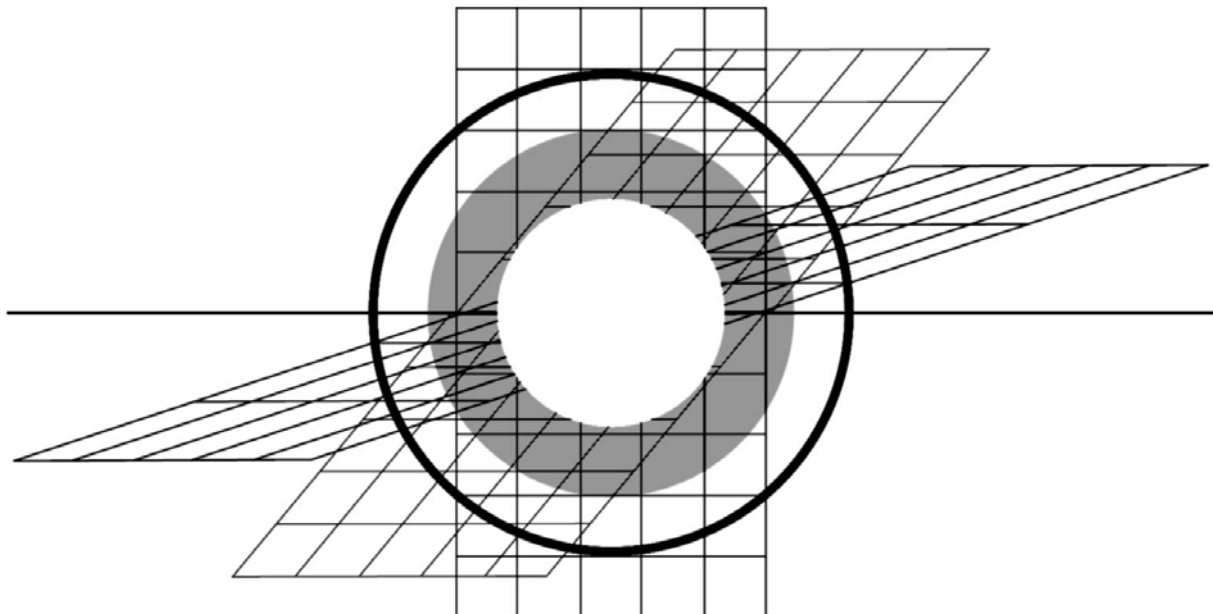
ADOMÁN ZOLNAI, D. – ZOLNAI, L.: **Quo vadis, publication database?**..... 179

The article is a revised version of the first author's thesis. The authors investigate the reasons for the stagnation in the development of databases of research publications in Hungary. The study covers a sample of five Hungarian databases, and looks at some international ventures as well. After a brief overview of their creation, the databases are compared based on a number of criteria. Subsequently, the problems to be solved as prerequisites of development are listed. The findings show that the reasons behind inadequate operation lie

mostly in the practice of planning: it is not exactly defined how the database is to be used for scientometric analyses, and the resources required for maintaining a high standard of operation are not taken into account either.

DRÓTOS, L. – KŐRÖS, K.: **Scrutiny of Hungarian databases. Metadata search engines**.....196

In the series "Scrutiny of Hungarian databases" independent experts evaluate various Hungarian online content services from the point of view of their use by libraries.

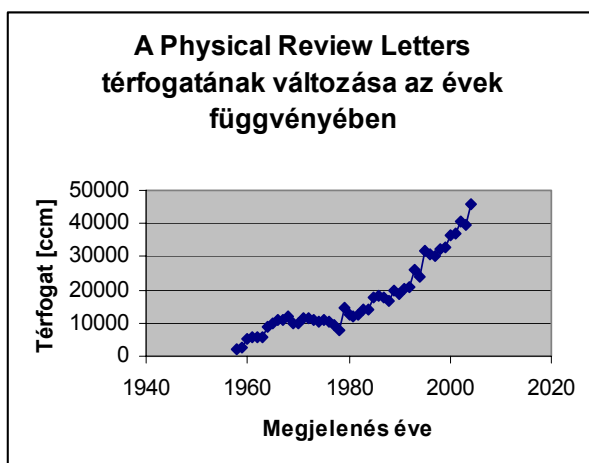

Quo vadis, tudományos publikációs adattár?

Dolgozatunkban öt reprezentatív hazai tudományos publikációs adattárat hasonlítottunk össze abból a célból, hogy felderítsük fejlődésük megtorpanásának okait. Vizsgálódásunk eredménye azt mutatja, hogy az adattárak működésében mutatkozó anomáliák a tudományometriai értékelés lehetőségének elmaszátolása és a tervezési szakaszban történt, a működtetés feltételeit figyelembe nem vevő aránytévésztések következményei.

Bevezetés

Napjaink egyik, talán nem is megértett közhelye a tudomány viharos fejlődése. Ennek az állításnak megértését számos megjelent tudományos közlemény próbálja elősegíteni, mi itt szemléltetésül az 1. ábrát mutatjuk be, amely a fizika tudományának legszínvonalasabb, a fizika minden ágában cikket közlő folyóiratának, a *Physical Review Letters* térfogatának változását mutatja a folyóirat 1958-as indulása óta. Tekintettel arra, hogy a folyóirat kezdetől fogva négyoldalas „Letter”-eket közöl, ez a szám valószínűleg jól tükrözi a területen megjelent publikációk számának növekedését.

1. ábra A *Physical Review Letters* c. folyóirat bekötött évfolyamai térfogatának változása a megjelenési év függvényében

A tudományos-társadalmi hatásokon túlmenően a megjelenő tudástömeg elkerülhetetlenné tette egyrészt a művek cím szerinti nyilvántartását, amely a közelmúltban lejátszódó informatikai forradalom nélkül valószínűleg megoldhatatlan feladat lett volna, másrészt pedig a művek és a rájuk vonatkozó hivatkozások adatainak nyilvántartását abból

a célból, hogy ezekből az adatokból képet kaphassunk a szerzők munkásságáról (teljesítményéről). Részben ezeknek az igényeknek a kielégítésére jöttek létre az ún. publikációs adattárak, melyeknek első és legismertebb képviselője az amerikai *Institute for Scientific Information (ISI*, mai nevén: *Thomson Scientific*) által összeállított *Science Citation Index (SCI)* (a weben ma elérhető a *Web of Science (WoS)*, illetve tágabban a *Web of Knowledge (WoK)* szolgáltatás keretében).

Intézményi publikációs nyilvántartások hazánkban az 1960-as évektől léteztek (az általunk ismert legrégebbi, az *MTA Atommagkutató Intézetének* szelvénykártyás megoldása volt). Jelentős késéssel, a hazai informatikai háttér megerősödésével jelentek meg a korszerű, webes felülettel bíró hazai publikációs adattárak (legkorábban, 1998-ban, az *APHA*, az *MTA Atomki publikációs-hivatkozási adatbázisa*)¹. Ma hazánkban a többé-kevésbé működőnek mondható adattárak száma mintegy húszra tehető. Jelen dolgozat motivációját az adja, hogy több hazai publikációs adatbázis fejlődése megtorpanni látszik. Időszerű áttekinteni a hazai publikációs adatbázisokat, hogy a továbblépéshez irányokat adhassunk².

A *Miskolci Egyetem* publikációs adattára (*MEPA*) és az *MTA Köztudományi Publikációs Adattára (KPA)* mellett részletesen foglalkozunk az *MTA Tudományos Publikációs Adattárával (ATPA)*, az *MTA Atommagkutató Intézet Publikációs-Hivatkozási Adatbázisával (APHA)* és a *Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Oktatói Publikációs Adatbázisával (PPKE BTK OPA)*. Véleményünk szerint választásunk reprezentálja a hazai tudományos publikációs adattárak főbb típusait. Az *APHA* részletesebb ismertetését az indokolja, hogy bemutatása a hazai szakirodalomban még nem történt meg, a *PPKE BTK* adatbázisa

pedig jól működő példa kisebb bölcsészettudományi adatbázisra.

A tudományos publikációs tevékenység összefüggéseinek tudományos vizsgálatára külön tudományág, a *tudománymetria (bibliometria)* alakult ki. A hazai tudománymetriai kutatások legfrissebb áttekintését *Vinkler Péter* jegyzi³.

Minden bizonnyal történetileg a legelső teljesítményértékelési szempont a szerzők publikációinak tartalma volt. Az egyéni publikációs szerzőlisták hosszabbodásával előtérbe került a publikációk számának figyelembe vétele (egyes nekrológok ma is ezt használják). A tudománymetria kialakulásával, illetve az informatika fejlődésével vált gyakorlattá a hivatkozások számbavétele. Ettől az időtől kezdve egy sor tudománymetriai statisztikai jellemző definiálására került sor. Ezek közül számos megtalálható az APHA-ban, országokra vonatkozóan I. a 4. jegyzetet.

Használatának népszerű volta miatt meg kell említeni az *impaktfaktort*^{5,6}. Az idő előrehaladtával az *impaktfaktort*, illetve annak egy adott publikációhalmazra felösszegzett (esetleg szerzőszámmal beosztott) változatát elkezdtek használni egy szerző, intézmény vagy ország tudományos teljesítményének jellemzésére⁷. Ebben az értelemben használják az általunk vizsgált adatbázisok is az egyetemi adattárak kivételével. Időközben a folyóiratok értékelésére kitalált számos mutatót (frissességi index, idézési félidő, idézettségi félidő⁸ stb.) kezdték a kutatói teljesítményértékelés területén is alkalmazni. Teret nyertek olyan számszerű jellemzők is, amelyek a publikálási szokásokkal vannak kapcsolatban (aktivitási index, produktivitás⁹ stb.). A legutóbbi idők terméke az egyes szerzők tudományos teljesítményének jellemzésére kifejlesztett Hirsch-index (h-index)¹⁰, amelyet hazánkban az elmondottaktól függetlenül kezdtek el alkalmazni, ami a KPA hiányosan feltöltött adatain alapult¹¹.

Az *evaluatív* (értékelő) tudománymetria széles körben elfogadott álláspontja szerint a tudományos teljesítmény értékelésekor körültekintően kell eljárni, és minden esetben ki kell egészíteni ún. *peer-review* értékeléssel. Hazánkban a szakértői (*peer-review*) értékelés gyakorlatilag végrehajthatatlan az egyes szakterületeken dolgozók kis száma és függősége miatt. Még ha lennének is független szakértők, a tartalmi áttekintés a szóban forgó művek nagy száma miatt nem lehetséges a gyakorlatban. Ezen okok miatt – bár senki sem szereti – elkerülhetetlen a tudománymetriai statisztikai

jellemzők mind szélesebb körű használata. A számszerű jellemzők használata elsősorban makroszinten (országok közötti összevetés) vezet megbízható eredményre, mezo- (intézményi) és mikroszinten (egyéni teljesítményértékelés) alkalmazása kockázatos és nagy körültekintést igényel¹².

Az *evaluatív* tudománymetria alkalmazását az alsóbb szintek felé haladva egyre fokozódó éleségű viták kísérik. Ennek az a magyarázata, hogy a felsőbb szervek (mezoszinten: intézményfenntartók, mikroszinten: munkáltatók) a tudománymetriai adatokat esetlegesen egzisztenciális következményekkel járó következtetések levonására használhatják. A viták általában az egyéni és a csoportérdekek kifejezői, tudatosabb esetekben a *tudománypolitikai marketing* (vö.¹³) lépéseinek folyamatai. Ez utóbbiak rendszerbe foglalása a jövő kutatásainak témája lehet.

A publikációs adattárak a láttatás és az értékelés szándékával jöttek létre. A hazai adattárak létrehozásának közvetlen oka az volt, hogy a létrehozást finanszírozó szervezetek nem tartották kielégítőnek a nagy nemzetközi adattárak (WoK, Scopus, Medline stb.) által nyújtott szolgáltatásokat. Ez annak ellenére így történt, hogy az ISI megteremtette a társadalom- és bölcsészettudományok területén is az SCI megfelelőit (*Social Science Citation Index* és *Arts & Humanities Citation Index*). Míg a természettudományok hivatkozási indexei jelentős részben tartalmazzák a kiemelkedő magyar kutatók legutóbbi évekbeli munkásságát, azokon a területeken, ahol a magyar nyelvű közlés népszerűbb, illetve a tudományos teljesítmény nyomai a nemzetközi adatbázisok által nem indexelt művekben találhatóak, nagy igény mutatkozik a közlemények adatainak felmutatására. Ennek az igénynek a felismerése a dolgozatunkban vizsgált valamennyi publikációtár létrehozásának az oka. Megjegyzendő, hogy javarészt a létrehozó szervezetek eltérő érdekei vezettek a viszonylag nagyszámú adattár létrejöttéhez (többek között majdnem minden felsőoktatási intézmény törekszik valami hasonló kialakítására). Az egyetemi publikációs adattárak többnyire megelégszenek (valószínűleg azért, mert a legtöbb helyen a már működő könyvtárak kapták meg ezt a feladatot) a publikációk adatainak láthatóvá tételével.

Új korszakot jelentett a tudományos teljesítmények értékelésének nemzetközileg, majd hazánkban is kialakuló gyakorlata. Ez direkt módon hatással volt

az egyes kutatók/intézmények sorsára. Közvetlenül ez – az MTA intézeteinek 1996-os értékelése¹⁴ – volt a kiváltó oka az APHA weben való megjelenésének, és egy majdani intézeti teljesítményértékelés terve¹⁵ vezetett az ATPA megalapításához. Az ATPA-t szervezetileg az MTA főtitkára alá rendelték. A KPA létrehozásának az MTA elnökétől kiinduló indítéka pedig az volt, hogy az MTA levelező és rendes tagjain kívül a köztestületi tagoknak (akik az MTA „résztevői”) lehetőséget nyújtsanak munkásságuk nyilvántartására, a weben való megjelenéséhez. Később, vélhetőleg a gyér érdeklődés miatt, ez az eredeti cél módosult. Egyre szélesebb körben *ajánlották* – attól függetlenül, hogy másutt már lehetséges munkásságuk figyelemmel kísérése – a KPA használatát ösztöndíjak, doktori cím, akadémiai tagság, Bolyai-ösztöndíj megpályázása esetén. Néhány éve az *Országos Tudományos Kutatási Alap (OTKA)* is a KPA adatait teszi ajánlottá, legújabbán pedig az *Országos Doktori Tanács (ODT)* adatbázisa is ennek használatát favorizálja.

Az ATPA és a KPA egyre több tudományometriai statisztikai jellemzőt közöl, azonban az APHA anyaga sokkal részletesebb ilyen szempontból. Itt kell megemlíteni, hogy a dolgozatban vizsgált adattárakkal kapcsolatban célszerű elkülöníteni a szűkebben vett adatnyilvántartást, az adattárak működtetését, és az esetleges tudományometriai célokat szolgáló tudományometriai eszköztárat. Ezek a részletek első látásra függetlennek látszanak, azonban mindegyik mögött eltérő érdekek állnak, amelyek az egyes összetevők eltérő színvonalú megvalósításához vezethetnek.

A jelen dolgozatban vizsgált hazai tudományos publikációs adattárak széles spektrumot ölelnek fel. Egyfelől, főleg az egyetemi adattárak (valószínűleg a kezelőként funkcionáló egyetemi könyvtárak befolyására), a helyben keletkező publikációk (dokumentumok) könyvtárszakmai feltárását (kereshetőségét) helyezik előtérbe, a többiek viszont inkább a szerzők és intézmények publikációs (hivatkozási) listáit tárják a felhasználó elé.

A Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Publikációs Adattára (ATPA)

Az adattár az *Akadémiai Kutatóhelyek Tanácsának* javaslatára az MTA főtitkárának 2001. február 15-én kelt határozatával jött létre. Az MTA Tudományos Publikációs Adattára az *MTA Kémiai Kutató-*

központjának önálló szervezeti egységeként működik. Az ATPA célja, hogy az MTA természet- és társadalomtudományi kutatóhelyeinek tudományos közleményeit és az azokat idéző publikációkat nyilvántartsa. Adatokat szolgáltat az MTA bizottsági és szervezeti részére a kutatóhelyek tudományos publikációs tevékenységének áttekintéséhez, valamint különböző szempontok szerinti értékeléséhez. Segítséget nyújt a kutatóhelyeknek a publikációikat és azok idézeteit tartalmazó jegyzékek különböző szempontok (pl. kutatási pályázatok) szerinti összeállításához.

Az ATPA bekapcsolódik a hazai kutatóhelyek és más intézmények tudományos kutatóinak szakirodalmi információval történő ellátásába, segítve ezzel a kutatóhelyek tudományos együttműködését. Hozzájárul a kutatóhelyi, az akadémiai és az országos tudományos kutatási koncepciók, tervek kimunkálásához, a magyar tudomány nemzetközi helyzetének felméréséhez a szükséges információk megszerzésével és elektronikus formában való szolgáltatásával.

Az intézetek adatai 1992-től, az akadémiai kutatócsoportok adatai pedig 1996-tól szerepelnek az adatbázisban. A 2008-as adatok feldolgozása után az adattár több mint 300 ezer tételt tartalmazott (~100 000 publikáció, ~200 000 hivatkozás). Az MTA TPA-ban megtalálható bibliográfiai adatok és listák:

- az MTA kutatóhelyek tudományos és ismeretterjesztő közleményei,
- a publikációkra érkezett idézetek,
- az Akadémia doktora értekezések és az MTA kutatóhelyeken készült PhD disszertációk,
- az MTA kutatóhelyek jegyzéke,
- a publikációkat tartalmazó tudományos folyóiratok jegyzéke.

Az akadémiai kutatóhelyek tudományos közleményeinek bibliográfiai adatai felhasználói név és jelszó nélkül lekérdezhetők. Keresni lehet a kutatóhely vagy a szerző(k) neve szerint. A kérdés tovább szűkíthető (év, megjelentető folyóirat, címben előforduló szavak, illetve a publikáció típusa vagy nyelve szerint). Az eredménylisták több szempont szerint rendezhetők, megjeleníthetők és menthetők. Az idéző publikációk adatainak lekérdezéséhez felhasználói név és jelszó is szükséges.

Annak a felhasználónak, aki saját maga akarja adatait bevinni az adatbázisba, az ATPA két programot bocsát rendelkezésére. Ezek a forráspubli-

kációk és idézetek adatainak bevitelére szolgáló „TPA Forrás” és „TPA Idézet” nevű programok. Azok az intézmények, amelyek saját adattárat működtetnek (pl. APHA), az említett programokat szerkesztőprogramként alkalmazzák az ATPA felé történő adatexportálás céljából.

A Magyar Tudományos Akadémia Köztestületi Publikációs Adattára (KPA)

A KPA célja az akadémiai köztestületi tagok publikációira és azok idézettségére vonatkozó adatok összegyűjtése és tárolása. Elsőként a 2004. évi levelezőtag-választás tagajánlási szakaszában jelölést kapott köztestületi tagok adatai kerültek be az adatbázisba. Erről az MTA Elnöksége a 2003. február 25-i, 1/2003. sz. állásfoglalásában határozott. A KPA felállításával és működtetésével a Köztestületi Adatbázis keretein belül az *MTA Kutatásszervezési Intézete* foglalkozik.

A KPA gyűjtőköre kiterjed az érintettek olyan publikációira és nyilvánosan hozzáférhető olyan egyéb tudományos teljesítményeire (pl. szabadalmak), valamint a rájuk vonatkozó olyan hivatkozásokra is, amelyeket a nemzetközi publikációs adatbázisok nem figyelnek. Például könyvek, a nemzeti tudományok magyar nyelvű publikációi, tankönyvek. Sajnos az adatbázis túlnyomó része globálisan nem kereshető, így külföldről használata erősen korlátozott.

A KPA személyekhez kötődően gyűjti az adatokat, és kiterjed az érintett személyek munkásságának teljes időszakára. A publikációs és idézettségi adatok eljuttatásának a módja az adattárba: 1.) Az adatbevitel első lépése: telefonon, vagy e-mail útján történő bejelentkezés a KPA illetékes munkatársainál. 2.) A bejelentkező felhasználói nevet és jelszót kap. A köztestületi tag nevében csak az általa megbízott személy vihet be adatokat. 3.) Az adatok bevitelére az adattárba.

Ha az adatszolgáltatónak van a Web of Science-ben, vagy más hasonló nemzetközi adatbázisban nyilvántartott publikációja és idézettségi adata, úgy ajánlatos az adatgyűjtést ezeknek az adatoknak a letöltésével kezdeni. Az így kapott adatfájlokat az internetes adatbevitel megfelelő helyén fel kell tölteni az adatbázisba. Szövegszerkesztővel készített publikációs és idézettségi listát az adatbázis nem tud fogadni. A kutatóintézetben dolgozó köztestületi tagok kérhetik publikációs és idézettségi adataiknak az ATPA-ból való áttöltését.

A rendszerben történő végleges tárolás előtt az adatok nyilvánvaló ellentmondás-mentességét a KPA munkatársai ellenőrzik, és az adatokat az adatszolgáltatónak ellenőrzésre visszaküldik. Csak az adatszolgáltató jóváhagyása után válnak az adatok honlapjukon mindenki számára elérhetővé.

Megjegyzendő, hogy a KPA több klónja működik az országban. Így a *Budapesti Műszaki Egyetem (BME-PA)*, az *MTA Kísérleti Orvostudományi Intézetében (KOKI-PA)* és a *Szegedi Biológiai Központban (SZBK-PA)*. Ezek működése kis mértékben, de eltér a KPA-étól.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karának Oktatói Publikációs Adatbázisa (PPKE BTK OPA)

A PPKE BTK publikációs adatbázisának – az egyetemi bibliográfiának – célja az oktatók tudományos közleményeinek nyilvántartása és egységes szerkezetű bemutatása¹⁶. Az adatgyűjtéskor a hangsúly a tudományos tevékenység során keletkezett publikációk dokumentálására helyeződik, ebből következik az, hogy az adattár nem törekszik a lehető legteljesebb személyi bibliográfia regisztrálására. A szakirodalmi tevékenység nyomán született publikációk körébe sorolják az önálló műveket (monográfiák, könyvrészletek, gyűjteményes kötetek tanulmányai, folyóiratcikkek, és más, nem nyomtatott médiában való önálló szereplés, illetve társalkotás, művészi produkció) és a különféle közreműködések során keletkezett műveket (fordítás, szerkesztés, szöveggondozás stb.), beleértve a folyóirat-szerkesztést és a könyvsorozat-szerkesztést is. A könyvek lektorálását és a referált folyóiratok számára végzett referálási tevékenységet nem tekintik publikációnak, így azok már nem kerülnek az adatbázisba. Nem regisztrálják a konferencia-előadások adatait és a konferenciafüzetekben megjelent kivonatokat sem.

A PPKE BTK adattára két változatban él: az adatbázis 2002 októberében, a webváltozat fél évvel később, 2003 tavaszán kelt életre. Az adatbázis lehetővé teszi a több szempontú kereshetőséget, a megfelelő adatszegmentációt és a strukturált rekordszerkezetet, az adatkapcsolatok kialakítását, az automatizált sorfolytonos bibliográfiai tételek listázását a meglévő segédprogrammal, és a statisztikai adatszolgáltatások bázisa is. A webes közzététel külön eljárással készül. A statikus weboldalak szöveges szerkesztett formában mutatják be az oktató publikációs tevékenységét. A jegyzé-

keket a keresőrobotok rendszeresen indexelik és a találati listák elejére sorolják. Az adatbázis kézi lekereséssel és adatbányászattal bizonyos tudomány-metriai jelzőszámokat is számol és tesz közzé.

A Miskolci Egyetem Publikációs Adatbázisa (MEPA)

A *Miskolci Egyetemi Publikációs Adatbázis (MEPA)*¹⁷ 2006 óta építi a Miskolci Egyetem számítóközpontja és könyvtára. Az adatbázis-alkalmazás elsősorban az egyetem oktatói, kutatói számára készült, elsődleges célja összegyűjteni és több szempontból kereshetővé tenni azokat a publikációkat, amelyek az intézmény dolgozóinak nyomtatott vagy elektronikus formában megjelent, tudományos és egyéb jellegű munkái. Szintén az adatbázisból nyerhetők statisztikai adatok az egyetemi beszámolók számára.

A gyűjtőkör meghatározása miatt az adattárban nagyon sokféle dokumentum található. Mivel sem minőségi, sem tartalmi kritériumok nem kellenek az állományba kerüléshez, nehéz áttekinteni a szolgáltatás jelentőségét. Véleményünk szerint egy ilyen adattárnak jól körülhatárolt gyűjtőkörének (és céljainak) kell lennie, így lehet egyáltalán teljességre és pontosságra törekedni. A sokféleségből fakadóan igen nagy mélységű feltáráshoz alkalmas rendszert dolgoztak ki a fejlesztők. Nyomtatott és elektronikus dokumentumok, tanulmányok, szabaldalmak, beszámolók, multimédiás alkalmazások leírására szolgáló adatmezők is feltüntethetők a rekordokban. Nemcsak bibliográfiai adatokat érhetünk el az összegyűjtött publikációkról, de részben lehetőségünk van teljes szövegek megtekintésére is.

Az adatbázist az *Egyetemi Könyvtár* segítségével az *Egyetemi Számítóközpont* üzemelteti. Az adatbevitelt könyvtárosok végzik az oktatók által átadott publikációs listák alapján, ugyanakkor az oktatók maguk is feldolgozhatják saját listáikat, ha előzőleg regisztrálják magukat. Az adatbázis 2005-ben kezdte meg működését, de visszamenőleg is feldolgozzák az egyetemi oktatók, dolgozók tudományos publikációit.

Az adatbázis a bibliográfiai feldolgozás mellett a teljes szövegek tárolására is alkalmas. Azok az egyetemi oktatók, akik digitális formában is hozzáférhetővé teszik publikációik teljes szövegét itt, írásaikkal automatikusan bekerülnek a *Nemzeti Digitális Adattár (NDA)* adatbázisába, ezzel is nö-

velve munkáik ismertségét, kereshetőségét. Az adatbázisban az egyetemi tudományos élet legfrissebb dokumentumai válhatnak kereshetővé, alkalmat teremtve például az azonos területen dolgozó esetleges kutatási partnerek megtalálására¹⁸.

Az MTA Atommagkutató Intézete Publikációs-Hivatkozási Adatbázisa (APHA)

A Magyar Tudományos Akadémia Atommagkutató Intézetét 1954-ben alapították Debrecenben. Az intézet könyvtárának¹⁹ feladata elsősorban az intézet dolgozóinak szakirodalommal való ellátása és az intézet publikációs tevékenységének, valamint a publikációkra történő független hivatkozások regisztrálása.

Az intézet fejlődésével egyre fontosabbá vált az intézeti munka produktumainak, a publikációknak és a rájuk vonatkozó hivatkozásoknak a nyilvántartása. Ennek szükségessége a múlt század 70-es éveinek végén nyomatékosan vetődött fel, amikor a felügyeleti szerv (az MTA) erőfeszítéseket tett az intézetek munkájának a publikációs tevékenység alapján történő értékelésére.

Az intézeti publikációs-hivatkozási nyilvántartás – amely a 80-as évek eleje óta számítógépesítve van (PC/DOS-on) – megléte különösen nagy szolgálatot tett az akadémiai intézetek 1996–98-as „konszolidációja” idején, amikor főleg az intézetek tudomány-metriai mutatói alapján döntöttek az intézetek további sorsáról.

Jelenleg, számítógép nélkül kilátástalan lenne a nyilvántartási feladat. A teendők egyre bővültek, főleg a rendszerváltozás után megnövekedett számú nemzetközi együttműködés miatt. Szemléltetésül: jelenleg az intézetnek évente megközelítőleg 1000 db írás- és szóbeli publikációja van, amiből a „kemény” írásbeli publikációk száma kb. 300. (Az egyéb, évente rögzítésre kerülő publikációk száma 5-700). Mivel az intézetnek jelenleg nagyjából 100 kutatója van, ez azt jelenti, hogy egy kutatóra évente kb. három „kemény” publikációval lehet számolni. Az intézet elmúlt 50 évének produktumaira évente kb. 2500-3000 független hivatkozást kap. Ezeknek a hivatkozásoknak a begyűjtése külön is hatalmas feladat, annak ellenére, hogy az utóbbi években nagy segítséget nyújtanak a különböző elektronikus, interneten keresztül hozzáférhető adatbázisok. Az adatbázis szerzői

gyűjtőköre elsősorban az intézet alkalmazásában álló kutatóira terjed ki, azzal a bővítéssel, hogy intézeti alkalmazásuk előtti publikációikat és az azokra vonatkozó idézeteiket is bevihetik az adatbázisba, valamint gyűjtik az intézetben készült diplomamunkák adatait. A *Debreceni Egyetemmel* való együttműködés keretében helyet ad a *DE „Fizikai Tudományok” Doktori Iskolája* hallgatói publikációinak és az azokra való hivatkozások adatainak is. Ez a gyakorlat nagyon megkönnyíti a PhD fokozat megszerzése után az intézet alkalmazásába kerülő munkatársak publikációinak és hivatkozásainak későbbi nyilvántartását.

Az adatbázis a publikációk fajtáit tekintve – egyedülállóan a vizsgált adattárak között – helyet ad a gyűjtőkörbe tartozó szerzők kutatási jelentéseinek, előadásainak, évkönyvekben megjelent cikkeinek, és az esetlegesen ezekre történő hivatkozások adatainak is.

Végül néhány kerekített adat az intézeti adatbázis jelenlegi nagyságára: az adatbázisban szereplő szerzők száma 19 000, megjelenési helyek száma

14 000, publikációk száma 22 000, a hivatkozásoké 44 000²⁰.

Az adatbázis a napi használaton kívül arra is szolgál, hogy különböző, itt nem részletezett adatokat szolgáltasson:

- 1) Az intézet vezetésének különböző döntések meghozatalához;
- 2) Az MTA vezetésének az intézet előző évi teljesítményéről (februárban);
- 3) Az MTA TPA-nak részletes publikációs-hivatkozási adatokat²¹ (március-május).

Fontos tudni, hogy az adatbázis az evaulatív tudományometriai eszközökön túl számos, a dinamikus és strukturális tudományometriai vizsgálatokat elősegítő eszközöket is szolgáltasson. Az előbbire a különböző idősorok lekérdezési lehetőségét, az utóbbira az „influence of the coauthors” és a „who is cited by whom” menüpontok szolgálnak például. Lehetőség van az intézeti szerzők különböző mutatók szerinti rangsorának a lekérdezésére is („ranking”).

Táblázatos összehasonlítás

A következő táblázatokban összehasonlítjuk a dolgozatban vizsgált adattárak tulajdonságait. A vizsgálat a 2009. szeptember-október havi időszakban történt.

Teljes név	Magyar Tudományos Akadémia Tudományos Publikációs Adattár	Magyar Tudományos Akadémia Köztudományi Köztudományi Publikációs Adattár	Miskolci Egyetem Publikációs Adattár	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar Oktatói Publikációs Adattár	MTA Atomki Publikációs-Hivatkozási Adattár
Használt rövidítés	(MTA TPA, ATPA)	(MTA KPA)	(MEPA)	(PPKE BTK OPA)	(APHA)
URL	http://www.mtatpa.hu/	http://www.mtakoztes.t.hu/kpa.htm	http://publikacio.uni-miskolc.hu/user/	http://www.btk.ppke.hu/cikk.php?cikk=602	http://www.atomki.hu/p2/
Létrehozás dátuma	2001	2003	2005	2002	1986
Nyilvánosság	Publikációs adatok nyilvánosak, hivatkozási adatok jelszóval láthatók	Nyilvános	Nyilvános	Nyilvános	Nyilvános
Kitöltött rekordok száma	Publikáció: ~110 000 Hivatkozás: ~300 000	Publikáció: ~100 000 Hivatkozás: ~200 000	Publikáció ~30 000	Publikáció ~12 500 Hivatkozás ~200	Publikáció: ~22 000 Hivatkozás: ~42 000
Célidőszak	Intézetek 1992– kutatócsoportok 1996–	Életművek	2005– visszamenőleg is gyűjtik	2002– visszamenőleg is gyűjtik	Életművek ~ az Atomki-ból való távozásig

Célcsoport	MTA kutatói	MTA köztestületi tagjai (ajánlott jelleggel)	Az ME oktatói és dolgozói	A PPKE BTK oktatói	Az MTA Atomki kutatói, ill. az Atomki neve alatt publikálók
Célcsoport becsült létszáma	~3000	~14 000	~1500	~250 (eddig 212 szerző)	~500
Gyűjtőkör	Publikációk és <i>hivatkozások</i> Az MTA kutatóhelyek tudományos és ismeretterjesztő közleményei a publikációkra érkezett idézetek, az Akadémia doktora értekezések és az MTA kutatóhelyeken készült PhD disszertációk.	Publikációk és <i>hivatkozások</i> Kiterjed az érintettek olyan publikációira és nyilvánosan hozzáférhető olyan egyéb tudományos teljesítményeire (pl. szabadalmak), valamint a rájuk vonatkozó olyan hivatkozásokra is, amelyeket a nemzetközi publikációs adatbankok nem figyelnek. Például könyvek, a nemzeti tudományok magyar nyelvű publikációi, tankönyve.	Publikációk <i>Hivatkozás: tervezi</i> Publikáció: az egyetem valamely oktatója vagy dolgozója által készített, szerkesztett vagy létrejöttében jelentős mértékben közreműködött, tudományos tevékenységéhez kapcsolódik, és amely a nagy nyilvánosság számára, tartósan hozzáférhetően, kiadó által nyomtatásban vagy elektronikusan megjelent és elérhető. Disszertációk, szakdolgozatok, kutatási jelentések, előadások nem részei az adatbázisnak.	Publikációk és <i>hivatkozások</i> Publikáció: önálló művek (monográfiák, könyvrészletek, gyűjteményes kötetek tanulmányai, folyóiratcikkek, és más, nem nyomtatott médiában való önálló szereplés, illetve társalkotás, művészi produkció) és a különféle közreműködések során keletkezett műveket (fordítás, szerkesztés, szöveg-gondozás stb.), beleértve a folyóirat-szerkesztést és a könyvsorozat-szerkesztést is.	Publikációk és <i>hivatkozások</i> Reportok, szabadalmak, előadások, annual reportok Szakdolgozatok és disszertációk.
Angol nyelvű felület	részben	részben	nincs	nincs	igen
Feltöltő személye	Kutatók, oktatók, önálló adatbázissal rendelkező intézmények	Kutatók, oktatók	Bejelentés alapján a könyvtár dolgozói, az egyetemi oktatók saját kezűleg	Bejelentés alapján a könyvtár dolgozói	Bejelentés alapján a könyvtár dolgozói
Adatforrások ²²	Másodlagos	Kisebb mértékben elsődleges	Könyvtáros bevitel: másodlagos. Oktatói bevitel: elsődleges.	Publikációk: másodlagos	Publikációk: elsődleges, hivatkozások: másodlagos
Ellenőrzés	Adatok nyilvánvaló ellentmondásmentességét ellenőrzik	Adatok nyilvánvaló ellentmondásmentességét ellenőrzik	Publikációk: elsődleges és másodlagos forrásokból, esetleges	Publikáció: elsődleges forrásból	Publikáció: elsődleges forrásból Hivatkozás: esetlegesen
Globális keresethez ²³	nincs	nincs	nincs	kiváló	kiváló
Lokális keresethez	közepes	kiváló	jó	csak név szerint	kiváló Intézményen belül ennél is részletesebb.
Naprakésztség (a telítés 90%-a)	Publikációk adatbevitelhez képest is 1–1,5 év csúszással jelennek meg	Publikációk 1-1,5 év csúszással	Pár hónap	1 év maximum	Publikációknál ~megjelenéstől számított 1 hónap, Hivatkozásoknál ~megjelenéstől számított 1 év.

Szolgáltatások	Éves listák, Szerzők publikációs- hivatkozási listái Tudományometriai jellemzők	Éves listák, Szerzők publikációs- hivatkozási listái Tudományometriai jellemzők	Listák Szerzők publikációs- hivatkozási listái Tanszékek listái	Éves listák, Szerzők publikációs- hivatkozási listái Tanszékek listái Korlátozottan tudományometriai jellemzők	Intézeti éves listák, Szerzők publikációs- hivatkozási listái Téma szerinti listák Listához csatolt tudományometriai jellemzők, Tudományometriai jellemzők idősorai
Tudomány- metriai jellemzők	Számos	Számos	Alig	Néhány	Számos Idősoros is

A táblázat módot nyújt a dolgozatban vizsgált adatbázisok összehasonlítására. Tárgyunk szempontjából a legszembeötlőbb az egyes adatbázisok szerzőkörü és időköri feltöltöttségének a valamikori célokhoz viszonyított alacsony volta. Főleg ennek a jelenségnek az okait fogjuk elemezni a következőkben. A tárgyalt kérdések egy része túlmegy az egyszerű „adattári” problematikán, fontos voltak akkor válna jelentőssé, ha az adattárak anyaga és/vagy a belőlük származtatott tudományometriai statisztikai adatokat alkalmaznák az egyes szervezetek által végrehajtott értékelésekben.

Az adatfolyamok összehasonlító elemzése

Az adatbázisok használhatósága szempontjából legfontosabbnak tartjuk, hogy az egyes adatbázisok a felvállalt gyűjtési tartomány mekkora részét képesek ténylegesen lefedni. Ennek a tulajdonságnak tagadhatatlanul legfontosabb összetevője az adatbázist tápláló folyamat természete.

A nemzetközi élvonalban lévő publikációs adatbázisokban az adatok forrásai maguk a feldolgozni kívánt művek (folyóiratok, konferenciakiadványok stb.), amelyeket megfelelő tökeerő birtokában valószínűleg bér munkában dolgoztatnak fel az üzemeletető cégek. Ez elsődleges adatfeltöltést jelent. A hazai adatbázisok részben használják ezt a módszert, csak itt bér munka helyett a különböző eszközökkel rávett oktatók, kutatók, köztestületi tagok végzik az adatbevitelt, részben az eredeti művekre, nagyobb részben előzetesen gyűjtött listákra, és az előbb említett nemzetközi adatbázisokra támaszkodva. Ezeket a módszereket a vizsgált adatbázisok jellemzően keverten használják.

Az ATPA főleg az intézetektől kapott – tehát másodlagos – adatokból dolgozik, bár hivatkozások

tekintetében igénybe veszi a WoK szolgáltatásait is. A KPA eredeti koncepciója szerint a köztestületi tagok adatbevitelére támaszkodik, bár a kezdeti feltöltésre felajánlja a WoK, a Medline, a Scopus és az ATPA-beli adatok átvételét. Ez utóbbi, a KPA-kezelők által végzett átvétel rendkívül időigényes, és jellemzően csak a magasabb akadémiai ranggal bíró köztestületi tagok anyagának felvitelkor működik. A KPA-t megpróbálják a nyomásgyakorlás egyéb eszközeivel is igénybe vetetni (ajánlják használatát a Bolyai-ösztöndíj, az MTA Doktora és az akadémiai címekre való pályázás esetében, továbbá az OTKA és az Országos Doktori Tanács adatbázisa használatakor). A MEPA jellemzően felsőbb utasításokkal próbálja rávenni az oktatókat legalább az utóbbi évek publikációs adatainak feltöltésére. Tapasztalatunk szerint ezekben az esetekben az adatok forrása legtöbbször az oktatók régebről vezetett publikációs/hivatkozási listája. Az egyetemi adatbázisok egy része nem is törekszik a hivatkozások gyűjtésére. Az APHA a publikációs adatokat illetően kizárólag elsődleges forrásból dolgozik, ugyanis az adatbázis kezelői még a kutatók által beküldött adatokat is ellenőrzik.

Az adatfolyamot illetően az alábbi kérdéseket érintjük:

- Nyilvánvaló követelmény az adatbázisokat illetően az azokban tárolt adatok pontossága. Ebből a szempontból legjobb az elsődleges adatforrások használata, ami persze a nyomdahibákat és az ugyanazon szerzők különböző névhasználatát tekintve nem zárja ki az adathibákat. Sajnos, e hibáktól a leginkább „megbízható” adatforrásul használt nemzetközi adatbázisok sem mentesek, mivel azok is a nyomtatásban, elektronikus formában (CD, DVD) vagy a világhálón megjelent művekre támaszkodnak.
- Valamennyi vizsgált adattár egyre jobban támaszkodik az ismert nemzetközi adattárakra (WoK, Medline, Scopus), mintegy hazai infra-

strukturális adottságként véve ezek hozzáférhetőségét. Ezek azonban nem egyszeri beszerzéssel megkapott műszerek, hanem az éves költségvetési helyzet függvényében hozzáférhető lehetőségek. Ennek a problémának a megléte példája a 2009 elején előállott helyzet, amikor rövid időre (a KPA már konkrét terveket alapított rá) hozzáférhető volt a konferenciaanyagok adatainak feltárását lehetővé tevő WoK-os szolgáltatás. Hasonló kontextusban említhető az SCI CD-s kiadásának az *MTA Könyvtára* által 2007 júniusában történt meglepetésszerű lemondása.

- Az előző pontokhoz szorosan kapcsolódik az adattárak minőségével kapcsolatos azon jellemző, hogy az illető adattár lényegileg tartalmaz-e többszörösen előforduló rekordokat. Ennek eldöntésére az ATPA és a KPA kiterjedten használ számítógépes programokat, azonban a nemzetközi adattárak által nem tartalmazott publikációk/hivatkozások esetében csak a kézi módszer járható. Ennek véghezvitelére az említett adattárak nem rendelkeznek elegendő kapacitással, azt a bejelentő szerzőkre bízzák.
- Mivel a vizsgált adatbázisok általában (az ATPA kivételével, ami túlnyomórészt eleve másodlagos adatokkal dolgozik) az érintettek (oktatók, kutatók, köztestületi tagok) alapoznak, az adatbeviteli motiváltságot nagy részben befolyásolja az adatbeviteli felület bonyolultsága. Ebből a szempontból az APHA a legbarátságosabb, ennek azonban történeti oka és ára van: az egységesen kezelt „Megjelenési hely” mezőt az adatbázisba tényleges bevitelt végző kezelőknek manuálisan kell pontosítani, illetve a más adatbázisok felé irányuló adatexport esetében szétválasztani, finomítani. A sorban következő bonyolultságú ATPA beviteli felület szintén barátságos, az APHA-hoz képest némileg tagoltabb, illetve több információt kérdez. Ez mondható el a MEPA beviteli felületeiről is. A PPKE BTK OPA adatbázisok használatával és a szerzők bevonásával korrigálja az adatokat. A legbonyolultabb adatbeviteli felülete KPA-nak van, amely társulva a vidéki hozzáférés lassúságával, feltehetően sokakat elriaszt a használatától (nem számítva az „elég magas” pozícióban levő személyeket, akiknek módjuk van e munka kiadására, vagy az egyéb módon adatbevitelre szorított oktatókat/kutatókat).

Úgy tűnik, hogy az adatfeltöltés hatékonysága ott a legjobb, ahol az adatbejelentésre kötelezettek szervezetileg közel állnak az adatbázis kezelőjéhez. Ez a jelenség leginkább az APHA és az ATPA esetében figyelhető meg. Ez utóbbi úgy oldja meg

a közelséget, hogy intézeti szinten közbeiktat olyan egységeket (rendszerint a könyvtárakat), amelyek közvetlenül gyűjtik az adatokat a kutatóktól. Szintén ebbe az irányba mutat a KPA „klónjainak” megjelenése a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen, a Szegedi Biológiai Központban és az MTA Kísérleti Orvostudományi Kutató Intézetében.

A feltöltöttséget alapvetően meghatározza az adatokat szolgáltató személyek motiváltsága. Ilyen szempontból a KPA helyzete a legreménytelenebb, hiszen még a tudományos hierarchia csúcsán álló szerzők között sem teljes az adattár feltöltöttsége. Az egyes modellek közül – igaz nem nagy szerzőszámot felölelő esetben – az APHA-é mondható a leghatékonyabbnak, ugyanis az adatbázis kezelői tevékeny részt vállalnak a „nem motivált” szerzők publikációinak – régebben hivatkozásainak is – felkutatásában. A motiváltság hiánya egyrészt a már a kívánt fokozatot elért szerzők, másrészt a „termékeny” szerzők sorában érhető tetten. Gondoljuk meg, hogy egy közel 500 tételre kiterjedő publikációs lista esetében mit jelent az „életmű” hivatkozásokkal együtt való karbantartása.

Végül meg kell említeni, hogy a nagy nemzetközi adatbázisokból való tömeges „adatleszívás” és az adatoknak a weben való megjelenítése valószínűleg jogi aggályokat is felvet.

Az „inaktív” szerzők esete

Mint a fenti fejezetben tárgyaltuk, abban a szerzői körben, amelytől a primer adatközlést elvárják, mindig jelentős számmal fordulnak elő kevésbé motivált szerzők, akiktől szinte lehetetlen adatokat „behajtani”. Ugyanebbe a csoportban sorolhatók az elhunytak, illetve a valami okból nem az illető adatbázis illetékességi körébe tartozó munkahelyre távozottak.

Az utóbbi csoport első látásra elhanyagolható lenne, azonban az intézményi érdekek szükségessé teszik ezeknek a szerzőknek a rendszer elhagyása után megjelent publikációinak és/vagy hivatkozásainak nyilvántartását. Erre a jelenségre a publikációk területén jó példák a nagy kollaborációkban született publikációk, amikor is a projekt egyik szakaszában a szerző részt vesz a kutatásokban, amely kutatások eredményeit tartalmazó publikációk csak a szerzőnek az elsődleges anyaintézetétől való távozása után jelennek meg. Az inaktív szerzők problémája még fontosabbá válik a hivat-

kozások esetében, amikor is a hivatkozások sokasága akkor jelenik meg, amikor a bejelentésre kötelezett szerző már nem kötődik a rendszerhez.

Belátható, hogy a szóban forgó szerzők publikációs/hivatkozási adatainak begyűjtése kezelői szinten pótlólagos kapacitások beépítését teszi szükségessé, ha valamennyire is ragaszkodunk az illető adatbázis „teljességének” látszatához. A problémát valamelyest enyhíti, hogy a társszerzői struktúra abban az irányban tolódik el, hogy egyre többen vesznek részt a publikációkban azonos munkahelyről. Bár meg kell jegyezni, hogy a szerzők bejelentési hajlandósága erősen csökken a tőlük „személyileg távolabb eső” adatok bejelentésének elvárása esetén.

Az előbbi bekezdésben vázolt jelenség érzékeltetéséül megjegyezzük, hogy az APHA 2008-as évfolyamában a publikációk adatainak mintegy 20, a hivatkozások adatainak mintegy 70 százalékát nem a publikációk/hivatkozások „intézeti tulajdonosai” gyűjtötték be, vagy legalábbis ebben az esetekben – a publikációk létezésének ismeretében – az adatbázis kezelőinek felszólítására jelentették be.

Az azonos nevű szerzők problémája

A publikációs adattárak feladata nemcsak a publikációk adatainak a gyűjtése, hanem azoknak a gyűjtési célcsoportjaikban található megfelelő társszerzőkhöz való társítása is. Mivel technikai okokból a gyűjteni kívánt adatokat legfeljebb a megjelent művekből lehet beszerezni, nyilvánvaló problémát jelent az azonos nevű szerzőkhöz tartozó publikációk szétszórása a „megfelelő” szerzők között. Hasonló azonosítási probléma jelentkezik a publikációknak az egyes szerzők által használt különböző névváltozatokhoz való hozzárendelésekor. Erre a problémára idáig nem sikerült könnyen járható megoldást találni, bár a Scopus lehetővé teszi az egyedi szerzők biztos azonosítását azok számára, akik vállalják az ezzel járó online adminisztrációt. A legmegbízhatóbbnak az APHA kialakított gyakorlata tűnik, amelyben az adatbázis kezelői az adatbázisba való feltöltés előtt megpróbálják azonosítani az azonos nevű társszerzőket, akiket a megfelelő kódszámmal kódolnak²⁴. Az ATPA régebben a születési évvel próbálta azonosítani a szerzőket, jelenleg – nyilván a KPA igényeinek megfelelően – a köztestületi azonosító megadásával kísérletezik.

A KPA a szerzőkre bízta ennek a problémának az eldöntését, egy viszonylag munkaigényes folyamaton keresztül. Ennek a lényege az, hogy a nyilvánosan látható webes felületre való közzététel előtt minden publikáció és idézet kap egy „kvázitulajdonos”-t, aki a továbbiakban a szóban forgó publikáció és az ahhoz tartozó hivatkozások adatait szerkesztheti. Az újonnan jelentkező résztvevő a már bent levő publikációkat bejelölheti: az adatbázison kívüli azonos nevű társszerzőkkel nem törődik.

Mindegyik felsorolt metódus igénybe veszi a célcsoport tagjainak ismeretanyagát – talán az APHA kíméli meg legjobban a szerzőket ettől a feladattól.

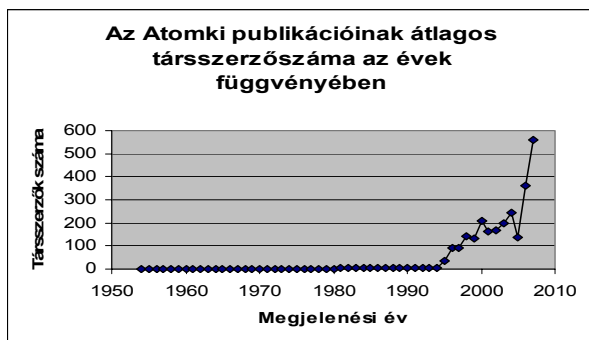
Sok társszerzős publikációkkal/hivatkozásokkal kapcsolatos problémák

A XIX. század végéig a tudománytörténet alig ismer több társszerzős tudományos művet. A legújabb kor kutatásainak jellemzője a sok résztvevős, főleg nemzetközi együttműködések megjelenése, amelyeket legtöbbször a kitűzött kutatási feladat nagysága és/vagy bonyolult volta tesz indokoltá. Ezekhez az együttműködésekhez természetesen társul a sok társszerzős publikációk megjelenése. A nagy létszámú együttműködések először a fizikában jelentek meg, de mára a biológiában, az orvostudományban és a csillagászatban is elterjedtek. Az APHA gyakorlatából kitűnik, hogy a társszerzőszám több esetben eléri a néhány ezres nagyságrendet. Kisebb mértékben más természettudományokban, de a társadalomtudományok területén is növekedésnek indult az átlagos társszerzőszám. Külön problémát jelent, sok esetben (már a néhány tízes szerzőszámánál is) ennek a számnak a megállapítása és/vagy feltüntetése a publikációk adatainál. Számos publikációban nem írják ki a teljes szerzőnévsort, a szerzők listájának leírása „XY for the/on behalf of the N Collaboration” alakú. Az együttműködés szerzőlistáját, ha egyáltalán kinyomozható, rendszerint egy másik publikáció tartalmazza (vagy az utóbbi évek szokása szerint az illető kötet végén szereplő lista). A probléma sajátosan érzékeny területet érint; a szóban forgó publikációk a tudomány frontvonáiban lévő témákat érintenek, ezért hivatkozásgeneráló képességük különösen nagy.

A sok társszerzős publikációk problémájára az APHA próbálkozott először megoldással: csak 30 szerzőt (köztük az első és az intézeti szerzőket) tüntetnek fel, a társszerzők számát (amelyet vagy

leszámolnak, vagy becsülnek) külön mezőben rögzítik. Ennek a megoldásnak az előnye, hogy a később szükségessé váló tudományometriai statisztikai adatok számításánál felhasználható. Az ATPA az APHA megoldását vette át, azzal a módosítással, hogy a szerzőszámot az utolsó szerző után tárolják. A KPA ideiglenes megoldásként a „Megjegyzések” mezőben fogadja be a társszerzők számát. Az egyetemi adattárak (PPKE BTK OPA, MEPA) megelégszenek az „et al.” jelölés használatával. A következőkben néhány, a sok társszerzős publikációk megjelenésével kapcsolatos problémát veszünk sorra:

- A hazai adattárak általában a „független” idézetek gyűjtését célozzák meg. Ezek olyan hivatkozások, amelyeknél a hivatkozó és hivatkozott mű szerzőinek halmaza egymástól elkülönül (diszjunkt). A függetlenség kérdése kulcsfontosságúnak számít az egyes kutatói és intézményi teljesítményértékelési eljárásokban. A függetlenség eldöntését az adattárak általában a hivatkozott publikáció szerzőire bízzák. Egyes adattárak (ATPA és KPA) komoly erőfeszítéseket tettek a függetlenség gépi detektálására, a WoK-ból megszerezve a hivatkozott és hivatkozó művek teljes szerzőnévsorát. Természetesen ez sem teszi lehetővé a hivatkozások függetlenségének megnyugtató megállapítását, mivel az esetlegesen többeszeres társszerzőgárdában a társszerzőszámmal együtt növekvő valószínűséggel fordulnak elő azonos nevű (főleg távol-keleti) szerzők.
- A sok társszerző neve rögzítésének néhol még technikai problémái is lehetnek.
- Speciális kérdés a sok társszerzős publikációkkal kapcsolatban az, hogy a publikációt végül is ki „számolja” el magának.
- A probléma akut voltát az APHA-ból nyert adatokat ábrázoló 2. ábrán szemléltetjük:

2. ábra Az Atomki azon publikációinak átlagos társszerzőszáma – a megjelenési évek függvényében –, amelyek fejezetében szerepel az Atomki neve

ISI/nem ISI, SCI/nem SCI

A tudományos kutatókra ráömlő rengeteg publikáció a tudományometriai értékelő eljárásokat is tartalmazó feladat elé állította. Célszerűnek látszott a megjelent publikációkat szűrni a megjelenési hely „kiválósága” szerint (hazai/nemzetközi, magyar/idegen nyelvű, referált/nem referált, impaktfaktoros/nem impaktfaktoros stb.). Ennek a szűrésnek egyik formája azon alapul, hogy az ISI-féle citációs indexek tartalmazzák-e az illető publikációt. Ezt a megkülönböztetést alkalmazza az ATPA és a KPA, ahol az ISI/nem ISI adat külön mezőt foglal el. Meg kell jegyeznünk, hogy jelenleg e két adattár bajban van, mivel az ISI-SCI utóda, a WoK elkezdte gyűjteni a konferenciakiadványokat is visszamenőleg. Ettől némileg eltér az APHA gyakorlata, amely az SCI megjelölést használja, továbbá – technikai okokból – megkülönböztetést tesz publikáció és hivatkozás között²⁵.

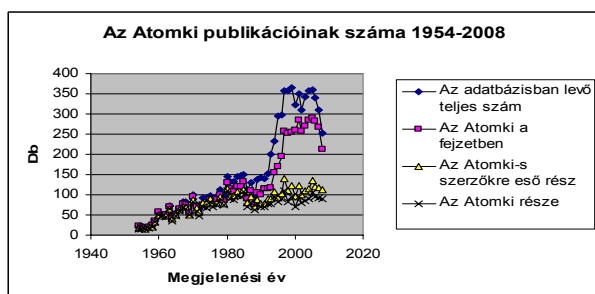
A teljesítmények additivitásának kérdése – egyéni/intézményi teljesítmény elkülönítése

Több társszerzős szerzőlista, vagy a publikáció fejezetében levő több intézmény esetén felvetődik a kérdés, hogy valójában a publikáció mekkora hányada tulajdonítható az illető egyes szerzőnek vagy intézménynek és/vagy országnak. Ha más támpont nincs – mint a szabadalmak esetén –, célszerű úgy felosztani a szóban forgó „teljesítmény”-t (publikációt, és a hozzá tartozó hivatkozásokat), hogy a különböző szerzőkhöz, intézményekhez tartozó hányadok összege végül is egy publikációt, illetve hivatkozás esetén a hozzá tartozó hivatkozások teljes számát eredményezze. (Az evaluatív tudománymetria alapvető statisztikai egységei a publikáció és az idézet^{26,27}). A szóban forgó felosztás történhet egyenletesen, vagy nem egyenletesen. Ez utóbbira példa a szabadalmaknál alkalmazott százalékos felosztás. Ilyen lehetőséget ad a KPA, azonban ott ezek a mezők publikációkra nézve általában nincsenek kitöltve. Valószínűleg ez a megoldás lenne kielégítő az egyéni teljesítmények megítélésükor is. Jelenleg ez a kérdés nagyon függ a szakterülettől. Van ahol az első, de van ahol az utolsó szerző „számolja” el a publikációt. Sok területen társszerzők nevének feltüntetésében az ábécésorrend a szokásos. Véleményünk szerint a több publikációt tartalmazó lista esetén az „érdem” kiátlagolódik, ugyanis a több résztvevő együttműködések nem tűrik meg a „lazzálást”, ha valaki rajta van a szerzőlistán, az valamikor azt

kiérdemelte. Az egyéni szinttől eltávolodva, nagyszámú publikáció esetén alkalmazható az „éremek” egyenletes elosztása. Ennek előnye egyszerűségében rejlik, elég csak a társszerzők számát, illetve az illető intézménynek az előfordulási hányadát rögzíteni. Például, ha n a társszerzők száma, és egy intézeti szerző van, aki a tekintett intézeten kívül még m intézmény neve alatt jegyzi a cikket, akkor az egyéni saját részarány²⁸ $1/n$, míg az intézetének a részaránya $1/(n*(m+1))$. Az itt vázolt megoldást alkalmazza, és viszi végig az APHA.

Az APHA nyújtotta lehetőséget kihasználva megvizsgáltuk, hogy az előbb említett mechanizmus milyen szerepet játszik az intézeti publikációk számának alakításában.

A 3. ábrán négy adatsort láthatunk. A legfelső az adatbázisban az intézeti szerzők által bejelentett összes publikáció számát mutatja. A következő adatsor azoknak a publikációknak a számát ábrázolja, amelyekben a fejezetben megjelent az Atomki neve. A „permanent address...”, és az „on leave from...” lábjegyzetbeli kifejezéseknek ebből a szempontból csak informatív értéke van, ha az intézet neve nem szerepel a fejezetben, az azt jelenti, hogy az intézetek közti „erőviszonyok” ezt nem tették lehetővé. Az ATPA azokat a publikációkat is intézetinek tekinti, amelyeknél az intézet a lábjegyzetben szerepel, feltéve, hogy az illető szerző benne van az éves statisztikai létszámban – véleményünk szerint ez a felfogás túlságosan „rugalmas”. A harmadik görbe az intézeti szerzőkre eső, az intézetre összegzett publikációszámot mutatja. A negyedik adatsor az intézetre eső publikációk számát ábrázolja. Jól látható az egyes esetek közti különbség.

3. ábra Az Atomki publikációinak és azok saját részének változása az évek függvényében

Az irodalomban fellelhető országok és intézetek közti összevetések²⁹ általában a WoK adataira

alapozódnak, amelyben minden publikáció mellett megtalálható az az információ, hogy a cikk létrehozásában milyen intézetek kerültek a fejezetbe (attól függetlenül, hogy az illető intézetből hányan voltak a szerzők, vagy eredetileg honnan jöttek). A statisztikák készítésekor minden előforduló országnak, vagy intézetnek a teljes publikációt és/vagy összes hivatkozást elszámolják („full credit” módszer). Így egyes országok és/vagy intézetek a valóságos helyzetnél jóval kedvezőbb színben tűnhetnek fel, amint az már más szempontból is felvetődött³⁰. Természetesen a fentiek csak akkor igazak, ha mint az evaluatív tudománymetria általában teszi, a publikációkat és hivatkozásokat azonos statisztikai értékűnek fogadjuk el.

Publikációs adattár és/vagy repozitórium

Az informatika fejlődésével lehetővé vált, hogy a publikációk adatainak rögzítése mellett a publikáció teljes szövegét is elérhetővé tegyék a publikációs adattárakban, és ezeken keresztül az interneten. A tudományos folyóiratok szerzői jogi politikái³¹ azonban ezt nem mindig teszik lehetővé. A vizsgált egyetemi adattárak különálló elektronikus archívumot (repozitóriumot) tartalmaznak, amelyek működtetése szerzői jogi szempontból erősen aggályos. Az APHA a legtöbb lehetőség (html, pdf, link, DOI) használatát lehetővé teszi, azzal a kikötéssel, hogy a bejelentőnek a szerzői jogi feltételek ismeretében el kell döntenie, hogy a teljes szövegű változatot a teljes vagy intézetkörű nyilvánosság számára teszi-e láthatóvá. Meg kívánjuk jegyezni, hogy a feltöltöttség az APHA kivételével minden vizsgált adattár esetében minimális. A „feltöltésre ítétek” motivációjára vonatkozó fejtegetéseink értelmében a közeljövőben nem is várható pozitív változás ezen a téren.

Minőségbiztosítási kérdések

A megvalósított adattárak minőségéhez hozzájárul az egyes adattárak működtetői által követett minőségbiztosítási gyakorlat. A legalaposabbnak ebből a szempontból a KPA tűnik a honlapján vázolt eljárás alapján. E szerint az adattár kezelői ellenőrzik szintaktikai és egyéb szempontokból a szerzők által bevitt adatokat. A teljes nyilvánosságra a szerzők és kezelők által validált adatok kerülhetnek. Az ATPA hasonló eljárást követ. Úgy érezzük, hogy bár az előbbi eljárások időigényesek (a KPA a validációt 2-8 hetes határidőre vállalja, amit a gyakorlat szerint ritkán sikerül tartani), azonban

mégis csak a nagy nemzetközi adattárak (WoK, PubMed, Scopus) adataival való összevetésre szorítkoznak.

A jövőben a minőségbiztosítási kérdésekre még fokozottabb hangsúlyt kellene helyezni. A továbbfejlesztés érdekében lehetőséget kellene adni a felhasználóktól a fejlesztők/kezelőkig, sőt a fenntartókig irányuló visszacsatolásra (*feedback*). Valamilyen módon képet kellene kapni az illető adattár iránti érdeklődés feltérképezésére. Ennek első lépése lehetne az APHA-ban található látogatottsági számlálók szélesebb körű alkalmazása.

Az adattárak működtetésének gazdasági háttere

Az egyes adattárak működtetésének gazdasági hátterére nehéz adatokat találni. Egy biztos, hogy a nagy nemzetközi adattárakkal szemben – amelyeket magánvállalkozások hoztak létre, és magántőkéből fejlesztenek – a hazai adattárak kivétel nélkül állami költségvetési pénzre támaszkodnak. Kérdéses, hogy hazánkban lehetne-e profitálon létrehozni publikációs adattárat. Jelenlegi tudásunk szerint a piacon nincs hozzáférhető, a fenti igényeket kielégítő, az egyéni és intézményi publikációkat és hivatkozásokat a pontosság igényével kezelni kész szoftver.

Ebből a tényből azonban a hazai publikációs adattárak egy sajátos tulajdonsága eredeztethető: míg a fejlesztési célok kitűzésénél az összefogni kívánt „aktorok” kívánságainak „legkisebb közös többszöröse” jut érvényre, a későbbi működtetést illetően az egyes helyen meglévő erőforrások „legnagyobb közös osztója” szab határt – amely erőforrásoknak a szükségleteket kielégítő felmérésére, illetve átcsoportosítására nagyon ritkán kerül sor. A mondat első felének igazságára példa, hogy a WoK állapota és fejlesztési irányai a kezdeti fejlesztés időszakától eltekintve, elsősorban a felhasználók (előfizetők) érdekeit tükrözik, a hazai adattárak fejlesztési irányai a fenntartók sajátos szempontjaiból táplálóknak. A szóban forgó mondat második felének igazságát pedig a működtetés során fellépő anomáliák igazolják.

A költségvetési pénzek korlátozott voltából ered az is, hogy az adattárak nagy célokat tűznek ki – amelyekhez szükséges eszközök fejlesztéséhez még, úgy-ahogy meg vannak az eszközök – a legmunkaigényesebb munkafolyamatot, a feltöltést

már az érintett szerzőkre bízzák rá. Ennek a körülménynek az eredménye az, hogy bizonyos felfutási periódus után több adattár közönybe fulladt.

A hazánkban a felsőoktatási-tudományos szférában megvalósuló szoftverfejlesztések (általában adatbázisok) működésében felmerülő zavarok okai:

- a forrásokhoz képest túl ambiciózus célok kitűzése,
- a fejlesztés során szükségessé váló döntések nem megfelelő időben és előkészítettséggel való meghozatala,
- a nem megfelelő szintű rendszertervezés,
- a tesztidőszak rövid időre való korlátozása, a tesztek nem elég széles körben való végrehajtása, a felhasználói visszacsatolások figyelmen kívül hagyása,
- az a hit, hogy a nemegyszer kötetekre rúgó használati utasítást elegendően elolvassák.

A fenntartók általában csak koncepcionális szempontok megadására szorítkoznak, az adatbázis megvalósításának formája, annak kezelhetősége a fejlesztők (informatikusok) és a kezelők (általában könyvtárosok) közötti erőviszonyok függvénye. Erre példa, hogy míg az egyetemi működtetésű adattárak a publikációk adatainak leírásakor a kéznél lévő integrált könyvtári rendszer (Corvina) szabványát preferálják, az informatikusoknak jobban kiszolgáltató ATPA és KPA ezeket a kérdéseket jóval lazábban kezeli. Szerencsésnek mondható az az eset, amelyben sikerül a munkafolyamat nagy részét egyetlen személynek átfogni (APHA).

Az egyes adattárak működésében mutatkozó zavarok magyarázata a szűkös források miatti korlátozott tervezésben keresendő. A szűkös források sokszor abból adódnak, hogy a projekt előterjesztői – a rendszerváltást megelőző időszakra jellemzően – alulbecsülik a megvalósítás költségeit. Ez oda vezet, hogy a matematikai/szervezeti modell realizálása folyamán nem veszik figyelembe a fogadó közeg szervezeti-képességi korlátait. Ráadásul a szervezeti feltételek tervszerű, előzetes módosítására alig-alig van példa. Ily módon az olyan-amilyen produktumot rákényszerítik a működtető szervezetre – személyekre –, egyfajta „viviszekcióra” kényszerítve az(oka)t. A működési anomáliák kiküszöbölése jobb esetben a realizált adattár szoftveres kiegészítését, rosszabb esetben plusz emberi erőforrás hozzárendelését teszi szükségessé.

A vizsgált publikációs adattárak működtetési költségeinél általában nem veszik figyelembe az adattárak által egyre intenzívebben használt nemzetközi publikációs adattárak előfizetési (bérleti) költségét. Kérdéses, hogy mindent összevéve, hogyan aránylik annak a döntésnek a költsége, hogy „ki az érdemesebb kutató, intézmény stb.”, ahhoz az összeghez, amely aztán a „valódi” kutatás céljaira marad.

A vizsgált adattárak működtetéséből – egy kivétellel – hiányzik a működtetés hatékonyságának mérésére szolgáló eszközök használata. Egyedül az APHA vezette be a leggyakrabban lekérdezett listák megtekintési gyakoriságának számlálását. Ez a kérdés minden vizsgált esetben nagyon fontos lenne a fejlesztés további irányainak kitűzéséhez. Az is lehet, hogy kiderülne, hogy a relatíve nagyszámú hazai publikációs adattár fejlesztését a valós igények nem indokolják.

Következtetések és javaslatok

A publikációs adattárak jövőbeli fejlődésének/fejlesztésének kétség kívül legsarkalatosabb pontja a hazai tudománypolitikának a tudományos teljesítmény értékelésével kapcsolatos álláspontja. Fontos lenne, hogy a tudománypolitika döntse el, hogy az evaluatív tudományometriát a hosszú távú tudománypolitikai döntések segítőjeként vagy az egyes tudománybeli érdekcsoportok taktikai buncósbotjaként használja. Ez, egyrészt a fenntartókra, másrészt a felhasználókra gyakorol nyomást.

A fentiekől függetlenül néhány javaslatot már most is megfogalmazhatunk:

1. Célszerű lenne a különböző adattárak közötti kapcsolatok elmélyítése:
  - Az eltérő helyen gyűjtött adatok összeférhetőségének javítása, vagy ha az nem kivitelezhető, az egyes publikációs adattárak közötti adatimport/-export lehetőségének megteremtése. Ennek egy lehetséges módja lehetne a RIS formátumszabvány³² használata.
  - Egységesíteni kellene az egyes adattárak által szolgáltatott tudományometriai statisztikai jellemzőket.
  - Célszerű lenne az intézményekre és azok szervezeti egységeire vonatkozó statisztikai idősorok bemutatása.
  - Célszerű lenne a rendelkezésre álló forrásokat koncentrálni a hatékonyabb fejlesztés érdekében. Annál is inkább, mivel például az

MTA kutatói nem egyszer három oldalról vannak adatfeltöltésre kényszerítve.

2. Célszerű lenne eltörölni bizonyos gyűjtőkori korlátokat (Egyrészt az ATPA-ban lehetővé kellene tenni az 1992 előtti anyagok keresését, megnyitva ezzel az utat az akadémiai intézetek publikációs története előtt, másrészt a KPA-ban a fokozattal még nem rendelkező fiatal tudósok számára is nyitottnak kellene lenni.) Belátható, hogy ezeknek a korlátoknak a tágitása nem jelentene jelentős kapacitásnövelési igényt.
3. Meg kellene találni a publikációs adattárak szofisztikált szerkezete/kezelhetősége és a felhasználók motiváltsága (az adatbázisok feltöltöttsége) közötti közeputat. Jelenleg bonyolult szerkezetű adatbázis (KPA) működik alacsony feltöltöttséggel, és aránylag gyatra platformon működő adatbázis (APHA) ér el jó feltöltöttségi eredményeket. Növelni kell a megcélzott szerzőcsoport motiváltságát és/vagy bővíteni kell azt a kapacitást, amely az adatok előkészítését/bevitelét végzi. Ennek egyik eszköze lehet, hogy az adattár és az adatszolgáltatásra végül is kötelezettek közé gyűjtőszinteket telepítenek. Az „inaktív” szerzők munkájának kiváltására kezelői szinten pótlólagos kapacitásokat kell beépíteni.
4. Az előbbi pontban említett hierarchikus szervezeti felépítésnek szükséges eleme lenne, hogy a különböző szinteken lényegileg azonos programok (klónok) működjenek, lehetővé téve az egymás közti kommunikáció egyszerű módját.
5. Egyértelműen javítani kell az adattárak globális kereshetőségét. Ennek eszköze lehet az az APHA-ban alkalmazott megoldás, hogy legalább az egyéni publikációs listákat – az alkalmazott dinamikus weblap megoldás helyett – időnként statikus, Dublin Core³³ metaadatokkal jól ellátott weblapként újra kell generálni. A globális kereshetőség speciális kérdése az idegen nyelven való kereshetőség, ami fejlesztésre szorul. Ez vonatkozik az APHA kivételével mindegyik vizsgált adattárra.
6. Meg kellene oldani néhány *minőségbiztosítási* kérdést, lehetőséget kellene nyújtani a felhasználóktól a fejlesztőkig/kezelőkig, sőt a fenntartókig irányuló visszacsatolásra. Valamilyen módon meg kellene oldani az illető adattár iránti érdeklődés feltérképezését. Ugyancsak minőségbiztosítási kérdés a feltöltött adatok megbízhatósága, ami különösen az idézetek esetében fontos egy esetleges értékelés szempontjából. Erre a problémára megoldás lenne az egyéni/intézményi publikációs/hivatkozási listák *mintavétellel* történő minősítése.

7. Célszerű lenne az előző részben ismertetett problémák konszenzuson alapuló tisztázása, annak eldöntése egyáltalán, hogy a jövőbeli teljesítményértékelési szempontok kiterjednek-e ezekre a tényezőkre. Különösen az egyetemek területén kellene ezzel kapcsolatban határozott döntéseket hozni. Nem véletlen, hogy a publikációs adattári fejlesztésekben a BME jár elől, ahol valószínűleg van mit szerbe-számba venni.
8. Törekedni kell a matematikai modell (beleértve annak realizált formáját is) és a szervezeti modell (a végül is rendelkezésre álló személyi feltételeket is beleértve) összhangjának már a projekt kezdeti szakaszában való megteremtésére.

Az egyes adattárak jövőbeni tervei a fenntartó szerv megfogalmazott elvárásain túl, általában a fejlesztők és kezelők fejében alakulnak ki az érdekeknek megfelelően. Sajnálatos, hogy a felhasználók igényei csak minimális mértékben kapnak teret.

Összefoglalás

Dolgozatunk néhány hazai fejlesztésű tudományos publikációs adattár összehasonlító elemzésével foglalkozik. Az elemzés során megállapítottuk, hogy az adattárak működésének színvonala jelentősen elmarad az ismert nemzetközi adattárakétól. Úgy gondoljuk, hogy az anomális működésnek a szűkös költségvetési forrásokon túl két, a jelenlegi viszonyok között is finomítható pontja van: egyrészt tisztázatlan az adattárak esetleges tudományometriai értékelésre való felhasználása, másrészt átgondolatlan az adattárak működtetésének szervezeti kérdése, főleg ami az adatszolgáltatók motiváltságát illeti.

A dolgozat anyaggyűjtési időszakának lezárulta (2009. 06. 30.) után értesültünk arról, hogy a magyar tudományos élet vezető szervezetei, a Magyar Tudományos Akadémia (MTA), a Magyar Akkreditációs Bizottság (MAB), az Országos Tudományos Kutatási Alapprogramok (OTKA), a Rektori Konferencia, valamint az Országos Doktori Tanács (ODT) 2010. január 1-jétől létre kívánják hozni a *Magyar Tudományos Művek Tárát (MTMT)*, amely távlatilag egyesíti a publikációk és a hivatkozások nyilvántartására vonatkozó hazai igények kiszolgálását³⁴.

Csak remélni lehet, hogy ennek az új adatbázisnak a létrehozásakor hasznosulnak a jelen dolgozat megállapításai.

*

Időközben a KPA adattárát lezárták, a fenti tanulmány végén említett MTMT lépett a helyébe. Az MTMT honlapja 2010. február 3-án indult. (A szerk.)³⁵

Jegyzetek és hivatkozások

- ¹ APHA - <http://www.atomki.hu/p2/>
- ² DRÓTOS L. – KŐRÖS K. – SOMOGYI T.: Adattár-mustra. Publikációs adatbázisok. = TMT, 55. köt. 3. sz. 2008. p. 127–145. Ez a kritikai elemzés a Miskolci Egyetem publikációs adattárát (MEPA), a Szegedi Tudományegyetem publikációs adattárát (SZTPA) és az MTA Köztestületi Publikációs Adattárát (KPA) dolgozza fel főleg programozástechnikai szempontokból. A mi dolgozatunk a kereshetőség és megjelenési felület helyett a publikációs adattárak használhatóságát, üzemeltethetőségét és rendszerszervezését vizsgálja.
- ³ VINKLER P.: Tudományometriai kutatások Magyarországon. = Magyar Tudomány, 169. köt. 11. sz. 2008. p. 1372–1380.
- ⁴ TOLNAI M. – SCHUBERT A. – WOLF Gy.: Tudományunk mérhető teljesítménye az Essential Science Indicators mutatószámainak tükrében. = Magyar Tudomány, 169. köt. 8. sz. 2008. p. 989–997.
- ⁵ GARFIELD E. – SHER I. H.: New Factors in Evaluation of Scientific Literature through Citation Indexing. = American Documentation, 14. köt. 3. sz. 1963. p. 195–201.
- ⁶ Impaktfaktor/hatástényező: Egy folyóirat n -dik évi impaktfaktora egyenlő az illető folyóirat $n-1$ -dik és $n-2$ -dik évfolyamában megjelent cikkekre való összes (minden, az adatbázisban levő) tárgyevi hivatkozások száma osztva az ezekben az években az illető folyóiratban megjelent összes cikk számával. Az impaktfaktor arra ad becslést, hogy egy folyóiratban megjelent átlagos publikációra a megjelenést követő két év átlagában hány, az adatbázisbeli hivatkozás várható.
- ⁷ ZÁDORI Zs.: Mit ér a tudós, ha magyar. Hvg.hu – hírek szünet nélkül, 2006.05.17. <http://hvg.hu/itthon/20060516tudosmagyarmta> ; Letöltés dátuma: 2009. december 1. és ZÁDORI Zs.: Hódít a teljesítménymérés: számnak ingere. Heti világgazdaság, 2006.10.14. p. 68–71.
- ⁸ Idézetségi félidő: Az idézetségi félidő a tárgyévtől visszafelé számított annyi év, amennyiben megjelent cikkeire a folyóirat a tárgyévben kapott összes idézeteinek felét kapta. Idézési félidő: Az idézési félidő a tárgyévtől visszafelé számított annyi év, amennyiben megjelent cikkekre a folyóirat tárgyevi hivatkozásainak fele vonatkozott.
„Frissességi” (immediacy) index: Egy folyóirat frissességi indexe azt méri, hogy milyen gyorsan idézik a folyóirat egy „átlagos cikkét”. A frissességi index

- megmutatja, hogy milyen gyakran idézik a folyóirat cikkeit a megjelenéssel azonos évben. A frissességi indexet úgy számítjuk ki, hogy a folyóirat tárgyévben publikált cikkeire a tárgyévben kapott idézetek számát elosztjuk a folyóiratban ugyanezen évben publikált cikkek számával.
- ⁹ Aktivitási index: Egy adott időszakban, egy adott szakterületen, egy adott szerzőhalmaz által publikált cikkek száma a világban publikált cikkek számához képest. Az ~et például lehet tekinteni a Magyarországon dolgozó szerzőkre stb. nézve
 Produktivitás: Valamilyen szempontból definiált saját rész osztva az elkövetéshez felhasznált évek számával. Ennek használatban van az egy szerzőre eső része is.
- ¹⁰ Hirsch-index: Egy szerző Hirsch-indexe az a h szám, amelyre vonatkozólag a szerzőnek van legalább h darab publikációja, amelyekre legalább h darab hivatkozás történt.
- ¹¹ Szakterületi statisztikák magyar kutatók Hirsch-féle h -indexeire az MTA Köztudományi Publikációs Adattárának adatai alapján. MTA-KSzl, 2005 november; Heti válasz: A száz legidézettebb természetkutató. = 8. köt. 2008. 01. 17. p. 12–14.; Heti válasz: Tudósok a mérlegen. = 8. köt. 2008. 02. 21. p. 22–23. és
 TOLNAI M.: Tudósaink mérhető teljesítménye az MTA Köztudományi Publikációs Adattár adatainak tükrében. = Magyar Tudomány, 169. köt. 8. sz. 2008. p. 976–988.
- ¹² SCHUBERT A.: Tudománykommunikáció képzés. Előadás. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia, 2007. okt. 3.
- ¹³ RIES, A. – TROUT, J.: A marketing huszonkét vas-törvénye. Budapest, Bagolyvár Kiadó, 1995.
- ¹⁴ ZOLNAI L. – GÁCSI Z.: Mérünk, de mit? Egy formula margójára. = Magyar Tudomány, 43. (105.) köt. 8. sz. 1998. p. 988–993. Ebben a tanulmányban olvasható az értékelésnél alkalmazott módszer leírása.
- ¹⁵ Amint az adattár ismertetőjéből kitűnik: „Az összegyűjtött adatok hozzájárulnak a szakirodalmi információs folyamatok törvényszerűségeinek feltáráshoz is.”
- ¹⁶ DUDÁS A.: Tudományos önismeret: az egyetemi bibliográfiák szükségességéről és egy bölcsészettudományi oktatói publikációs adatbázisról. = TMT, 55. köt. 3. sz. 2008. p. 107–125.
- ¹⁷ KISS A. – VITÉZ G.: Miskolci Egyetemi Publikációs Adatbázis. = TMT, 53. köt. 7–8. sz. 2006. p. 321–327.
- ¹⁸ DRÓTOS L. – KŐRÖS K. – SOMOGYI T.: Adattár-mustra. Publikációs adatbázisok. = TMT, 55. köt. 3. sz. 2008. p. 127–145.
- ¹⁹ MTA Atomki Könyvtára – <http://www.atomki.hu/library/konyvtar.htm>
- ²⁰ APHA – <http://www.atomki.hu/p2/>
- ²¹ ATPA – <http://www.mtatpa.hu/>
- ²² Elsődleges/másodlagos adatforrás: Az adatforrás elsődleges, ha a publikációs adattár feltöltése közvetlenül a megjelent művek alapján történik. Ha nem így van, másodlagos adatforrásról beszélünk.
- ²³ Globális keresetőség: Ha egy weblap tartalma fellelhető a világhálón létező keresőmotorok számára. Ehhez általában az szükséges, hogy az illető weblap el legyen látva metaadatokkal (l. Dublin Core).
- ²⁴ A címek és a megjelenési helyek is kapnak kódszámot, ami több feladat egyszerű megoldását – például a folyóiratok impaktfaktorral való ellátását – megkönnyíti.
- ²⁵ SCI Publikáció: Ha a megjelenés évében a megjelenési helynek van impaktfaktora (OTKA definíció); SCI Hivatkozás: Ha az illető megjelenési helynek valaha volt impaktfaktora.
- ²⁶ ZOLNAI L. – BERÉNYI D.: Kutatóintézeti tudomány-metria – ATOMKI 1954–1989. = Fizikai Szemle, 39. köt. 8. sz. 1989. p. 285–291.
- ²⁷ ZOLNAI L.: A „sötét teljesítmény” nyomában. = Magyar Tudomány, 169. köt. 7. sz. 2008. p. 870–874.
- ²⁸ Idegen rész: A saját résznek a felőlt publikáció, illetve hivatkozási számból való kivonásával adódik. Saját rész: Egy szerző a publikációnak, vagy az arra való meghatározott körű hivatkozások számának a társszerzők számával osztott része. Aszerint, hogy az így kapott mennyiségeket a szerzők milyen körére összegezzük fel, beszélhetünk intézeti, magyar stb. Idegen részről.
- ²⁹ BENCZE Gy.: Helyünk Európában. = Fizikai Szemle, 45. köt. 1. sz. 1995. p. 18–20.
 ; BRAUN T. – GLÄNZEL, W. – NÉMETHNÉ KOVÁCS É. – PERESZTEGINÉ SZABADI Zs.: Magyarország helyzete a természettudományi alapoktatás világában – tudományometriai tájkép a második évezred végén. = Magyar Tudomány, 47. (108.) köt. 7. sz. 2002. p. 935–945.
 ; TOLNAI M. – SCHUBERT A. – WOLF Gy.: Tudományunk mérhető teljesítménye az Essential Science Indicators mutatószámainak tükrében. = Magyar Tudomány, 169. köt. 8. sz. 2008. p. 989–997. és
 MARTON J.: Tizenkét futam az európai tudományometriai mezőnyben. Élettudományok. = TMT, 56. köt. 3. sz. 2009. p. 118–122.
- ³⁰ TÖRÖK Á.: Reális-e a magyar tudomány 20. helye a (képzelt) világranglistán? = Magyar Tudomány, 45. (108.) köt. 11. sz. 2000. p. 1307–1328.
- ³¹ Sherpa – <http://www.sherpa.ac.uk/romeo.php>
- ³² RIS formátum: A Thomson-Reuters cég Reference Manager nevű bibliográfiakezelő szoftvere által

használt, a publikációk adatai import/export-jára szolgáló formátum szabvány.

³³ Dublin Core: A weblapok tartalmának leírására szolgáló metaadatok szabványa. A magyar gyakorlatban az MSZ ISO 15836 vezette be.

³⁴ Magyar Tudományos Művek Tára létesítése: http://mta.hu/index.php?id=634&no_cache=1&backPid=390&tt_news=11266&cHash=873f77c3c7

³⁵ MTMT – <http://mtrmt.hu>

Beérkezett: 2010. IV. 6-án.

Adománné Zolnai Dóra

az MTA Atommagkutató Intézete
könyvtárának könyvtárosa.
E-mail: dzolnai@atomki.hu

Zolnai László

az MTA Atommagkutató Intézete
Kísérleti Magfizikai Osztályának
fizikus kutatója.
E-mail: zolnai@atomki.hu

A tartalomgyárak lehetnek a média sírásói

A Demand Media naponta több ezer szöveges bejegyzéssel és videóval árasztja el az internetet. A *Richard Rosenblatt* által életre hívott vállalat napjainkra lett meghatározó tényező a tartalomszolgáltatók között és a különböző kiadók aggodnának is a jövőjük miatt. „Minden nap elolvasom az újságokat és még több hírt a világhálón, szeretem a híreket” – jelentette ki a *Financial Times*-nak Rosenblatt, akit sokan nemes egyszerűséggel az újságírás és a média sírásójának neveznek.

A 40 éves szakember által felépített birodalomra jellemző, hogy a YouTube egyik legnagyobb bedolgozója és 1,3 millió szöveges bejegyzést, tudósítást szállít a különböző online sajtóorgánumoknak. A cég 7000 munkatársa naponta több mint 4500 új anyagot készít. Az alig négy éve alapított vállalat rövid időn belül a hagyományos média ellenségévé vált. *Jay Rosen*, a *New York-i Egyetem* professzora egyenesen ördöginek nevezte a Demand Media által alkalmazott üzleti modellt. Mások olyan szavakkal illették, mint „digitális tartalomfarm”, „válaszgyár” vagy „kihasználóüzem”.

Vannak, akik úgy vélték, hogy Rosenblatt afféle gyorséttermi internetet valósít meg, amely kizárólag a keresésekre adandó válaszokra és az internetes hirdetésekre összpontosít. Rosenblatt értetlenül áll a jelenség előtt és semmiképpen sem a hagyományos média sírásójaként tekint magára.

Mi a siker titka? A Demand Media minden olyan tartalmat szállít, amire az emberek a keresőkön keresztül kíváncsiak. Ezek lehetnek hírek, videók, szöveges anyagok. Az üzleti modell alapja egy kifinomult algoritmus, amelynek a segítségével pontosan tudják a szakemberek, hogy mik a Google és más keresők legnépszerűbb fogalmai. A különböző válaszokhoz akár videók is készíthetők és a tartalmakat szétosztják a YouTube, valamint további 45 platform között. A módszer működik, hiszen a Demand Media honlapjait havonta 50 millió felhasználó keresi fel. A cél egyszerű: minden anyaggal pénzt kell keresni. Ez sikerül, hiszen tavaly a cég forgalma elérte a 200 millió dollárt.

Rosenblatt igazi veteránnak számít az online piacon, hiszen 1994-ben létrehozta az iMallt, amit később 565 millió dollárért adott el. 2004 elején befektetők felfogadták az Intermix Media vezetőjéül. A vállalathoz tartozott többek között a MySpace nevű portál is. Rosenblatt a csőd szélén táncoló birodalmat felvirágoztatta, majd öt évvel ezelőtt eladta a MySpace-t 650 millió dollárért *Rupert Murdoch*nak. Az üzleten 23 millió dollárt keresett. Nem véletlen, hogy ha Rosenblatt neve felbukkan egy vállalat papírjain, akkor a befektetők is tolongani kezdenek. A Demand Media partnere már a *Goldman Sachs* és az *Oak Investment*, e két óriáscég összesen 355 millió dollár kockázati tőkét biztosít a vállalkozásnak.

Egy néhány száz szavas anyagért a vállalat 15-20 dollárt fizet, de a jó újságírók akár 80 dollárt is kereshetnek leadott anyagokként. Egy videokészítő 20 dollárt kaszálhat művenként, az adatellenőrzők szövegenként 1 dollárt kapnak. Bár némelyik összeg megalázóan alacsony, a korábban elbocsátott szakemberek kapva kapnak a lehetőségen és örülnek, hogy ismét alkalmazottak lehetnek valahol. A jelenséggel egyedül a médiaipar nem tud mit kezdeni. Aggódva, de ugyanakkor irigykedve figyelik Rosenblatt előretörését, próbálják megfejtetni a titkát. Pedig talán nincs is titok, vagy ha van is, nagyon egyszerűen hangzik. „Mi tartalmakat adunk az oldalaknak és utána osztozunk a reklámbevételeken. Ezek olyan anyagok, amelyeket az újságok nem készítenének el maguk, de többletinformációkat jelentenek az olvasóknak. Olyan utat találtunk, ahol kiegészíthetjük a hagyományos médiatartalmakat. Nem vagyunk az újságírás megmentői, de a lerombolói sem” – összegezte cége filozófiáját Rosenblatt.

Adattármustra. Metaadat-keresők

A sorozat egyes számaiban független szakemberek értékelik a magyar nyelvű internet könyvtári szempontból fontos tartalomszolgáltatásait megadott szempontok szerint; ez alkalommal a metaadatgyűjtő és -kereső rendszereket. A bírálatok a használók számára fontos kezelőfelülettel, keresőrendszerrel, tartalommal és metaadatokkal foglalkoznak. Az értékelések egyrészt segítséget nyújtanak a rendszerek minél eredményesebb használatához, másrészt felhívják a fejlesztők és karbantartók figyelmét a szolgáltatás hiányosságaira, a jövőbeli minőségi javítások érdekében.

Europeana (magyar felület)

Honlap: <http://www.europeana.eu>
E-mail: info@europeana.eu
Fenntartó: EDL Foundation
Értékelés dátuma: 2009. december 10.
Értékelő: Drótos László

Általános értékelés

Az eredetileg „Európai Digitális Könyvtár”-ként ismertté vált kezdeményezés 2005-ben született hat állam- és kormányfő javaslataként, azzal a céllal, hogy egy helyen tegye megtalálhatóvá az európai uniós országok kulturális és tudományos jellegű digitális dokumentumainak minél nagyobb részét. Maga az *Europeana* honlap kétévnyi fejlesztés után, 2008. november 20-án nyílt meg, és a nagy hírverésnek köszönhetően azonnal le is kellett állítani, mert a szerver nem bírta a terhelést. Megnövelt teljesítménnyel és sávszélességgel december végén indult újra a rendszer, majd ezt követően, 2009 márciusában jelent meg benne a „My Europeana” elnevezésű, regisztrációhoz kötött modul. A webkettes jellegű „Közösségek” menüpont a tesztelés idején: 2009 végén még mindig csak demó módban működött, akárcsak a „Gondolatok” nevű szemantikus kereső. Maga a honlap is csak béta-állapotban volt egész évben, de már így is elnyerte a kiemelkedő európai médiateljesítményeknek járó *Erasmus*-díjat. A fejlesztők 2010-re ígértek a portál új verzióját – ennek előkészítése a version1.europeana.eu címen követhető.

Az *Europeana* alapvetően egy OAI-alapú metaadatgyűjtő rendszer, mely könyvtáraktól, múzeumoktól, levéltáraktól, filmarchívumoktól, illetve

helyi metaadat-aggregátoroktól veszi át az adatokat és egyetlen, többnyelvű felületen teszi ezeket visszakereshetővé. Maguk a digitális dokumentumok az eredeti szolgáltatóhelyen maradnak és onnan jeleníthetők meg (ha nyilvános az adott archívum). Egy évvel az indulása után már 4,6 millió tétel volt visszakereshető az *Europeana* oldalán, ezek nagy része kép, vagy képként digitalizált egyéb dokumentum, de vannak köztük szöveges-, video- és hanganyagok is. Induláskor a nagyobb archívumok adatait gyűjtötték be (Magyarországról elsőként a *MEK* egy részét), de az *eContentplus* programból finanszírozott *EuropeanaLocal* projekt keretében helyi és regionális gyűjtemények is belekerülhetnek majd az adatbázisba (hazánkból például a *Békés Megyei Tudásház és Könyvtár*). A teszteléskor a honlapon 112 partnerszervezetet és 54 további közreműködő intézményt soroltak fel. A kezelőfelületen 26 nyelv állítható be, köztük természetesen a magyar is.

A tesztelés során talált három komolyabb hiányosság a következő:

1. A magyar felület több helyen hiányos vagy hibás. Bár a „Nyelvi irányelvek” menüpont alatt az olvasható, hogy az *EUROPA*-portálhoz hasonlóan minden fontos (pl. tájékoztató vagy kereső) oldal többnyelvű, de ez sajnos nincs így. Például a felhasználói szempontból legfontosabb ismertető, az egyébként nem túl hosszú „Az *Europeana* használata” oldal nincs meg magyar fordításban, és ha más nyelvekkel próbálkozunk, akkor is többnyire vagy az angol sűgő jelenik itt meg, vagy a *No translation available* felirat. Máshol pedig keveredik a két nyelv, akár egy bekezdésen vagy mondaton belül is. Gépelési hibák is előfordulnak, például mindjárt a „Nyelvi irányelvek” között: *tarjuk karban*. A kódolást sem sikerült megoldani, mert bár a fej-

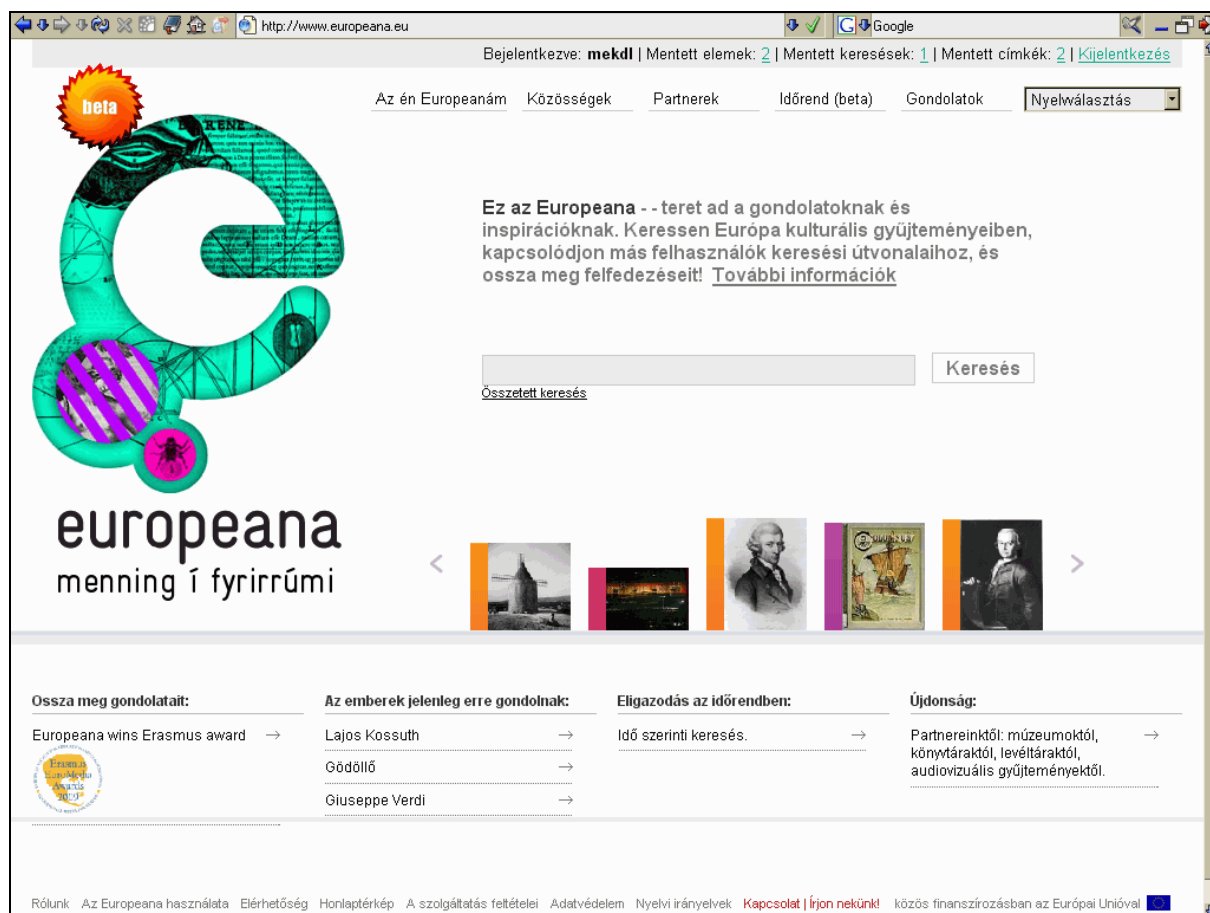
lécben UTF-8 kódkészlet van beállítva és az oldalak felső és alsó menüsora valóban ezzel készült, a közöttük megjelenő magyar szöveg már decimális Unicode, ami még nem lenne baj, de sajnos a két speciális magyar betű: az *ő* és *ű* helyett semmilyen kód nincs, csak ékezet nélküli *o* és *u*. A személyes területen található „Mentett elemek” és „Mentett címkék” alatt pedig már minden ékezet elomlik.

2. A keresőfunkciók nagyon korlátozottak és a találatok rendezése is – úgy tűnik – nélkülözi a relevancia szerinti súlyozást. A *jókai fiai* keresésnél például, előrébb sorolja *Demszky Gábor* írásait, mint „A köszívű ember fiai” kritikai kiadását. Egy már most milliós nagyságrendű és nagyon vegyes forrásból származó adathalmaznál elengedhetetlen volna egy jóval komolyabb keresőrendszer, és különféle szűrő-, illetve rendezőfunkciók beépítése, mert különben a rengeteg érdektelen találat láttán a felhasználó gyorsan továbbáll. Egy többnyelvű adatbázisnál a nem angol karakterek bevitelére vagy helyettesítésére is gondolni kellene, de az Europeana keresője ehhez sem nyújt segítséget.
3. A legnagyobb gondja ennek az európai digitális könyvtárnak a tartalommal van. Részben a partnerintézmények jellege, részben a copyright miatt a 20. századi európai kultúrából nem sokat, a 21. századiból pedig szinte semmit nem tudhat meg az itt keresgélő érdeklődő. Például a *Pedro Almodóvar* keresésre mindössze 20 találatot adott az Europeana (ebből mindjárt az első kettő téves, a többi pedig nagyrészt díjátadóról szóló híradórészlet), míg ugyanekkor a Youtube 1220, a Flickr 1215, a GoogleBooks pedig 1606 videót, képet és könyvet dobott ki. Úgyhogy az Europeana inkább csak a régiségek iránt érdeklődőknek lehet kincsesbánya, de a jelenlegi keresővel nekik is sokat kell fáradozniuk, hogy valóban releváns dokumentumokra bukkanjanak. A kínálat más vonatkozásban is nagyon egyenetlen, megközelítően sem reprezentálja Európa vagy az EU országait és népeit, illetve az egyes kultúrákon belül sem az egyes témaköröket és dokumentumtípusokat. Ahhoz, hogy valóban az európai kulturális örökség digitalizált részének fontos gyűjtő- és felfedezéshelye legyen, az Europeana-nak meg kellene fogalmaznia a saját gyűjtőkörét és aktív szervezőmunkával dolgoznia, hogy az azon belül eső (és lehetőleg nyilvánosan elérhető) digitális objektumok metaadatai mindenholon belekerüljenek az adatbázisába – a kívül esők pedig kikerüljenek onnan.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- A levegősre tervezett honlap jelentős részét a logó és az alá írt jelmondat: „Kultúrában gondolkozunk” foglalja el, utóbbi furcsa módon nem követi a beállított nyelvet. A kezdőlapon ezen kívül pár hangzatos, de semmitmondó – sőt inkább félrevezető – bemutatkozó mondat, az egysoros keresőmező és néhány véletlenszerűen kiválasztott apró kép fogadja a látogatót (1. ábra). Ezek alatt meglehetősen haszontalan funkciók jönnek: az „Ossza meg gondolatait” rovatban az Erasmus-díjról szóló hír árválkodik; „Az emberek jelenleg erre gondolnak” felirat alatt feltehetően az adott nyelven nemrég beírt keresőkérdésekből látható három; az „Eligazodás az időrendben” ugyanoda vezet, ahová a felső menüsor „Időrend” nevű pontja; az „Újdonság” pedig az új dokumentumok listája helyett néhány újonnan csatlakozott(?) partner honlapjára visz. A szokásos információkat (pl. honlaptérkép, jogi nyilatkozatok, kapcsolati címek) tartalmazó alsó sor az olvashatóság határán van. Ezen kívül néhány, nagyrészt erősen béta-állapotú funkció van a felső menüsorban, és e fölött még egy állapotsor jelenik meg olyankor, ha regisztráltuk magunkat és bejelentkezünk: mentett keresések, mentett adatrekordok, saját címkék.
- Az angolul nem tudóknak a legelső fontos funkció a szintén a felső sorban helyet kapott nyelv-választó menü. A rendszer nem tesz kísérletet arra, hogy az IP címből megállapítsa a felhasználó földrajzi helyét és feltételezhető anyanyelvét, sőt ha az illető regisztrált tagként lép be, akkor sem áll vissza magától az utoljára használt nyelvi verzió. Jó viszont, hogy nemcsak a főlapon, hanem bármely oldalon nyelvet válthatunk, amire sajnos szükség is van, mert több oldalal nincs meg magyarul, ilyenkor valamelyik világnyelvre kell visszatérnünk. A magyar nyelv első látásra furcsa helyen: az ír és az izlandi között kapott helyett – ennek az az oka, hogy a menüt a kétbetűs országcódok szerint rendezték, ami nem a legszerencsésebb megoldás. A honlapnak csak egy részét fordították le magyarra (és más kisebb nyelvekre), még az olyan alapvető oldalaknak sincs honosított változata, mint a használati utasítás vagy a csak egy-két sorból álló „Kapcsolat” űrlap. A – feltehetően automatikusan generált – honlaptérképen is megjelennek angol címek, ráadásul olyan oldalakéi, amelyeknek viszont van magyar fordítása. A kevés lefordított szövegben is vannak gépelési hibák (a legzavaróbb a minden tételnél megjelenő: *Megnyitás új ablakban*) és hiányzó ékezetek.

1. ábra Az Europeana magyarított nyitóoldala

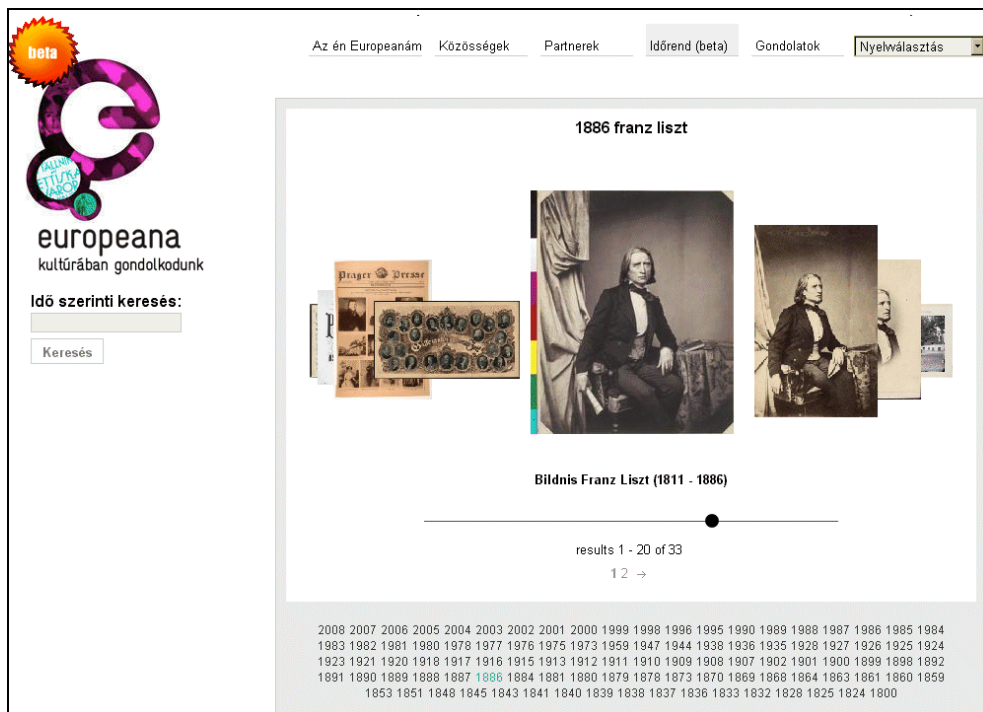
- A honlap – nagyrészt a túlméretezett logó miatt – csak legalább 1024 pont széles ablakban fér el, miközben a ténylegesen hasznosított terület ennél jóval kisebb. A fejlesztők nem írtak elő ajánlott technikai paramétereket (nem is lenne szerencsés egy ilyen szolgáltatásnál például valamelyik böngészőprogramot preferálni), de több olyan Javascript-alapú vagy egyéb speciális megoldás van a rendszerben, amely nem minden browser alatt működik egyformán. Például, ha Opera böngészővel nézzük meg egy olyan tétel adatlapját, amelyhez nincs bélyegkép (ami gyakori), akkor a képet helyettesítő ikon rácsúszik az adatokra, így a sorok eleje nem olvasható. Hasonló módon kicsit eltakarja a felső menüsört és a találati lista fejlécét az összetett kereső űrlapja Firefox alatt. Az elterjedt szóhasználat: „hozzáférhetőség” vagy „akadálymentesség” helyett magyarul félrevezetően „Elérhetőség”-nek fordított „Accessibility” menüpont alatt a rendszert tervezők gyakori használhatósági tesztekét és ennek megfelelő változtatásokat, illetve va-

- koknak és gyengén látóknak is hozzáférhető akadálymentes felületet ígérnek, de ezeknek több mint egy évvel az indulás után sincs nyoma.
- Magáról az Europeana-ról a „További információk” vagy a szintén ugyanoda vezető „Rólunk” menüpont alatt van ismertető. Itt először egy kreatívan elkészített reklámfilm fogad az európai kultúra és tudomány nagyjairól, de ettől a szolgáltatással most ismerkedők nem lesznek okosabbak. Szerencsére lejjebb görgetve használhatóbb szöveges háttérinformációkat is találunk. Ugyancsak részletes tájékoztatás olvasható az adatvédelmi irányelvekről, sőt ennek az oldalnak a végén még egy *További információkért látogasson el az ADATVÉDELMI IRÁNYELVEK* (sic!) mondat is szerepel, de ez a hivatkozás valójában önmagára mutat. Ugyancsak bőséges és alapos „A szolgáltatás feltételei” oldalon megfogalmazott szöveg a szerzői és felhasználói jogokról, annak ellenére, hogy az Europeana csak metaadatokat és bélyegképeket tárol. Itt is van egy buta hiba, de ezúttal a link szövegét rontotta

el a fordító, mert benne maradt az eredeti angol szó: *Kattintson ide a here KAPCSOLAT részleteinek eléréséhez*. Ha regisztráljuk magunkat, akkor is előbb egy jogi szöveget kell elfogadnunk, miszerint nem használunk majd valamilyen okból elítélendő címkéket. Hibát egyébként itt is sikerült elkövetni a tervezőknek, mert miután megadtuk az e-mail címünket, egy *Kérjük, kattintson az alábbi linkre a regisztráció befejezéséhez!* üzenet jelenik meg, de ezt hiába keresi itt a felhasználó, mivel a link majd a postafiókjába érkezik egy (angol nyelvű) levélben.

- Az igazán izgalmas funkciók a tesztelés idején csak idegen nyelvű demó változatban működtek, és a valódi használhatóságuk vagy hasznosságuk még nem ítélt meg. Az „Időrend” nevű menüpont alatt találunk ugyan egy magyar nyelvű, *Idő szerinti keresés* feliratú sort, de ide valóban nem időadatot kell beírni, hanem szöveges keresőkérdést, majd az ennek megfelelő képtalálatok (néha elég hosszas töltögetés után) körhintaszerűen forgathatók, illetve tovább szűkíthetők egy – nem tudni, hogy mire vonatkozó – évadat szerint (2. ábra). Bár ez a böngészőfelület két-ségkívül látványos, de kevésbé használható egy találati halmaz áttekintésére, mint a megszokott bélyegképek és a melléjük írt alapadatok. A másik érdekesség, a webkettes jellegű „Közösségek” funkció még ennyire sem próbálható ki,

csak néhány statikus oldal nézhető meg (ráadásul egy görgetősávok nélküli ablakban), amelyek azt illusztrálják, hogy hogyan lehet majd egyes témák köré felhasználói csoportokat szervezni – de a meglévő népszerű közösségi oldalak ezekenél a terveknél jóval több és már működő funkcionalitást kínálnak, úgyhogy szerencsésebb lenne inkább ezeket integrálni az Europeanába. A „Gondolatok” menüpont alatt található szemantikus kereső prototípusa (*eculture.cs.vu.nl/ european*a) jelenleg három múzeum mintegy 140 ezer képét tartalmazza, és a találati eredményeket képes klaszterezett (vagyis különféle szempontok szerint csoportosított) formában megjeleníteni, továbbá a GoogleMaps térképére vetíteni (már ahol van földrajzi adat), illetve diagramokat készíteni a találati halmaz tételeinek adatmezőiből. Ez a prototípus csak angolul, franciául és hollandul készült el, de súgót egyik nyelven sem írtak hozzá, így a laikusok nemigen igazodnak el a meglehetősen bonyolult felületen. Kérdéses, hogy a teljes Europeanara érdemes-e majd az effajta keresési lehetőséget kiterjeszteni, mert ehhez igazából egységes adatstruktúrák és egységes (ráadásul többnyelvű) tezauszok kellenének – ez az Europeaná által begyűjtött sok és nagyon heterogén adatforrás esetén jelenleg elképzelhetetlen.

2. ábra Képek „körhinta” az időrend szerinti böngészésnél

Kereső funkciók, találatok

- Az Europeana saját keresője mindjárt a kezdőlapra rajta van, sőt oldalváltás nélkül tudjuk az egysoros gyorskeresőt háromsoros összetett keresőre nyitni. Sajnos nem derül ki sehonnán, hogy az egysoros változat valójában miben keres, de úgy tűnik, hogy minden adatmezőben, aminek azután rengeteg hamis találat az eredménye. Tekintve, hogy egy alapvetően Dublin Core-alapú metakeresőről van szó, és a DC adatelemek között sokféle információ előfordul (pl. származási hely, technikai közreműködők, digitalizálási dátum, kapcsolódó tételek stb.), amelyekre aligha akar egy mű, alkotó vagy téma iránt érdeklődő átlagfelhasználó rákeresni. Szerencsésebb lett volna a gyorskeresőt csak a fontos adatokra korlátozni, vagy kitenni mellé egy mezőszűkítő opciót, ahogy az összetett űrlapon is van. Valójában lehet(ne) itt is mezőre szűkíteni, de erre csak az angol sűgőban van egy utalás (pl. így: *title: hamlet and date: 1983*), de hogy milyen további mezőnevek vannak még, azt itt sem tudjuk meg. Az összetett keresőnél is csak *Cím*,

Létrehozó, *Dátum* (vajon milyen dátum?) és *Téma* mezőket választhatunk, továbbá a három alapvető logikai művelettel kapcsolhatjuk össze ezeket. Arról, hogy kifejezésre is lehet keresni, idézőjelek közé zárva a szavakat, hallgat a sűgő, mint ahogy arról is, hogy lehet-e helyettesítő (joker) karaktereket használni – amelyekre az idegen nyelvű szavaknál és neveknél pedig gyakran lenne szükség.

- A találati lista felett a keresőmező ismét megjelenik, ami hasznos megoldás, ám ilyenkor a korábban beírt keresésünk törlődik, úgyhogy ez nem segít abban, hogy túl sok vagy túl kevés találat esetén könnyen módosítsunk a keresőszavakon és feltételeken. Ha regisztráljuk magunkat és bejelentkezünk, akkor lehetőségünk van keresések mentésére és újrafuttatására, de a módosításukra sajnos ilyenkor sincs. Vannak viszont hasznos szűkítési opciók, melyek a találati képernyőn balra jelennek meg: nyelv, ország, dátum, szolgáltató és dokumentumtípus (szöveg, kép, videó, hang) szerint lehet itt még korlátozni egy túl nagyra sikerült találati halmazt (3. ábra).

The screenshot shows the Europeana search interface. At the top left is the Europeana logo with the tagline 'kultúrában gondolkodunk'. The search bar contains the text 'Liszt'. A dropdown menu is open, showing search criteria: 'Bármely kulcsszó', 'és', 'Cím', 'és', 'Létrehozó', 'Dátum', and 'Téma'. Below the search bar, there are filters for 'Szövegek (9)', 'Képek (118)', 'Videók (0)', and 'Hanganyagok (5)'. The main content area displays a grid of search results for Franz Liszt and Wagner, Cosima, geb. Liszt, with thumbnail images and brief descriptions.

Image	Name	Description
	Franz Liszt	Munkacsy, Rippl-Ronai, Frederick Keppel & Co. Stadtgeschichtliches Museum Leipzig
	F. Liszt	Neumann, Adolf, R. Weigel, F. E. C. Leuckart, F. A. Brockhaus 1860 Stadtgeschichtliches Museum Leipzig
	F. Liszt	1801 digiCULT-Verbund
	Franciszek Liszt	Para, Stanislaw (1934-) 1996 Federacja Bibliotek Cyfrowych
	Franz von Liszt	Devéria, Achille Saxon State Library - Dresden State and University Library (SLUB)
	Franz Liszt am Klavier	SLUB/Deutsche Fotothek Saxon State Library - Dresden State and University Library (SLUB)
	Wagner, Cosima, geb. Liszt	SLUB/Deutsche Fotothek Saxon State Library - Dresden State and University Library (SLUB)
	Wagner, Cosima, geb. Liszt	SLUB/Deutsche Fotothek Saxon State Library - Dresden State and University Library (SLUB)

3. ábra Találatok táblázatos elrendezésben és felettük a nehezen elférő összetett keresőűrlap

- A találati listában csak 12 tétel jelenik meg egyszerre (táblázatos vagy felsorolás nézetben), úgyhogy nagy halmazokat, amelyek gyakran keletkeznek a túlságosan „nagyvonalú” gyorskereső miatt, igen sokáig tart átlapozni. Az egyes tételeknél a főcím, egy személynév, néha egy dátum, valamint a dokumentumot szolgáltató intézmény neve látszik. Emellett még egy bélyegkép is megjelenik, de ha nincs ilyen (ami gyakori), akkor a dokumentum típusát jelző színes ikon helyettesíti. A lista nem rendezhető és nem menthető el; az Europeana csak egy nyomtató-ikont kínál fel, de az is a böngésző nyomtató-funkcióját hívja meg, így csak az aktuális oldal lehet vele kiprintelni. A teljes találati halmaz átrendezésének, lementésének vagy kinyomtatásának hiánya, illetve a csak tucatjával való lapozás lehetősége azért is nagy gond, mert az automatikus rendezés gyakran teljesen érdektelen tételeket sorol a lista elejére, amelyeknek valamelyik lényegtelen mezőjében van a keresett szó, így tényleg végig kell sokszor nézni valamennyi találatot, mert lehet, hogy az utolsó helyen lesz a keresett dokumentum.
- Ha rákattintunk egy tételre, akkor megnézhetjük a részletes adatait, ám a teljes leíráshoz még a „Több” feliratra is rá kell kattintanunk, ami fölösleges plusz mozdulat (4. ábra). De még ilyenkor sem látunk valójában minden adatot, mert a hosszabb adatmezők végét levágja a megjelenítő program. Magához a dokumentumhoz az „Eredeti kontextus” nevű link vezet, ahol jó esetben valóban megtaláljuk azt, de az is előfordul, hogy az eredeti szolgáltatónál is csak a bélyegkép és a metaadatok jelennek meg, mert a teljes dokumentumhoz nem férhet hozzá bárki. Bár az Europeana begyűjti és megjeleníti a kapcsolódó dokumentumokra hivatkozó *DC Relation* adatot is, de az ebben szereplő URL címeket nem teszi kattinthatóvá. Helyette valamilyen algoritmus alapján a saját gyűjteményéből ajánl „hasonló” tételeket a képernyő bal szélén. Ezek azonban sokszor köszönő viszonyban sincsenek az eredeti dokumentummal: például *Tompa Mihály* összes költeményeihez *John Ban Mackenzie* skót dudás fényképét társította, a „Magyarország lovagvárai” c. könyvhöz pedig egy szervátültetésről szóló tévéműsort.

The screenshot shows the Europeana website interface. At the top, there are navigation tabs: "Az én Europeanám", "Közösségek", "Partnerek", "Időrend (beta)", "Gondolatok", and a language selection dropdown. A search bar is present with a "Keresés" button. Below the search bar, there's a "Találatok: title:liszt" section. The main content area is titled "Elem részletesen" and shows a detailed record for "Franz Liszt". On the left, there's a sidebar with "Kapcsolódó tartalom:" and "Műveletek:". The main record includes a portrait of Franz Liszt and a table of metadata.

Cím:	Franz Liszt
Létrehozó:	Munkacsy, Rippl-Ronai, Frederick Keppel & Co.; Frederick Keppel & Co.; Munkacsy, Rippl-Ronai
Leírás:	Bildnis Franz Liszt; bez. u.l.: Painted from life by Munkacsy, u.r.: Etched by Rippl-Ronai. Radierung
Formátum:	46 x 35 cm, Einzelobjekt, Papier / Radierung
Forrás:	Stadtgeschichtliches Museum Leipzig
Szolgáltató:	Stadtgeschichtliches Museum Leipzig; germany
Kevesebb	
Azonosító:	gm000450; Porträt H 15
Téma:	Liszt, Franz
Típus:	Grafik; Kunst/Kunsth Handwerk; Porträts; Radierung

Below the table, there is a link for "Eredeti kontextus" with the instruction "Megnyitás új ablakban".

4. ábra Egy dokumentum részletes adatlapja és bélyegképe

- A regisztrált felhasználók szintén az adatlap bal szélén menthetik el maguknak az adott tétel elérési címét, vagy postázhatják el e-mailben egy ismerősnek, illetve címkéket is rendelhetnek hozzá (az ismertebb közösségi és könyvjelző-megosztó oldalakra nem lehet innen linket küldeni). Hogy ezek a címkék azután másoknak is használhatók-e, arra nem utal semmi. Mivel ezek a személyes lehetőségek csak a tétel részletes oldalán érhetők el, ezért nem túl hatékonyak: nem lehet egy találati listát vagy annak kijelölt tételeit egyszerre könyvjelzőzni, megosztani vagy azonos címkével ellátni. Ráadásul a korábban használt címkenevek sem jelennek meg, amikor egy új tételt akarunk felcímkézni, így nagyon nehéz betartani valamilyen következetes kategória-rendszert.

Tartalom, minőség

- A 2009 végére összegyűjtött 4,6 millió adatrekord, illetve a 2010-re ígért 10 millió tétel imponáló mennyiség, és a partnerlistában szereplő híres európai könyvtárak, múzeumok és egyéb intézmények névsora is azt sugallja, hogy rengeteg értékes dokumentum felfedezésében segíthet az Europeana metaadat-keresője. Kár, hogy a honlap nem közöl semmilyen statisztikát a gyűjtemény összetételéről (mint ahogy a szolgáltatás forgalmáról sem), így csak különböző – egymásnak is ellentmondó – sajtóhírekből lehet sejteni, hogy valójában milyen jellegű és honnan származó dokumentumok teszik ki az adatbázis nagy részét. Egy véletlenül megtalált 2009. júliusi kimutatás szerint a francia adatrekordok száma akkor elérte a 47%-ot, és az első hat helyen levő nyugat- és észak-európai országok összesített részesedése közel 88% volt. A dokumentum-típus szerinti összetételre csak becsléseket lehet tenni: a képek aránya 70-80% körül lehet, a hang és videó 2-3%, a többi szöveges dokumentum – nagyrészt szintén képként digitalizálva. A műfajokról találunk egy felsorolást az Europeana ismertetőjében, de itt is számok nélkül: festmények, rajzok, térképek, fényképek és múzeumi tárgyakról készült képek; zenei és élőnyelvi hangfelvételek viaszhengerekről, kazettákról, lemezekről, illetve rádióműsorokból; filmek, híradók és tévéműsorok (a magyar fordításban tévesen itt is *rádióműsorok* szerepel); valamint könyvek, hírlapok, levelek, naplók és levéltári iratok. Arról sincs adat, hogy a dokumentumok hány százaléka érhető el teljes egészében, de a felhasználót elég gyakran éri csalódás, amikor egy megtalált tételnél az „Eredeti kontextus”-ra kattintva csak egy képügynökséghez jut, ahol

pénzért meg lehet rendelni a már élvezhető minőségű képet, vagy csupán rövid részleteket találni a szövegekből, illetve a műsorokból.

- Nem tudni azt sem, hogy milyen ütemben frissül az Europeana adatbázisa, és azon belül az egyes adatszolgáltatóktól mikor gyűjtötték be utoljára a metaadatokat. A növekedési sebességhez és az időbeli megoszláshoz némi támpontot az europeana.eu/portal/year-grid.html oldal ad, mert itt látszik a valamilyen dátummal rendelkező adatrekordok össz-száma és az egyes évek külön is lekereshetők. De ez a dátum sokféle lehet (pl. a mű létrehozásának, vagy publikálásának, vagy digitalizálásának éve), úgyhogy sok következtetést ebből sem lehet levonni. Mindenesetre 2009 végén az itt lekereshető 4 367 917 tételből 640 volt 2009-es dátumú.
- Magyar származású anyag a MEK könyvein kívül csak a NAVA-ból az európai Video Active (videoactive.eu) szerverre feltöltött filmrészletek és televíziós műsorok formájában volt jelen az Europeanában 2009-ben. (Sajnos ezek a videók és a metaadataik néhol összekeveredtek, mert pl. a *környezetszennyezés* szóra keresve az első találat a „Kérem a következőt!” rajzfilm ilyen alcímű epizódja, ám a filmet elindítva *Dr. Bubó* kalandjai helyett a „Magyar népmesék” sorozat egyik részét nézhetjük meg, ami teljesen másról szól.) E két hazai forrás anyagán kívül természetesen sok magyar vagy magyar vonatkozású dokumentumot lehet előbányászni a külföldi gyűjtemények által beadott adathalmazokból is, úgyhogy hungarológiai szempontból már most is fontos forrás az europeana.eu kereső.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Tekintve, hogy az Europeana elsősorban metaadatkereső, elvárható lenne, hogy ezen a téren jól teljesít. Ehhez képest a honlap egy `<title>Europeana - Homepage</title>` soron kívül semmilyen információt nem közöl magáról a fejlécében. A kikeresett tételek metaadatai nem menthetők le valamilyen szabványos adatcsereformátumban, sőt rendszeresen meg sem lehet őket nézni, mert ha például hosszú az alkotói/közreműködői névsor vagy az ismertető szöveg, akkor annak csak az eleje jelenik meg. Ilyenkor a felhasználó esetleg tanácstalan, mert nem látja, hogy hol találta meg a rendszer az általa beírt keresőszavakat. Nagyon zavaró, hogy az Europeana a *DC Creator* és *Contributor* mezőket együtt keresi és jeleníti meg, így a szerzőkkel egyenrangúan jelennek meg például a digitalizálók vagy egyéb olyan közreműködők nevei, akiknek a mű létrehozásához nincs semmi

közük. Nincsenek minősített metaadatok sem (qDC), így például nem lehet tudni, hogy a *Dátum* sorba írt évszám mire vonatkozik. Ehhez képest az már apró szépséghiba, hogy a szolgáltató neve után feltüntetett angol országnevet mindenhol kisbetűvel írják (pl. *Országos Széchényi Könyvtár ; hungary*).

Nemzeti Digitális Adattár

Honlap: <http://www.nda.hu>

E-mail: info@nda.hu

Fenntartó: Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ Nonprofit Kft.

Értékelés dátuma: 2010. január 20.

Értékelő: Körös Kata

Általános értékelés

A *Neumann Nonprofit Kft.* 1997 óta a magyar tartalomfejlesztés egyik főszereplője, számos projektje mellett 2003 óta a *Nemzeti Digitális Adattár (NDA)* programmal képviselteti magát a kulturális szféra internetes világában. A program célja a magyar nyelvű és vonatkozású digitális kulturális tartalmak központi nyilvántartása, a digitalizációs projektek koordinációjának és a közszférában található adatvagyon megosztásának támogatása. A rendszer a *Nyílt Archívumok Kezdeményezés (Open Archives Initiative)* keretében kidolgozott szabványokat, ajánlásokat használja.

A kulturális tartalmakat digitalizáló intézményekkel szoros együttműködésben a projekt egyfelől adatbázist épít az önkéntesen csatlakozó partnerek, tartalomgazdák elektronikus dokumentumait leíró adatokból, továbbá bárki számára ingyenesen hozzáférhető keresőt működtet az adatbázisban való kutatáshoz. Az NDA így egyszerre tartalomszolgáltató és -közvetítő szolgáltatás is. Első partnerei olyan intézmények voltak, mint az *Országos Széchényi Könyvtár*, a *Szabadtéri Néprajzi Múzeum*, a *Magyar Mozgóképek Közalapítvány* és a *Magyar Nemzeti Galéria*. Később további tartalomszolgáltatókkal bővült a kör. Mára a *Litera.hu*, a *RomaPage.hu*, a *Film.hu*, a *Szochalo.hu*, az *MTI*, a *Magyar Rádió Rt.*, vagy a *Holokauszt Emlékközpont* mellett számos más adatgazdával is kapcsolatban áll.

Az NDA 2008 óta nyitott a közösségi tartalomfejlesztés irányába. A közgyűjtemények mellett most

már magángyűjtemények is csatlakozhatnak. Regisztrált felhasználók szabadon létrehozhatják saját gyűjteményüket vagy integrálhatják meglévő gyűjteményük adatait. Az oldal kiegészítő szolgáltatásainak köszönhetően néhány perc alatt szabványos metaadat-sablonokat készíthetnek, és ezek segítségével írhatják le digitalizált tartalmakat. Az NDA fiatalos honlapja három szolgáltatást kínál nyitóoldalon: *Metázz! Böngéssz! Csatlakozz!* Az oldalhoz kapcsolódó tartalmak is e három szlogen köré épülnek.

Az egyik aloldalon metázásról és metaadatokról olvashatunk egy rövid összefoglalót, az *Eszközök* menüpont alól pedig letölthetjük az NDA hasznos segédeszközeit. Az *NDA Firefox Metaman* böngészőbe építhető pluginként az online tartalmak szabványos metaadatokkal való ellátását segíti, az *NDA portlet* Javascript alkalmazás egy metaadatokkal ellátott weboldalon képes megmutatni a böngészők számára a releváns információkat, az *NDA widget* pedig lehetővé teszi az egyes kulcsszavakhoz kapcsolódó NDA-tartalmak megjelenítését és a forráskódjuk weboldalba illesztését. Emellett, bár sajnos csak a dokumentumtárból és nem az eszközök között, hozzáférhető az NDA weboldalba építhető kis keresőablaka is. Az *NDA metamedzser* eszköze a magángyűjtemények metaadatbázisainak létrehozását segíti, a korábbi rekordok rendszerbe integrálásával, és a szabványos struktúrájú leírások létrehozásával. A kiemelt közgyűjtemények számára pedig a szerverkörnyezetnek megfelelő *OAI szerver* letöltését, telepítését, konfigurálását követően lehetővé teszi, hogy a partner *OAI* szervere az NDA rendszeréhez csatlakozhasson.

Az NDA szolgáltatásainak körét bővíti az egységes földrajzi- és személynévtér, amelyet a dokumentáció szerint a partnerintézmények névtereinek integrálásával hoznak létre; ez egyelőre még nem hozzáférhető a nyilvánosság számára.

A tesztelés alapján néhány további terület fejlesztését ajánlom:

- Az NDA szolgáltatója a magyar digitális gyűjtemények nyilvántartását a Michael Plus EU-s projekt keretében. Ennek kapcsán különösen elvárható lenne a nemzetközi nyelvű felület további kidolgozása, és a metaadatok kereshetővé tétele idegen nyelven.
- Egy ekkora horderejű vállalkozás dokumentációját mindenképpen ki kell bővíteni a látogatottságra, felhasználói elégedettségre vonatkozó adatokkal.

- Az NDA hasznát a felhasználó a keresőn keresztül tudja igazán érzékelni. A keresőoptimalizálás, felhasználóbarát megoldások kialakítása, keresési útmutatók kidolgozása növelné a rendszer használhatóságát – és remélhetőleg a népszerűségét, hogy valóban a közösségi tartalomfejlesztés eszközévé is válhasson.
- A közösségi forma kialakítása viszont fokozott ellenőrzést igényel. A kereső használhatósága érdekében korlátozni kellene a megosztható sablonokat szakmai szempontok alapján.
- Sajnos az oldal jelenleg sokszor lelassul, sok a hibaüzenet – feltehetőleg szerveroldali hibák miatt; kiküszöbölésük elengedhetetlen.
- Metaadattárról lévén szó, az adatok minőségének javítására is ki kellene dolgozni valamilyen stratégiát. Ha minden a partnerintézmény felelőssége, a szolgáltatás színvonalát akkor is ez befolyásolja legjobban. Folyamatos frissítés és ellenőrzés eredményeként jelezni kellene az adatgazdák felé, és közösen korrigálni a hibákat,

különösen a digitális tartalmak elérhetőségének tekintetében.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az NDA honlapja (5. ábra) portálnak nevezi magát, és a szervezettel, illetve annak munkájával, a metaadatokkal, a kezelésükkel és a szabványokkal kapcsolatban valóban bőséges dokumentációt tartalmaz, azonban egy portálnak ennél többet kellene nyújtania. Jelenlegi formájában az *nda.hu* oldal a keresőszolgáltatás köré épített dokumentáció, ahol a dokumentumtárban valóban minden anyag elérhető a csatlakozni kívánó partnerek számára – eszközök, szerződések, protokollok, mégis tartalmában kevésnek hat. A téma megkövetelné, hogy több és pontosabb információt kapjunk a programról és a fejlesztésekről. Sem a partnerintézményekre, sem a kereső fejlesztésére vonatkozó adatot nem találtam.

5. ábra Az NDA nyitólapja

- Az NDA logóján a *Béta* felirat arra utalhat, hogy az oldal fejlesztés alatti változatával van dolgunk, a tájékoztató szövegekben viszont erről nem találunk semmit, bár bizonyos dolgok valóban félkész állapotot sugallnak. Ilyen például ez a mondat: „A szabványos metaadat elemei itt találhatóak meg...” amelyhez azonban nem tartozik link. Az sem világos, hogy bizonyos oldalak alatt miért jelenik meg egy „Login to post comment” lehetőség. Ráadásul egy közösségorientált szolgáltatáshoz közösségre is szükség volna. Az oldalra tévedt látogató sehol nem talál adatot a látogatottságra vagy a regisztrált felhasználók számára vonatkozóan.
- Az oldalhoz blog és fórum is kapcsolódik, amely az NDA-val kapcsolatos ügyekről hivatott tájékoztatni. A fórum üresnek mondható, a blogra pedig az elmúlt egy évben mindössze 13 bejegyzés került, amelyek nagyobb részt ajánlók, alig tartalmaznak az NDA-val kapcsolatos releváns információt. Kellemetlen meglepetés, hogy a blog nem ezen a doménen fut, hanem a *blog.hu*-n, így a blogba jutva eltűnik a fejléc, amellyel eddig navigálhattunk, és csak a nyitóoldalra tudunk visszautazni: a kapcsolódó linkek közül kikeresve az NDA-t.
- A nyitóoldalról szinte minden lényeges funkció hozzáférhető a főmenüből vagy a szlogenekre kattintva. Az innen elérhető szövegek inkább a laikus felhasználók számára készültek; a dokumentumtár, ahonnan a tényleges dokumentáció letölthető, és a projekt alaposabb bemutatása több kattintásnyira van, utóbbi csak a „Csatlakozás/További információk” lapján elrejtett linkjén keresztül érhető el.
- A nyitólapon ajánlókat találunk „Legnépszerűbb tartalmak” címmel. Két-két hanganyagot, képet, audiovizuális és szöveges dokumentumot érhetünk el közvetlenül innen. Azaz érhetnénk, mert két megadott link is hibás oldalra vezet, az egyik hanganyag mögött pedig csak szöveg található. Három partner oldala viszont elérhető innen: a Nemzeti Galéria, a *Filmtörténet Online* és a *MEK*. A nyitólapon a blog legutolsó bejegyzése is olvasható.
- Felhasználói visszajelzésre a fórumon és a blogbejegyzések kommentelésén kívül a kapcsolat menüpont alatti e-mail címen van módunk.
- Létezik az oldalnak angol nyelvű verziója, de nem teljes a kétnyelvűség. Az oldalon a lap tetején lévő gyorskereső *keresés* felirata, a címkék és azok nevei, valamint a címkékre vonatkozó súgó, a jogi nyilatkozat és a dokumentáció csak magyar nyelven szerepel, a *bejelentkezés/kije-*

lentkezés pedig csak bizonyos oldalakról nézve angol. A *Metamenedzser* is csak magyarul érhető el, a nyelvváltásra itt a rendszer hibaüzenetet ad. A hibaüzenetek nyelve egyébként a magyar felületen is angol. Ha rákattintunk az *Anything goes* gombra, az oldal újra magyar nyelvűre vált, ahogyan az összetett keresés esetében is, és hiába váltanánk át utólag az angol felületre, az mindig csak a nyitóoldalra visz minket vissza. Ha keresőkérdést írtunk be, akkor pedig a gomb megnyomása 404-es hibaüzenetet ad. Furcsa hiba, hogy az angol felületen a főmenünél a forráskódban egy sort véletlenül duplikáltak, így a *tools* és a *blog* menüpontra kattintva is az eszközök oldalára jutunk, csak a *blog* címke utáni üres helyre kattintva érhetjük el a blogot. Az angol felület szerkesztési hibája továbbá, hogy az NDA-t bemutató oldalon, ha a bemutatkozón túli tartalmi elemekre kattintunk, a tartalomjegyzék linkké válik, amely a keretben csak a tartalomjegyzéket jeleníti meg, viszont az egyes fejezetekre kattintva már egy „*page not found*” üzenetet kapunk. A tesztelés során volt, hogy sikerült angol nyelvű rekordadatlapot is megjelenítenem, de a későbbiekben már hosszas próbálgatás után sem tudtam elérni, hogy a keresés után a felület nyelve angol maradjon.

Kereső funkciók, találatok

- A honlap állandó fejlécében szerepel egy gyorskereső mező, amely a beírt keresőkérdést a már nyitólapról is elérhető egyszerű keresőbe importálja, és elvégzi a keresést.
- Az egyszerű kereső szabadszavas, amelyben parancsnyelven is definiálhatunk kérdéseket: hogy a keresőkifejezést mely mezőben keresse, milyen összefüggésekben. Megadhatjuk, hogy a rendszer a közösség vagy a partnerintézmények metarekordjai között keressen. Az egyszerű kereső mellett szerepel egy *Jöhet bármi!* gomb, amely automatikusan megnyitja a találati lista első elemét.
- Az összetett keresésben (6. ábra) tetszőleges számú mezőt adhatunk meg, de a keresőmezők közötti kapcsolatot csak az összes keresésre definiálhatjuk *És*, illetve *Vagy* operátorral, így ha bonyolultabb keresést akarunk megadni, az egyszerű keresőben a parancsnyelvvel jobban járunk.
- Az összetett keresésnél kifejezésenként beállíthatjuk, hogy mely mezőben szeretnénk keresni, és hogy a kifejezést tartalmazza-e a mező, vagy pontosan megegyezzen-e vele. Mivel a mezőtípusok gyűjteményenként változhatnak, a kere-

The screenshot shows the NDA search interface. At the top, there are navigation tabs for 'NDA', 'NAVA', and 'KÖZADAT'. A search bar is on the right with a 'keresés' button. Below the navigation, there are links for 'NDA', 'CSATLAKOZÁS', 'ESZKÖZÖK', and 'BLOG'. A 'BETA' badge is visible. The main search area has two checked filters: 'KÖZÖSSÉG' and 'PARTNEREK'. There are three search rows: 'sablon' with 'Létrehozó' dropdown and 'tartalmazza' dropdown containing 'film.hu'; 'teljes' with 'Tér-idő vonatk' dropdown and 'tartalmazza' dropdown containing 'budapest'; and 'Web' with 'Tartalmi leírás' dropdown and 'tartalmazza' dropdown containing 'múzeum'. A dropdown menu is open under 'Tartalmi leírás' with options: 'Forrás', 'Téma és kulcsszavak', and 'Cím'. Below the search area are 'ÉS' and 'VAGY' radio buttons and a 'KERESÉS' button.

The diagram below the screenshot illustrates the search process in three steps:

- Step 1:** A search input 'bl' is entered. A dropdown menu shows suggestions: '2000 sablon', 'Blog', 'Blog sablon', and 'rolo sablon teszt öüüáéüü'.
- Step 2:** A dropdown menu is shown with options: 'Cím', 'Téma és kulcsszavak', 'Dokumentum típus', 'Azonosító', 'Létrehozó', and 'Tartalmi leírás'.
- Step 3:** The search input is 'film|' and the 'Keresés' button is visible.

Text descriptions for each step:

- Step 1:** Írd be a keresett dokumentum típusát vagy egy konkrét sablon nevét. A rendszer ajánlani fog hasonló sablonokat, ha vannak ilyenek.
- Step 2:** A kiválasztott sablon mezői automatikusan betöltődnek a legördülő menübe. Ebből kiálasztva egyet, az adott mezőre szűkítve kereshetsz.
- Step 3:** Ezután már csak a keresett kifejezést kell beírnod, illetve a plussz jel segítségével egy új feltételt adhatsz a kereséshez.

6. ábra Összetett kereső

sőben ki tudjuk választani, mely sablon alapján akarunk mezőtípust kiválasztani. A sablon mezőbe beírt karakterek után a rendszer lenyíló listában felajánlja a hasonló sablonokat. Sajnos az, hogy milyen sablonok állnak rendelkezésre, sehol nincs összegyűjtve, és az egyes sablonok tartalma is csak a kiválasztás után derül ki. Bármely sablon bekerül a keresőbe, amelynek létrehozója megosztja azt a közösséggel, így sok használhatatlan vagy nehezen kitalálható tartalmú sablont ajánl fel a rendszer. Meglepő, hogy az NDA által közzétett metaadatsémák nem szerepelnek a sablonok között, hiába keresnénk pl. *adatgyűjtemény* vagy *bibliográfia* sablont.

- Az összetett kereső hátránya, hogy a keresőkérdés importálásával az egyszerű keresőbe csak további kifejezések beírásával vagy a címkefelhő segítségével szűkíthetünk (7. ábra). Az összetett kereső oldala nem őrzi meg a kérdést, hogy később további mezőket adhatnánk hozzá.

- A keresésen kívül rendelkezésünkre áll egy böngészési opció is. Ez már a nyitóoldalról elérhető a címkefelhő segítségével. Ez egy alternatív böngészési mód, amely az érdeklődő látogatót úgy vezeti be a gyűjteménybe, hogy közben a tartalmak egymáshoz való viszonyáról is képet kaphat. Az egyes rekordokhoz járuló *dokumentumtípus*, *szerző* és *téma* típusú címkék az előfordulási sorrendjüknek megfelelően kisebb és nagyobb betűkkel jelennek meg. Az egyes kategóriákat variálva választhatunk ki címkéket, majd azokhoz kapcsolódó további címkéket, és így egyre szűkebb és szűkebb találati listát kapunk. A rendszer ilyenkor is az egyszerű keresőbe importálja a kérdéseket – *subject*, *creator* vagy *type* mezőket definiálva. Ugyanez a vizualizált szűkítési megoldás alkalmazható minden elvégzett keresés esetében.

7. ábra Szűkítés a címkefelhővel

- Sajnos a keresőkhöz nem tartozik súgó. Az összetett keresőnél ugyan szerepel egy kis bemutató, és a címkefelhő használatáról is találunk pár sort, a keresők tényleges működését viszont csak találgathatja a felhasználó. Annyi az útmutató hiányában is könnyen kitalálható, hogy a kereső kis- és nagybetűkre nem érzékeny, viszont az ékezetek nélküli keresést nem engedélyezi. Továbbá, hogy a rendszer automatikusan pontos keresőszóra keres, és a kifejezések között VAGY kapcsolatot feltételez. Csonkolni pedig a *, helyettesíteni a ? karakter segítségével lehetséges.
- A találati listában nem lehet megállapítani, hogy a rekordok sorrendjét mi alapján állítja fel a rendszer. Nem is rendezhető semmilyen szem-

pont szerint, egyszerre 10 rekordot látunk rövidített megjelenítésben (8. ábra). A rekordok között a megfelelő számú oldalra ugorva lehet navigálni.

- A rövidített megjelenítésben a cím, (ahol van) a tartalmi leírás és a digitális objektum hozzáférési útvonala olvasható. A tételek mellett a *Teljes meta* gombra kattintva a listán belül lenyílik a metarekord. Ez különösen akkor okoz gondot, ha egy részletesen kitöltött, akár 20 soros tartalmi leírással ellátott rekordról van szó, mert nagyon megnehezíti a tájékozódást. Sokkal szerencsésebb volna, ha a rekordokhoz tartozó stabil link már a rövid listában is látszódná, így lehetőségünk volna új ablakban vagy új fülön megnyitni a megtekinteni kívánt rekordot.

The screenshot shows the NDA search interface. At the top, there's a search bar with 'károlyi palota' entered and a 'KERESÉS' button. Below the search bar are navigation links for 'KÖZÖSSÉG' and 'PARTNEREK'. A pagination bar shows 'ELŐZŐ' and 'KÖVETKEZŐ' buttons with page numbers 0, 1, 2, 3, 4, 5. The search results show 'TALÁLATOK SZÁMA: 1000 -'. The first result is for 'Károlyi Sándor palotája' by Kloess, George, Klösz György, Klösz, George. The second result is identical. The third result is for 'Károlyi Palota Kulturális Központ' with a detailed metadata table. To the right, there's a 'CÍMKEFELHŐ' (tag cloud) with various tags like 'barber', 'bibliográfia', 'emlékm', etc. Below the tag cloud is a 'CÍMKÉK BEÁLLÍTÁSAI' button.

CÍM	Károlyi Palota Kulturális Központ
AZONOSÍTÓ	<i>Összefoglaló cím:</i> Közművelődési intézmény
TÉR- IDŐ	http://www.erikanet.hu/oldal.php?menupont_id=4414...
VONATKOZÁS	<i>Térbeli jellemzők:</i> Budapest
STABIL LINK	http://nda.hu/rekord/oi.erikanet:253830
GYŰJTEMÉNY	Egységes Regionális Információs Közművelődési Adatbázis

8. ábra Egy találati lista részlete, egy teljes metarekorddal

- A rendszer 1000 találat fölött nem számolja a rekordokat. A találati listába tartozó rekordok száma mellett viszont megtaláljuk az RSS ikonját. A kereső ugyanis minden új keresésre RSS hírcsatornát generál, amelyre feliratkozva nyomon követhetjük az általunk megadott paramétereknek megfelelő rekordok gyarapodását az adatbázisban.
- A metarekordok részletessége igen eltérő. Van ahol túl kevés, van ahol túl sok az adat. A szürke alapon fehér és narancssárga betűk sem nevezhetők éppen felhasználóbarátoknak.
- A metarekordokhoz általában három link kapcsolódik. Az egyik a forrás vagy azonosító, megint máshol példányazonosító, amely alatt a digitális objektum hozzáférhető. A másik a stabil link az

NDA-s metarekordhoz. A harmadik pedig a gyűjtemény adatlapjára mutató link.

- A gyűjtemény adatlapján (9. ábra) a hozzá tartozó rekordok száma mellett a gyakran használt kulcsszavakat is megtaláljuk százalékos arányban, és a kulcsszavak és arányuk alapján hasonlóan ítélt más gyűjtemények listáját és azok rekordjait is elérhetjük innen. Nem találunk azonban pontos elérhetőséget, hogy hol van az interneten az illető gyűjtemény központi oldala. Ez az adat és a gyűjteményekre vonatkozó több, nem kulcsszó típusú adat feltüntetése hasznos volna. Különösen az olyan gyűjteményeknél, ahol a metarekordok nem tartalmazzák az adott digitális objektum URL-jét.

Adatgazda Adatlap NAVA			
Meta rekordok			
Gyűjtemény neve	NAVA		
Rövid név	NAVA		
OAI azonosító	nava.hu		
OAI szerver	http://ke reso.nava.hu/oai/oai-dp.php		
Rekordok száma	409412		
Gyakran használt kulcsszavak	tag	db	%
	budapest	6955	1.64%
	tüntetés	2479	0.59%
	európai	2222	0.52%
	unió	2214	0.52%
	rendőrség	2208	0.52%
	ferenc	2123	0.50%
	egészségügy	2007	0.47%
	magyarország	1939	0.46%
	labdarúgás	1895	0.45%
	reform	1758	0.42%
Hasonló adatgazdák*	gyűjtemény	hasonlóság	meta rekordok
	Erdélyi Közös Könyvtárkatalógus	14.29% (14)	Rekordok
	Bodicsék	4.35% (23)	Rekordok
	slg_landscape	3.70% (27)	Rekordok
	Miskolci Egyetem Számítóközpont	3.02% (265)	Rekordok
	Kitzinger blog	1.97% (304)	Rekordok
	Magyar Rádió Rt. - a	1.90% (1635)	Rekordok

9. ábra Egy gyűjtemény adatlapja

- Sajnos nem találtam módot olyan keresés elvégzésére, amely a csatlakozott intézményeket és más adatgazdákat tenné böngészhetővé, hiába kínálja fel a böngészés opció, ezeket csak így, a kapcsolódó adatlapokon keresztül tárhatjuk fel.
- Érdekes tapasztalat, hogy egy metaadatokkal foglalkozó intézmény sem a rekordok letöltését, sem exportálását, sem lementését nem támogatja. Mivel nem tárolható a keresési történet, az RSS az egyetlen módja, hogy valamilyen módon eltárolhassuk a találati listát.

Tartalom, minőség

- Az NDA adatbázisában a metaadatok karbantartásáért a partner a felelős. Ez lehet a magyarázata annak, hogy az egyes gyűjtemények adatlapjainak kitöltöttsége és pontossága között milyen nagy eltérés van. Az együttműködési szerződés szerint az intézményeknek kell gondos-

kodniuk arról is, hogy a rekordok mögött valós digitális tartalom legyen.

- A metaadatbázisok előnye, hogy a keresést nem a digitális tartalmakban végzi a rendszer, hanem a róluk készült, szakértelemmel összeállított leírásokban. Az NDA keresőjének lényege a sokféle gyűjtemény összekapcsolása, vagyis az, hogy a különböző helyen található, de valamilyen módon hasonló tartalmak egyetlen kereséssel hozzáférhetőek legyenek. Ilyen elvárások után kellemtlen meglepetés a partnerintézmények eltérő színvonalú rekordjai között böngészni.
- Van olyan gyűjtemény, amelynél alig található működő link (*Postamúzeum* rekordjai). Máshol egy rekordhoz sincs elérési útvonal megadva (*Budapest Music Center*). Megint máshol azt az üzenetet kapja a felhasználó, hogy nincs engedélye a tartalom megtekintéséhez (némi blognál), vagy a tartalomra mutató link helyett

csak a gyűjtemény főoldalát kapja (*Szocháló.hu*). Beszédés, hogy a „Neumann János Digitális Könyvtár és Multimédia Központ – digitalizált szak- és szépirodalmi művek” néven létrehozott gyűjtemény linkjei is egytől egyig hibásak. Kérdéses az is, hogy ha a címkefelhők az élő adatbázisból kerülnek ki, hogyan lehetséges olyan címke, amelyre nincs találat (pl. *tömegszórakoztatás*).

- A honlaphoz tartozó egyéb részek – blog, legnépszerűbb tartalmak – sem tűnnek úgy, mintha frissülnének. A folyamatos fejlesztésnek a felületen nincs látható nyoma, hacsak nem tekintem annak a tesztelés során érkezett levelet, amelyben arról értesítettek, hogy sajnálatos módon a próbaképpen létrehozott magángyűjteményem egy frissítés során megsemmisült.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- Az NDA úgy építi adatbázisát, hogy segít az intézményeknek az OAI-PMH szabvány szerint létrehozni és szolgáltatni a metaadatokat. A leartott adatokat *qualified*, azaz minősített Dublin Core (DC) XML-ben tárolja. A minősített Dublin Core (qDC) az elemek jelentését finomítva, precíz leírást tesz lehetővé. Az egyes szakterületek speciális tulajdonságainak leírási lehetőségét megteremtve, egyfajta tudományágak fölötti keresés valósítható meg. Az NDA honlapján hozzáférhetővé tette az ajánlott qDC metaadatsémákat bibliográfiai, film-, műsorszám-, kép- és adatgyűjtemény típusú digitális objektumok leírására.
- A rekordokon végigtekintve viszont úgy tűnik, hogy nincs meghatározva a minimális adatok köre, amelynek alapján valamely rekord az adatbázisba kerülhet. Egyes – intézményi – gyűjtemények rekordjainál az alap DC tizenöt eleme sem szerepel. Kizárólag a nagyobb intézmények rekordjainál találunk a minősítések előnyeit valóban kihasználó leírásokat.
- Rádadásul nagyon sok rosszul vagy hiányosan kitöltött adatlappal találkozhatunk. Gyakran a minősítők helyett a tartalmi leírás adatmezőbe kerülnek a speciális adatok, sok az elírás, és szinte lehetetlen olyan keresést végezni, amelyben nincs érvénytelen link.
- Az elmélet, amelyet az NDA közvetít, nem megvalósíthatatlan, de a tapasztalat azt mutatja, hogy ennél a szervezeti formánál nagyobb ellenőrzést és felelősséget igényel. Hogy a csatlakozók feldolgozó munkáját kellene-e magasabb szintre hozni, vagy inkább jobban szűrni a rekordokat? – nem könnyű kérdés. Mindenesetre az adatbázis használhatósága érdekében a metaadatbázis szolgáltatójának kellene valami-

lyen megoldást kitalálnia. Máskülönben úgy tűnhet, hogy az NDA-kompatibilitás az infrastrukturális háttér kialakítása után csak annyit jelent, hogy a meglévő adatok konvertálhatók valamely szabványos adatmezőbe...

NDA@SZTAKI

Honlap: <http://nda.sztaki.hu>
E-mail: nda06@dss.sztaki.hu
Fenntartó: MTA SZTAKI
Értékelés dátuma: 2010. február 28.
Értékelő: Körös Kata

Általános értékelés

Az *NDA@SZTAKI* az *MTA SZTAKI Elosztott Rendszerek Osztálya* által kifejlesztett közös kereső, amely a magyar kulturális értékek archívumában (levéltárak, múzeumok, könyvtárak) őrzött objektumok könnyebb megtalálását tűzte ki célul. Az Elosztott Rendszerek Osztálya által fejlesztett másik közös keresőhöz, a *HEKTÁR*-hoz hasonlóan abban rejlik különlegessége, hogy a különféle gyűjtemények Dublin Core alapú metarekordjaiban együttes keresést tesz lehetővé. Ez a szolgáltatás az NDA minősített DC metaadat-szabványaival is kompatibilis.

A kereső 2004. június 3. óta ingyenesen elérhető a nagyközönség számára. A rendszert az MTA SZTAKI mint az NDA alternatív keresőszolgáltatását hirdeti. Arra vonatkozóan, hogy az NDA szervezetével és hivatalos keresőjével milyen viszonyban van ez a szolgáltatás, sem az egyik, sem a másik fél részéről nem található információ. A *NDA@SZTAKI* sűgójából ugyan mutat egy link az NDA hivatalos oldalára, de ennél több kapcsolatot nem találtam. Nem világos tehát, hogy ez az alternatív szolgáltatás versenytársnak vagy kiegészítő szolgáltatásnak indult. Tény, hogy az NDA hivatalos keresőjéhez képest bizonyos tekintetben valóban képes többet nyújtani, a kezdeményezés fejlesztése azonban láthatóan félbemaradt. Jelen állapotában a kereső léte nem indokolt, de évekkel ezelőtt megállapodott formájából is sok ötlet meríthetnének az NDA hivatalos változatának fejlesztői.

Összességében félrevezető a SZTAKI közös keresőjének nevében az „NDA” kifejezés és a szervezet említése a szolgáltatásról szóló tájékoztató

sorokban. Hiszen míg az NDA az interneten elérhető tartalmak metaadatait gyűjti, addig az NDA@SZTAKI keresőjében szereplő archívumok nem mindegyike rendelkezik digitális objektumokkal. A címlap tájékoztatása szerint a kereső az OAI protokollt támogató gyűjteményeket kapcsolja össze – így tehát nem is ígér feltétlenül digitális tartalmat a leíró adatok mögött, az NDA szolgáltatásait ismerve viszont erre számít a felhasználó.

A kereső tesztelése során nyilvánvalóvá vált, hogy bár a metaadatok szüretelése bizonyos archívumok esetében napjainkig aktív, a rendszer fejlesztése már jó ideje leállt. Sajnos az ígértesnek indult szolgáltatás jelenlegi félkész formájában csak sejtetheti, mi mindent lehetne kihozni egy ilyen professzionális keresőrendszerrel egy digitális archívumokat összekapcsoló hálózatból.

A több metaadatséma egyidejű felhasználását támogató és bonyolult logikai viszonyok leképezésére is képes keresőfelület, a speciális szótövek és szón belüli egyezések érzékelésére képes motor az NDA tényleges tartalmával összekötve, egy felhasználóbarátabb forma kialakításával, de akár a jelenlegi keresőnek a szakemberek számára történő megőrzésével, az NDA hivatalos keresőjének tesztelésekor említett hibák kiküszöbölésével, a kötelező metaadatok körének meghatározásával, és a hibás rekordok kiszűrésével egy valóban jól hasznosítható szolgáltatást lehetne felépíteni. Az NDA gazdái az MTA SZTAKI szakembereivel együttműködve, az eltérő fejlesztések tapasztalatainak összegzésével, egy sokkal hatékonyabb keresőrendszert hozhatnának létre.

Részletes értékelés

Felület, használhatóság, segítség

- Az MTA SZTAKI négy fontosabb szolgáltatása közvetlenül elérhető az NDA@SZTAKI felületről. A felső menü sor fölé kattintva egy mozdulattal juthatunk a szotar.sztaki, a kopi.sztaki, vagy a kereso.sztaki oldalakra.
- E weblapok megjelenése nagyon hasonló, az oldalsó menü sor segítségével navigálhatunk az egyes szolgáltatásokhoz tartozó funkciók között. A szotar.sztaki új felületén kívül a három másik megjelenítése már-már igénytelennek nevezhető.
- Az oldal köré kevés eredeti tartalom szerveződik. Látszatra viszont számukat növeli, hogy különböző utakon is elérhetők. A fejlesztő csoport oldalát az oldalsó menüsorból a lap aljáról és a Kapcsolat menüpontból is elérhetjük. Viszont a

magyar nyelvű felületről is az oldal angol verziójára jutunk. A Sűgőt megnyithatjuk a menü sor tejjéről, az NDA menüpontból vagy az egyszerű kereső mellől, a Címlap és a közvetlenül alatta található Keresés gomb pedig ugyanarra az oldalra visz.

- Az oldalsó menü sorban lehetőségünk van a betűméret növelésére, azonban bizonyos helyeken: az egyszerű keresés keretében vagy a részletes kereső egyes gombjain a betűk mérete állandó, ráadásul a részletes kereső oldalán a keresődobozok a méret növelése után rácsúsznak az oldalsó menüre.
- A címlapon pár soros tájékoztatást kapunk a projektről, és ezt olvashatjuk: „Kísérleti üzem, az esetleges hibákért elnézést kérünk.” Hogy ez a kísérleti üzemmód mióta áll fent és meddig fog tartani, arra vonatkozóan nincs információ. Megtudhatjuk viszont a kereshető rekordok számát és a szolgáltatásban részt vevő archívumok nevét. A csatlakozásra biztató mondat mögé pedig az Elosztott Rendszerek Osztályának e-mail címe van belinkelve, ahogyan a lap alján a *rendszergazda* felirat mögé is. A fejlesztőkről és a fejlesztés irányáról esetleg az Elosztott Rendszerek Osztályának oldaláról tájékozódhatnánk, de ott a már említett NDA-hoz kapcsoló öndefiníciók kívül nem találunk többet a szolgáltatásról.
- A rendszer angol és magyar nyelvű felületen is elérhető. A két verzió azonban a nemzetközi nyelvű sűgő hiánya miatt nem egyenértékű. A *Help*-re kattintva ugyanis csak egy „Under construction” üzenetet kapunk, amely – mint az oldal tulajdonságaiból kiderül – az elmúlt hat évben nem változott. A magyar nyelvű sűgővel is vannak problémák. Bár részletesen leírja a kereső működését, laikus felhasználó számára nem igazán hasznos. Első bekezdései a projekt bemutatására irányulnak, ez a rész a címlapon sokkal jobb helyen volna, a sűgő pedig megmaradhatna a kereső használati utasításának. Ebben a formában ez a tájékoztató elméleti jellegű, mellőzi a keresési példákat, ráadásul nyelvezete néhol megköveteli a matematikai logikában való jártasságot. Emellett még hibát is találunk benne, éppen a normálformára vonatkozó magyarázat egyik példájában, amely logikailag ugyan helyes, a szöveg értelmezésében azonban hibásnak tekinthető. A bonyolult sűgő a még bonyolultabb kereső helyes használatát egyáltalán nem könnyíti meg.

Kereső funkciók, találatok

- Az NDA@SZTAKI háromféle keresési lehetőséget kínál. A legegyszerűbb a böngészés az ar-

chívumok között. Az egyes gyűjtemények adatlapjai már egyenesen a címlapról megtekinthetők, a teljes lista pedig az NDA/Archívumok menüpontból érhető el. Itt az összes részt vevő gyűjtemény neve, a belőlük gyűjtött rekordok száma és a gyűjtemény URL-je már rögtön látható (10. ábra). Az egyes címekre kattintva a gyűjtemény adatlapján az URL mellett az utolsó szüretelés időpontját olvashatjuk és a legfrissebb rekord dátumát, továbbá egyetlen esetben egy leírást a gyűjteményről: az *MTA Könyvtárának* repozitóriumáról szerepel itt egy hosszabb angol nyelvű összefoglaló. Sajnos a többi gyűjteményről, gyűjtőkörükről, fennállásukról, céljukról semmit nem tudunk meg az adatlapokról.

- Hiába kevés a gyűjtemény ebben a tesztverzióban, még így is akad olyan, ahol nem szerepel URL (*OSZK Amicus*), vagy amely hibaüzenetet ad (*Magyar Képzőművészeti Egyetem – Könyvtári képadatbázis*). Ráadásul van, amelyiknek a neve is hibás: Hortobágy *adabázis*[!]. Ha egy archívumnak vannak gyűjteményrészei, ezeket külön is megtekinthetjük, mint a *Magyar Elektronikus Könyvtár* esetében, viszont a tematikus gyűjteményrészek nevei csak magyar nyelven érhetőek el.
- A gyűjteményekhez tartozó tételek kilistázhatók, a lista rendezhető a rekordok létrehozásának

ideje vagy címek szerint. Utóbbira a „Név szerint rendezve” – félreérthető nevű – opcióval van módunk, de mert a rekordokban a névelők és egyéb karakterek (" ; ... stb.) is részt vesznek a besorolásban, a listában nehéz tájékozódni.

- Ha nem rendezzük a listát, akkor is van módunk szűkíteni egy egyszerű keresőmező segítségével, amely az összes mezőben keres, és a találatokban kiemeli a keresőkifejezést. A mezőbe több szót is beírhatunk, ezeket a rendszer automatikusan ÉS operátorral kapcsolja össze, és csonkoltnak tekinti. Ha nincs találat, nem kapunk hibaüzenetet, csak egy üres listát úgy, hogy a felső menüsor archívumra vonatkozó Általános adatok füle látható marad, de a tételek szűkítésére, rendezésére szolgáló gombok eltűnnek.
- A másik keresési mód az egyszerű keresés, amely már a kereső címlapjáról elérhető (11. ábra). Itt megadhatjuk, hogy melyik DC mezőben keressen a rendszer, a keresőkifejezés minden tagját tartalmazza-e a rekord vagy bármelyiket, illetve azt is, hogy a keresőkifejezés szón belüli, szó eleji vagy pontos egyezés alapján illeszkedjen. E specifikus keresési opciók kiválasztásával sokkal nagyobb az esélyünk releváns találatokra, és már az egyszerű keresés esetén is jól szűrhetjük a találati halmazt.

The screenshot shows the NDA@SZTAKI search interface. At the top, there are navigation tabs for 'Szótár', 'KOPI', 'NDA', and 'Kereső'. Below the tabs, a search bar is visible. The main content area displays a list of archives under the heading 'Archívumok'. The list is sorted by name, as indicated by the 'Név szerint rendezve' dropdown menu. The list contains 16 items, with the first few being: 8474 A38 Hajó, 169 Hortobágy adabázis (demó), 5132 Képzőművészet Magyarországon - Fine Arts in Hungary, 7944 Magyar Elektronikus Könyvtár, 3549 Magyar Filmszakma, 1048 Magyar Filmtörténet, 489 Magyar Filmunió, 2504 Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára, 6453 Magyar Képzőművészeti Egyetem - Könyvtári képadatbázis, 325844 MATARKA: Magyar folyóiratok tartalomjegyzékei, 2072 MTA Könyvtár, 147850 Németh László Városi Könyvtár, 2681 Neumann Ház, 259060 Országos Széchényi Könyvtár (Amicus), and 6105 Postamúzeum. On the right side of the interface, there are several utility buttons: 'in English | magyarul', 'Betűméret: □ □', 'Súgó', 'NDA', 'Címlap', 'Keresés', 'Részletes keresés', 'Archívumok', 'Súgó', 'Bejelentkezés', 'Az Ön felhasználóneve: kkatá', 'Beállítások', 'Kilépés', 'Kapcsolat', 'MTA SZTAKI DSD', and 'szotar.sztaki.hu'.

Id	Név	URL
8474	A38 Hajó	http://www.a38.hu/
169	Hortobágy adabázis (demó)	
5132	Képzőművészet Magyarországon - Fine Arts in Hungary	http://www.hung-art.hu
7944	Magyar Elektronikus Könyvtár	http://mek.oszk.hu/
3549	Magyar Filmszakma	http://szakma.film.hu
1048	Magyar Filmtörténet	http://www.filmtortenet.hu/
489	Magyar Filmunió	http://www.filmunio.hu
2504	Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára	http://193.224.138.190/monguz/index.jsp
6453	Magyar Képzőművészeti Egyetem - Könyvtári képadatbázis	http://corvina.arts7.hu:8080/indexkep.html
325844	MATARKA: Magyar folyóiratok tartalomjegyzékei	http://www.matarka.hu
2072	MTA Könyvtár	http://real.mtak.hu/
147850	Németh László Városi Könyvtár	http://www.nlvk.hu/
2681	Neumann Ház	http://www.neumann-haz.hu
259060	Országos Széchényi Könyvtár (Amicus)	
6105	Postamúzeum	http://www.postamuseum.hu

10. ábra Archívumok az NDA@SZTAKI-ban

nda@sztaki

Szótár
KOPI
NDA
Kereső

Keresés Súgó

Bármelyik mező ▼
 Csak letölthető anyagokat keressen

Összes minta illeszkedik ▼
Részletes keresés

Szóeleji egyezés ▼

Üdvözzöljük a NDA@SZTAKI keresőben! Ez a szolgáltatás az OAI (Open Archives Initiative) protokollt támogató hazai archívumokban teszi lehetővé a közös keresést, navigációt. Kísérleti üzem, az esetleges hibákért elnézésüket kérjük.

Várjuk olyan archívumok jelentkezését, amelyek szeretnék állományukat kereshetővé tenni ezen a szolgáltatáson keresztül!

Kereshető rekordok száma: 781295

Szolgáltatásunk a következő archívumokat kapcsolja egybe:

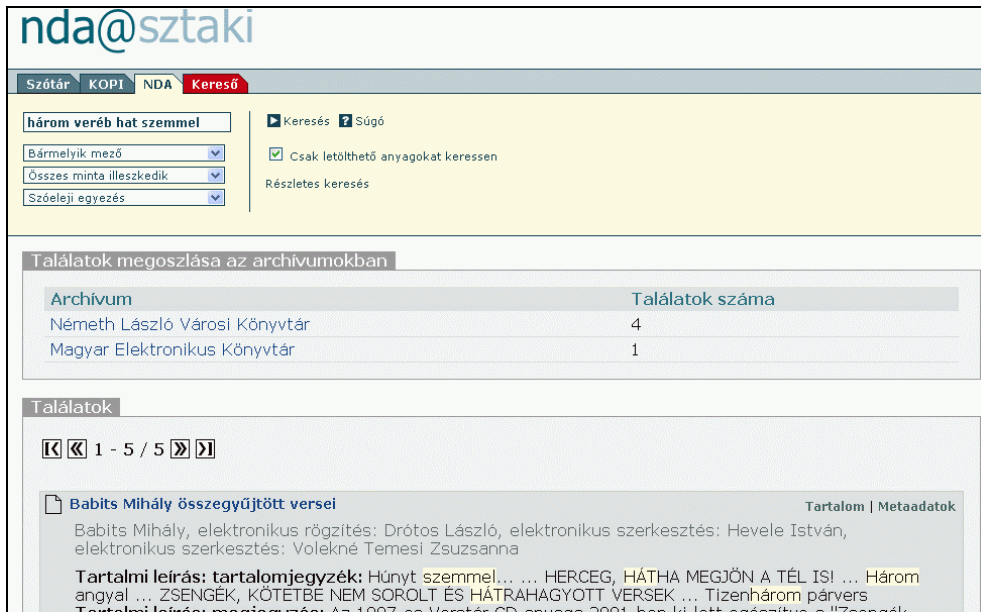
- A38 Hajó
- Hortobágy adabázis (demó)
- Képzőművészet Magyarországon - Fine Arts in Hungary
- Magyar Elektronikus Könyvtár
- Magyar Filmszakma
- Magyar Filmtörténet
- Magyar Filmunió
- Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára
- Magyar Képzőművészeti Egyetem - Könyvtári képadatbázis
- MATARKA: Magyar folyóiratok tartalomjegyzékei
- MTA Könyvtár
- Németh László Városi Könyvtár
- Neumann Ház
- Országos Széchényi Könyvtár (Amicus)
- Postamúzeum

11. ábra Egyszerű keresés a címloldalon

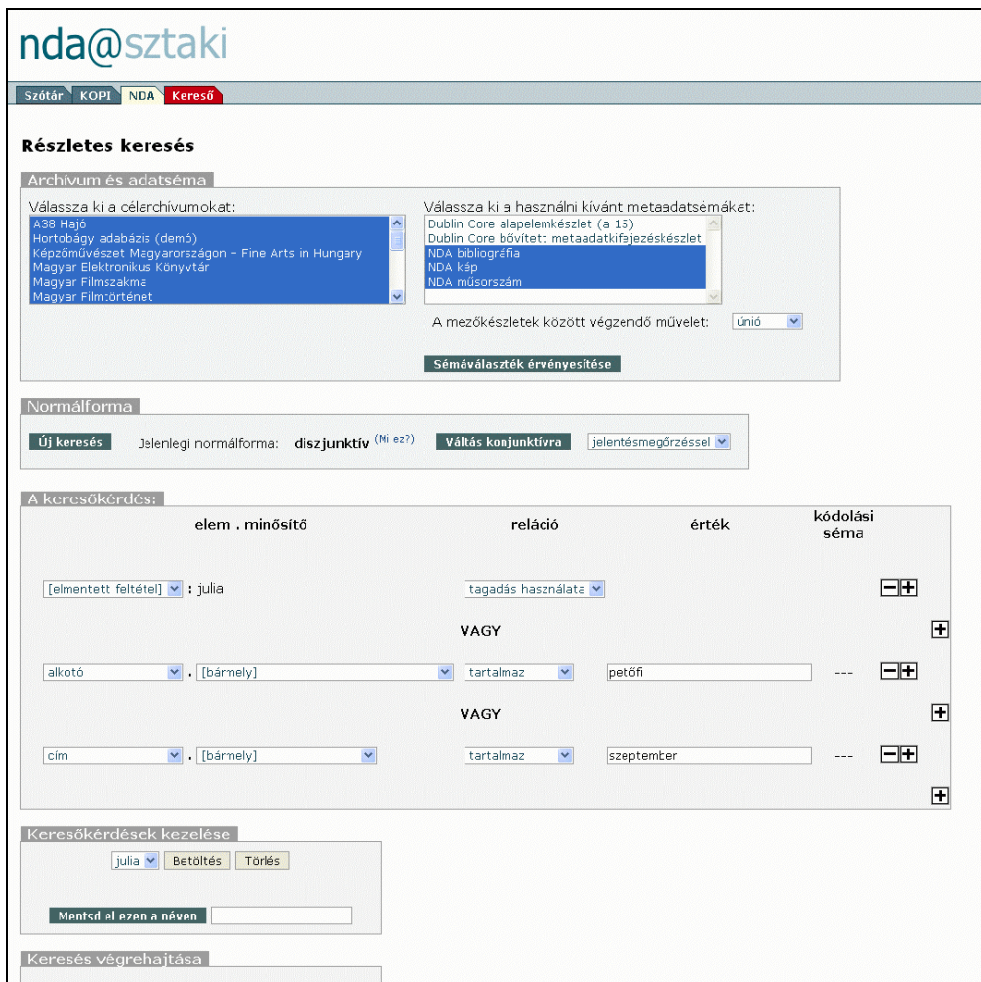
- Kijelölhetjük, hogy csak a letölthető anyagok között kereshessünk, a találati lista ekkor valóban szűkül, de nem derül ki, hogy mit tekint a rendszer letölthetőnek, és hogyan is lehetséges innen bármit letöltenünk. Ekkor is a listában marad például a *Németh László Városi Könyvtár* katalógusából származó találati halmaz, amelynek elemei szinte kivétel nélkül egyszerű katalógus-tételek, digitális objektum nélkül.
- Az egyszerű keresést a beviteli mező melletti kis nyílra kattintva, vagy a mezőben állva egy Entert nyomva indíthatjuk el; a „Keresés” szóra kattintva nem történik semmi, mert a forráskódban véletlenül nem definiálták a hivatkozást.
- Az egyszerű keresés után először a találati halmaz megoszlását tekinthetjük meg archívumonként, és választhatunk, ha csak egy-egy archívum rekordjaira vagyunk kíváncsiak (12. ábra). A kiválasztást követően a *Korlátozás feloldása* gombbal visszatérhetünk a teljes listához. Az ar-

chívumok alatt a teljes találati listát tekinthetjük meg, 20 rekordonkénti bontásban. A lista utólag nem rendezhető, nem nyomtatható vagy exportálható. A sorrendezés elve csak találgatható, úgy tűnik a rendszer nem relevancia szerint listázza a találatokat.

- A részletes keresés űrlapja igen bonyolult (13. ábra). Laikus felhasználó számára komoly problémát jelenthet eligazodni rajta, bár kétségtelen, hogy szakemberek számára komplex keresőkérdeések kialakítását, a releváns tételek valóban gyors és hatékony megtalálását teszi lehetővé. Itt kiválaszthatjuk az archívumot, amelyben keresni szeretnénk, a kereséshez felhasználandó metaadatsémákat, definiálhatjuk ezek viszonyát az együttes kereséshez. Több archívum és több séma is megadható, kijelölésükre a Ctrl gomb lenyomása mellett van mód, bár erről a súgó nem tesz említést.

12. ábra Egy találati lista részlete

13. ábra A részletes keresés űrlapja

- Előre definiálhatjuk a keresőmezők kapcsolatát konjunktív vagy diszjunktív normálforma kiválasztásával, tehát a kifejezések közötti operátorok és – komplexebb keresés esetén – a több összetartozó kifejezés közötti operátorok megadásával, de a keresőkérdések beírása után is elvégezhetjük az átalakítást egy mozdulattal a rendszer segítségével, akár úgy is, hogy a kifejezések közötti kapcsolatok megváltozása után a jelentést megőrizzük. A műveleteket azonban minden esetben érvényesítenünk kell, sajnálatos módon pont azzal a gombbal, amelynek mérete a betűméret változtatásával is állandó.
- Az általunk megadott sémák elemei betöltődnek a keresőbe, így a következőkben ezek között választhatunk, hogy mely mezőkben végezze el a keresést a rendszer. A keresőmezők száma természetesen változtatható. A kifejezésekre vonatkozóan relációkat adhatunk meg, majd a normálforma által definiált módon összekapcsolhatjuk őket, végül a keresés elindítása előtt beállíthatjuk a találati lista rendezését bármely mező alapján, csökkenő vagy növekvő sorrendben.
- Regisztrált felhasználók számára arra is van lehetőség, hogy az egyes kereséseket elmentsek, és később előhívják, módosítsák. A betöltött, elmentett keresések negálására is van mód a keresőkérdésnél a listából [elmentett feltétel] + tagadás használata opciók kiválasztásával.
- A találati listában a rekordok címe és létrehozója jelenik meg, illetve annak a mezőnek az eleje, amelyben a keresett kifejezés szerepel. A cím mellett sokszor a leírt objektum formájára utaló kis ikon található, továbbá a Metaadatok felirat, amelyre kattintva megtekinthetjük a teljes rekordot. Ha egy újabb rekordra vagyunk kíváncsiak, a találati listába sajnos csak a böngésző Vissza gombja segítségével tudunk visszatérni. Ahol a listában megjelenik a Tartalom címke, ott a címre, az ikonra vagy erre a felírra kattintva egyenesen a digitális objektumhoz jutunk.
- A rekordok leírása nagyon eltérő színvonalú, gyakran a DC 15 alapelemét sem tartalmazza. Az adatok sokszor rossz helyen vagy rossz formában szerepelnek. Az eltérő dokumentumfajtaknál más-más adattípusok megadása releváns, de az itt elérhető archívumok természetükből fakadóan is eltérő mélységben írják le akár az azonos típusú dokumentumokat is. Az *A38 Hajó* gyűjteményében egy plakát leírása sokkal kevesebb adatot tartalmaz, mintha ugyanez a rekord egy múzeumból érkezne, így a kereshetősége is egészen más lesz a különböző archívumokból származó rekordoknak (14. ábra). Miközben természetes, hogy nem minden intézménynek

van szüksége egyforma mélységű feltárára, egy ilyen közös keresőben valahogy mégis át kellene hidalni az efféle eltérésekből fakadó problémákat, és a különböző archívumokból jövő adatokat egyformán kereshetővé kellene tenni. A szolgáltatásgazda természetesen nem adhat hozzá adatokat a hiányos rekordokhoz, de a kötelezően felveendő adatok körének meghatározásával az adatgazdákat talán ösztönözni lehetne a pontosabb leírásra és a szabványok betartására.

Metaadatok	
Tartalom:	http://www.a38.hu/foto.php?loc=plakatgaleria&id=2620
Archívum:	A38 Hajó
Cím:	!Dela Dap 2004.12.04 Kreatív anyagok 2. kép
Létrehozó:	Toth Andrej
Kiadó:	A38 hajó
Dátum:	2006-11-27
Téma:	!Dela Dap 2004.12.04 Kreatív anyagok
Tartalmi leírás:	!Dela Dap szórólap
Nyelv:	magyar
Típus:	foto/grafika
Formátum:	JPG
Azonosító:	http://www.a38.hu/foto.php?loc=plakatgaleria&id=2620
Forrás:	http://www.a38.hu/foto.php?loc=plakatgaleria&id=2620

14. ábra Egy digitális formában is elérhető szórólap adatlapja

Tartalom, minőség

- A szolgáltatást 2004-ben közel 300 000 rekorddal és 15 000 közvetlenül elérhető digitális objektummal indították. A rendszer elméletileg nyitott mind a felhasználók, mind az archívumok számára, a kereshető gyűjtemények száma napjainkra azonban mindössze 16.
- A kereső különféle gyűjtőkörű adatbázisokat kapcsol össze. Ha célja az NDA tartalmait hozzáférhetővé tenni, akkor a kapocsnak a digitális tartalomnak kéne lennie. Az NDA@SZTAKI esetében viszont esetlegesnek tűnik a részt vevő archívumok kiválasztása. Az oldalon pedig semmi sem utal gyűjtőköri meghatározásra, első ránézésre még azt sem lehet megállapítani, hogy a gyűjtőkör mely dokumentumtípusokra terjed ki. Csak az archívumok ismeretében tűnik úgy, hogy ez a kereső megpróbált minden típusú archívumot egybefoglalni, talán próbaképpen, hogy az NDA működését leképezhesse. Hanganyagok, audiovizuális archívum, képadatbázis és szöveges dokumentumokat őrző gyűjtemények is szerepelnek a listában.

- A híradások szerint a rekordok száma 2005 áprilisában már megközelítette a félmilliót, ehhez képest öt évvel később a 781 ezer nem tűnik jelentős fejlődésnek, bár a tesztelést megelőző három hónap alatt a rendszer 3000 rekorddal gyarapodott. Hogy ebből a számból mennyi a valóban elérhető digitális tartalom, arra vonatkozóan becslést sem tudunk alkalmazni.
- Sajnos számos, elméletben hozzáférhető digitális tartalomhoz tartozó URL ad 404-es hibát. A *Postamúzeum*, a *Neumann-ház*, a *Magyar Filmszakma*, a *Hortobágy adatbázis*, a *Filmtörténet.hu* vagy a *Képzőművészeti Egyetem* könyvtári képadatbázisának tételei nem elérhetők. A többi archívum közül pedig az OSZK, a *Németh László Városi Könyvtár* és a *Magyar Földrajzi Társaság Könyvtára* OPAC-jával szinte teljes egészében szerepel az adatbázisban, ami valóban sok rekordot jelent, de digitális tartalmat alig.
- A Google rendszeresen indexeli a szolgáltatást, egy 2005-ös beszámoló szerint a felhasználók nagy százaléka kerül ebből az irányból a rendszerbe, ami arra is utal, hogy már a kereső indításakor sem népszerűsítették eléggé ezt a szolgáltatást. Sajnos a népszerűtlenségnek nem csak a reklám hiánya lehet az oka. A keresőnek ebben a formában nem sok értelme van. Mint közös könyvtári kereső túl keveset ad, a digitális tartalmak megtalálására még kevésbé alkalmas a résztvevők szűk köre miatt, ráadásul a meglévő adattartalom is sokszor hibás. A túl bonyolult keresőfelület mellett rosszul kódolt karakterek, hibás linkek, cím nélküli üres rekordok veszik el a látogató kedvét a visszatéréstől.

Metaadatok, bibliográfiai információk

- A szolgáltatás metaadatkereső ugyan, de a rekordok színvonala itt is a partnerintézményektől függően nagyon különböző. Bár a professzionális kereső lehetővé tenné, hogy a metaadatokkal bőségesen ellátott dokumentumok között gyorsan és hatékonyan tájékozódjon a felhasználó, a részletes leírások hiányában az NDA@SZTAKI csak magában hordja ezt a lehetőséget, élő példát nem igazán tud rá adni. A kereső legnagyobb előnye a különféle sémák szerint leírt rekordok összekapcsolása lenne, amely ilyen kevés számú és eltérő színvonalú élő archívum esetén nem igazán mutatkozik meg. Hiszen a minősített Dublin Core-t a részt vevő archívumoknak csak kis része használja, és nem is mindig megfelelően.

Beérkezett: 2009. XII. – 2010. III. 1-jén.

Drótos László
 az Országos Széchényi Könyvtár
 Magyar Elektronikus Könyvtár
 Osztályán főkönyvtáros.
 A Magyar Elektronikus Könyvtárért
 Egyesület elnökségi tagja.
 E-mail: mekd1@iif.hu

Kőrös Kata
 a Petőfi Irodalmi Múzeum
 könyvtárosa.
 E-mail: korosk@pim.hu

A kiadók többet engednek meg, mint a szerzők gondolják

A folyóiratok szerzői többnyire nincsenek tisztában a jogaikkal – erre mutatott rá a *Publishing Research Consortium* jelentésében, összehasonlítva a kiadó által biztosított jogokat azokkal a jogokkal, amelyeket a szerzők a magukénak hisznek. A jelentés 181 kiadó gyakorlatát vizsgálta, ezek adják a világon megjelenő cikkek 75%-át és 1163 szerzőét. A kiadók többsége a vonatkozó szerződésben megengedi a szerzőknek, hogy cikkükről másolatot küldjenek kollégáiknak, beépítsék azt másik saját munkájukba, elküldjék valamilyen egyéni vagy tanszéki, akár intézményi repozitóriumba, illetve felhasználják oktatási csomagokban. A kiadók 50%-a azt is megengedi, hogy átadják ezeket egy tárgyköri repozitóriumnak. Ugyanakkor a szerzőknek csak kis hányada ismeri ezt a jogát.

Másfelől a szerzők nem veszik figyelembe a kiadók más korlátozásait. Miközben a szerzők 50%-a azt hiszi, hogy joga van a végleges PDF változat önarchiválására, a kiadóknak csak mintegy 10%-a engedi ezt meg, nyilvánvalóan az előfizetésre gyakorolt hatása miatt.

/Information World Review, 254. sz. 2009. p. 1./

(SzP)

Közhasznúsági jelentés a Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület 2009. évi tevékenységéről

Székhely:

Országos Széchényi Könyvtár
1827 Budapest I. ker.
Budavári Palota F épület

Számviteli beszámoló

"A számviteli törvény szerinti egyéb szervezetek közhasznú egyszerűsített beszámolója 2009" a közzétett beszámolóban nem szerepel. Megtekinthető a *Magyar Közös Katalógus Egyesület (MOKKA Egyesület)* irattárában.

Költségvetési támogatás felhasználása

A MOKKA Egyesület 2009-ben nem kapott költségvetési támogatást.

A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

2009.01.01-i nyitó pénzügyi készlet

Bank	543 271 Ft
DK értékpapír	1 513 519 Ft
Értékpapír elszámolás	6 481 Ft
Követelés	60 000 Ft
Kötelezettség	-73 500 Ft
Nyitó vagyon	2 049 771 Ft

Bevételek

Tagdíj	920 000 Ft
Kamat	129 477 Ft
Kerekítés	400 Ft
Bevételek összesen	1 049 877 Ft

Kiadások

Igénybevett szolgáltatások		11 839 194,00 cm
Posta, telefon, internet	2 500 Ft	
Kurátor Kft könyvelési díj	385 925 Ft	
Egyéb szolgáltatások		62 080 Ft
Bankköltség	62 080 Ft	
Megbízási díj		100 000 Ft
Bérbírlékok		9 900 Ft
Reprezentáció		143 000 Ft
Kerekítés		100 Ft
Kiadások összesen		703 505 Ft

Követelések

Vevő	70 000 Ft
Követelések összesen	70 000 Ft

Kötelezettségek

Költségvetési befizetési kötelezettség	300 Ft
Szállítók	30 000 Ft
Kötelezettségek összesen	30 300 Ft

2009.12.31-ei záró vagyon

Nyitó	2 049 771 Ft
Bevételek	149 877 Ft
Kiadások	-703 505 Ft
Követelések	-70 000 Ft
Kötelezettségek	30 300 Ft
Aktív időbeli elhatárolás	-10 561 Ft
Záró összesen	2 345 882 Ft

2009.12.31-ei záró tételek

Bank	738 233 Ft
Diszkont kincstárjegy	1 607 649 Ft
Összesen	2 345 882 Ft

Cél szerinti juttatások kimutatása: Céltámogatást a MOKKA Egyesület 2009-ben nem kapott.

Központi költségvetési szervtől, elkülönített állami pénzalaptól, a helyi önkormányzattól, a kisebbségi települési önkormányzattól, a települési önkormányzatok társulásától, az egészségbiztosítási önkormányzattól és mindezek szerveitől kapott támogatás mértéke: A MOKKA Egyesület a felsorolt szervektől, alapoktól, önkormányzatoktól 2009-ben nem kapott támogatást.

A közhasznú szervezet vezető tisztségviselőinek nyújtott juttatások értéke, illetve összege: A MOKKA Egyesület választott vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem adott 2009 folyamán.

A közhasznúsági tevékenységről szóló rövid tartalmi beszámoló

Szervezési, tervezési feladatok

Az egyesület a küldetésnyilatkozata szellemében végezte tevékenységét 2009. évben is: „A Magyar Országos Közös Katalógus Egyesület (MOKKA) elsődleges célja és feladata, hogy képviselje tagkönyvtárainak szakmai érdekeit a központi adatbázis fejlesztésével és szolgáltatásával kapcsolatban”.

Az Alapszabály definiálja: az egyesület célja a magyar könyvtárakat és használóikat szolgáló, dokumentum- és információ-ellátásukat nagymértékben javító közhasznú tevékenység magyarországi könyvtári közös katalógizálási rendszer létrehozására és működtetésére. Az ezzel kapcsolatos fejlesztési feladatok ellátását, valamint a rendszer üzemeltetését az egyesület bármely meghatározott tagjának (a továbbiakban: működtető) – erről szóló megállapodás szerint – átadhatja. Az egyesület átadta ezeket a feladatokat az OSZK-nak a 2001. december 19-én kelt szerződés megkötésével, és az OSZK ezeket a feladatokat elvégzi a szerződésben megfogalmazottak szerint.

A MOKKA Egyesület és az OSZK közötti szerződés jelenleg is érvényben van.

Az egyesület elnöksége rendszeresen konzultált az OSZK vezetésével a jövőbeni tervekről. A fejlesztőkkel folytatott megbeszéléseken tájékozódunk az új technológiai lehetőségekről, a fejlesztői csoportok javaslatairól.

A két projektvezető meghívottként részt vett a MOKKA Egyesület közgyűlésén 2009. 03. 31-én,

ismertették az elmúlt időszak fejlesztéseit és a jövőbeli terveket, beleértve a TÁMOP pályázatban vázolt továbbfejlesztési elképzeléseket. Az egyesület tagjai megvitatták és elfogadták a projektvezetők beszámolóit.

Az egyesület szervezésében 2009. július 10-én Debrecenben fórumon találkoztak a fejlesztők és a könyvtárak képviselői, valamint a projekt irányítói, hogy a MOKKA tervezett fejlesztésével kapcsolatban megvitassanak fontos kérdéseket.

Az év végén az egyesület *Informatikai Bizottsága* kapott felkérést, hogy segítse a TÁMOP program keretében tervezett fejlesztést segítő szakértői csoport munkáját.

A szakbizottság tagjai részt vettek az ügyfélszolgálatban a hibabejelentések, illetve a visszajelzések fogadásában és továbbításában mind a könyvtári dolgozók, mind az olvasók felé.

Személyi feltételek, kommunikáció

2009. évben is *Bánkeszi Katalin*, *Koltay Klára* projektvezetők, *Sándor Ákos* rendszergazda és *Szabó Julianna* rendszerkönyvtáros látták el a MOKKA-val kapcsolatos feladatokat. Szabó Juliannát megbízási szerződéssel foglalkoztatja az OSZK, de nem csak a MOKKA körüli ellenőrzési feladatokra. Bánkeszi Katalin az OSZK belső munkatársaként a szervezési és tervezési feladatokkal foglalkozik. Koltay Klára és Sándor Ákos külső munkatársaként, az OSZK-val kötött szerződés keretében látják el a rendszer körüli teendőket. Koltay Klára az adatbázis üzemeltetése és fejlesztése terén tevékenykedik, míg Sándor Ákos a rendszergazdai teendőket látta el.

Az egyesület vezetősége személyesen, illetve levelezőlistán vitatta meg az aktuális témákat, feladatokat.

A *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás (TMT)* szakfolyóiratban állandó rovata van a MOKKA-nak.

Taglétszám

4 könyvtár kérte felvételét az egyesületbe, melyet a közgyűlés elfogadott, így a taglétszám 2009-ben 56 könyvtár.

A *MOKKA-I* listán tájékoztattuk a tagokat a fejleményekről, illetve fogadtuk a kéréseket, kérdése-

ket. Az OSZK szerverén működő *bugzilla* segítségével jeleztük és követtük a problémákat, feladatokat és azok helyzetét, megoldását.

Fórumok

2009. június 23-án egész napos MOKKA műhelytalálkozót rendeztünk az Országos Széchényi Könyvtárban, az OSZK-val közösen.

Bemutatásra került a WIKI rendszer és a MOKKA más újdonságai, beleértve a közelmúltban átalakított betöltési rendszert, ami az informatikusoknak nyújt segítséget a betöltések követéséhez. A fejlesztők élő bemutatón demonstrálták a MOKKA és az általuk támogatott rendszer együttműködését, a rekordok le- és feltöltését.

A programon az egyesület tagkönyvtáraiból és más érdeklődő intézményből elsősorban a katalógizáló és az informatikus kollegák vettek részt.

Program:

- Az új adatbázis bemutatása, különös tekintettel a katalógizálást érintő tudnivalókra
- Wiki, Bugzilla bemutatása
- Hogyan használjuk a MOKKA-t? A fejlesztők (eCorvina, Huntéka, Aleph, OLIB, Szirén, Textlib, S-Lib, Horizon) demonstrációi
- Hogyan kerülnek be a rekordok a MOKKA-ba? A feltöltés követésére készült eszközök bemutatása
- Egyedi problémák, kérdések egyeztetése
- A zeneművek, kották katalógizálási szabályzatát létrehozó bizottság alakuló megbeszélése

A **2009. július 10-én megrendezett MKE Vándorgyűlésen Debrecenben** az egyesület lehetőséget kapott, hogy fórumot tartson a MOKKA és az ODR adatbázis tervezett egyesítéséről és a közös katalógus fejlesztéséről. A programot rendkívül nagy érdeklődés övezte.

Program:

- Levezető elnök: Bánkeszi Katalin, az OSZK címzetes igazgatója
- Cégbemutató: Integrált információkeresés
Előadó: *Papp Attila*, IQSYS Partner, üzleti intelligencia szakértő; *Horváth György*, IQSYS, kompetenciaközpont-vezető
  - MOKKA – ODR adattartalmak: tapasztalatok, lehetőségek
Előadó: Dr. Koltay Klára, főigazgató-helyettes, Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár
  - A MOKKA fejlesztése a TÁMOP források felhasználásával

Előadó: Bánkeszi Katalin, az OSZK címzetes igazgatója

- „Két úr szolgája” – az épülő pécsi Tudásközpont informatikai rendszere
Előadó: *Markó Tamás*, a PTE Egyetemi Könyvtár informatikai főigazgató-helyettese, a Tudásközpont informatikai munkacsoportjának vezetője

TÁMOP források

Az egyesület küldetésnyilatkozatában rögzíti a MOKKA-adatbázis és az ODR-adatbázis egyesítését. A TÁMOP-ban az OSZK egyik országos feladata a MOKKA-adatbázis fejlesztése és az ODR-adatbázissal való egyesítése. Ennek megfelelően a megpályázható támogatás egy részét erre a feladatra kérte az OSZK.

Az OSZK főigazgatójától és a TÁMOP projektvezetőjétől felkérést kapott az egyesület, hogy lehetőségeivel élve vegyen részt a MOKKA fejlesztésének előkészítésében, ezzel is képviselve a tagság érdekeit:

„Az egyesület nevében az Informatikai Szakbizottság tagjait kértem fel mint szakértőket, hogy készítsenek el egy tanulmányt, amely részletesen megfogalmazza az egyesület által képviselt könyvtárak elvárásait a közös katalógus továbbfejlesztett verziójával kapcsolatban.” Az OSZK képviselői megfogalmazták a tanulmány célját:

- Tárja fel a jelenlegi rendszer működési hiányosságait, és fogalmazza meg, hogy milyen módon tudná a közös katalógus hatékonyabban segíteni a könyvtárakat a feldolgozó és a tájékoztató munkában.
- A tagintézmények milyen segítséget várnak a közös katalógustól a retrokonverziós feladatok teljesítéséhez?
- Milyen kommunikációs megoldások tennék hatékonyabbá a központi rendszer és a könyvtárak közti információáramlást?
- Milyen adatokat, információkat, statisztikai kimutatásokat várnak a könyvtárak a MOKKA-tól?
- Milyen megoldást javasolnak az eltérő katalógizálási szokásokból adódó problémák kezelésre?

A kérdésekben a problémáknak csak egy részét fogalmazták meg, mivel minél szélesebben tárgyalja a közös katalógus fejlesztési lehetőségeinek kérdéskörét a tanulmány, annál hatékonyabban tudják alkalmazni a rendszer tervezésekor, annál jobban érvényesül a részt vevő könyvtárak érdeke.

A MOKKA Informatikai Szakbizottságának 2009. évi beszámolója
Az informatikai szakbizottság 2008 tavaszán alakult meg.

Tagjai:

Dr. Koltay Klára	<i>kkoltay@lib.unideb.hu</i> DENK
Nagy Elemér Károly	<i>eknagy@omikk.bme.hu</i> BME OMIKK
Sándor Ákos	<i>akos@bibl.u-szeged.hu</i> MOKKA
Horváth Ádám	<i>adam@oszk.hu</i> OSZK
Papp Nándor	<i>nandi@mail.kkmmk.hu</i> KKMMK
Seres József	<i>Seres.Jozsef@lib.szie.hu</i> SZIE
Berek László	<i>berek.laszlo@zmne.hu</i> ZNME
Espán Edina	<i>konkobak@uni-miskolc.hu</i> ME
Stiegelmayr István	<i>stigi@konyv.agr.unideb.hu</i> HBMK
Bánya Mária	<i>mario@igyuk.hu</i> IGYMK
Elnök: Simon András	<i>andras.simon3@uni-corvinus.hu</i> BCEEKK

A szakbizottság feladata a MOKKA közgyűlés álláspontjának képviselete a MOKKA projekt vezetése és a MOKKA szoftverének, illetve a tagkönyvtárak integrált rendszereinek szállítói felé. Ennek kapcsán a szakbizottság tagjai részt vettek az ügyfélszolgálatban a hibabejelentések, illetve a visszajelzések fogadásában és továbbításában mind a könyvtári dolgozók, mind az olvasók felé.

A közgyűléseken és a szakmai rendezvényeken (Networkshop, Könyvtáros Vándorgyűlés, TÁMOP és TIOP pályázati tájékoztatók) a tagok képviselték megbízó könyvtáraik és a közgyűlés álláspontját. A pályázatok egyrészt lehetőséget biztosítottak és biztosítanak a könyvtáros szakma informatikai fejlesztésére általában és így közvetve, másrészt a pályázati célok megfogalmazása és a pályázatok értékelési szempontrendszerének kialakítása útján közvetlenül is a MOKKA projekt előrehaladását szolgálják. Így a különféle pályázatok írásakor a szakbizottság tagjai segítséget nyújtottak a pályázó könyvtáraknak, azok konzorciumainak és a pályázatíróknak is, hogy a pályázati anyag annak szándékaival összhangban a MOKKA megvalósulását és tökéletesedését szolgálja. Ennek megfelelően a szakbizottság részt vett az OSZK megbízá-

sából a MOKKA és az ODR megvalósulását, és a megvalósulás módjai újragondolásának segítségét célzó tanulmány elkészítésében.

A szakbizottság emellett képviselte, és képviseli a MOKKA projekt és az egyesület érdekeit a könyvtárak, illetve a könyvtári rendszerek szállítói felé, mind a könyvtárakat, mind a könyvtári rendszereket érintő fejlesztési célok meghatározása, mind pedig az egyes pályázatokon való részvétel tekintetében. Ez ügyben folyamatos egyeztetéseket folytattak a szakma résztvevőivel, a könyvtárakkal és a rendszerek szállítóival egyaránt.

A szakbizottság tagjai tekintettel lakó- és munkahelyük nagy földrajzi távolságára elektronikus levélben és telefonon érintkeznek. Egy gyűlést tartottak 2009. április 7.-én Szegeden, akkor ugyanis a Networkshop alkalmából valamennyien ott tartózkodtak.

A MOKKA-R Tagozat beszámolója

<i>Hegyi Ádám</i>	<i>dr. Keveházi Katalin</i>
projektszervező	tagozati elnök

Adatbetöltés a MOKKA-R-be

A MOKKA-R-adatbázisban 164 392 rekord érhető el, amely a tavalyi évhez képest 30 000 tételnyi gyarapodást jelent. A *Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartásában* 146 255 bibliográfiai leírás szerepel. Ezt a két nagy adatbázist egészíti ki a MOKKA-R által működtetett kézirat-katalógus, amelyben 16 217 tétel található. A Corvina és HUNTEKA rendszert használó tagkönyvtárak esetében a MOKKA-R-be való adatfeltöltés automatikus, illetve ez sok gyűjtemény esetében évente egyszeri frissítéssel történik. A MOKKA-R mint közös katalógus decentralizált felépítésű, mert a szolgáltatás közös szerverére nem tölt fel minden tagkönyvtár rekordokat. Ilyen esetben Z39.50 segítségével oldjuk meg a lekérdezést és az adatcserét.

A MOKKA-R tagok közül érdemes megemlíteni a *BME OMIKK*, az *Országgyűlési Könyvtár* és a *KSH* rekordbetöltéseit.

Rekordok feltöltése nemcsak MOKKA-R tagkönyvtárakból történtek, hanem határon túli muzeális gyűjteményekből is. Így például a kolozsvári *Római Katolikus Lyceum* könyvtárából és a nagykarolyi piarista könyvtárból is kerültek tételek az adatbá-

zisba. Ezek a gyűjtemények azért kerültek be a MOKKA-R-be, mert nyomtatott kötetek fognak ezekről az intézményekről készülni. A nyomtatáshoz szükséges katalógust a MOKKA-R szerkesztője állítja elő.

Taglétszám

A MOKKA-R Tagozat a MOKKA Egyesület része. Tagságát részben a MOKKA tagok alkotják, részben olyan intézmények, amelyek a MOKKA Egyesülettel nincsenek kapcsolatban. A tagozat ügyrendje háromféle tagságot különböztet meg: tagozati törzskönyvtár, tagozati partnerkönyvtár, tagozati résztvevő könyvtár. 2009. december 10-én 20 törzstaggal, 10 partnertaggal és 8 részt vevő taggal rendelkezett a MOKKA-R. 2009. december 11-én egy intézmény kérte felvételét a tagozatba (*Petőfi Sándor Evangélikus Gimnázium Könyvtára*, Bonyhád). A hatékony együttműködés elősegítése érdekében a tagozat levelezőlistát is működtet (mokka-r@listserv.niif.hu).

Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartása (MKDNY)

2009-ben sikerült a muzeális bejelentést növelni, bár még így is csak a muzeális állománnyal rendelkező intézmények töredéke szolgáltatott adatokat az MKDNY számára. Ebben az évben negyven olyan könyvtártól érkeztek bejelentések, amelyek eddig nem szolgáltatott adatokat az MKDNY számára. Bejelentésre kétféle módon kerülhet sor: nagymennyiségű adat áttöltése az MKDNY-be (kb. 1000 rekordtól, egyéni egyeztetés után) és online, úrlapon történő bejelentéssel.

A muzeális bejelentő rendszer a Bodza keretrendszerben működik, fejlesztője *Zawiasa Róbert*, aki az igényeknek megfelelően ebben az évben is több módosítást hajtott végre az adatbázis szerkezetén és a felületeken.

Kapcsolatot tartunk fenn a Magyarországon használatban lévő integrált könyvtári rendszerek gyártóival, amelynek eredményeként nem szükséges az egyes gyűjteményeknek egyesével a bejelentéshez szükséges technikai feltételeket kiépíteniük, hanem lehetőség van a Z39.50 szabvány segítségével több könyvtár egyszerre történő adatbejelentésére és adatkonverziójára is. Jelenleg a Corvina, a HUNTEKA és a SZIKLA rendszerek esetében működik ez a szolgáltatás. Összesen 146 255 rekord található az MKDNY-ben.

A muzeális könyvtári dokumentumok bejelentésének megkönnyítésére tanfolyam jelleggel képzések szervezését kezdtük el. A képzések akkreditálását a *Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtártudományi Tanszéke* és a *Könyvtári Intézet* vállalta el.

Katalogizálási szabályzat

Havonta került sor a régi nyomtatványok leírásával foglalkozó ISBD(A)-alapú, magyar nyelvű könyvtári szabványt előkészítő bizottság megbeszélésére, amelyen a MOKKA-R részéről Keveházi Katalin és Hegyi Ádám vettek részt. A megbeszélések során elkészült a szabályzat végleges verziója, amelynek hivatalos bemutatója a MOKKA-R konferenciáján volt (OSZK, Budapest, 2009. december 11.)

A magyar nemzeti bibliográfia és a MOKKA-R

A MOKKA-R számára fontos, hogy a magyar nemzeti bibliográfia 1473–1850 közötti korszakának adatai elérhetőek legyenek a közös katalógusban. Az adatbázisba jelenleg az RMK, az RMNY és az Apponyi bibliográfiák vannak betöltve. Az RMNY csoporttal folytatott együttműködés eredményeként már látható a készülő RMNY S kötet első 89 tétele. Ezek a leírások még nem teljesek, az online verzióban csak a kötet megjelenése után lesznek teljes egészükben elérhetőek.

Besorolási adatok

A MOKKA-R-ben jelenleg nincsenek authority rekordok, mert a tagkönyvtárak eltérő egységesítési gyakorlata miatt a közös katalógusban nem lehetett ezt a rendszert kialakítani. A MOKKA-R a magyarországi szerzők egységes névalakját a „Régi magyarországi szerzők” (RMSZ) című kötetből veszi át. Jelenleg az egységes névalakok utalóinak szerkesztése folyik.

Magyarországi földrajzi helyek és nyomdásznevek egységesítésére a *Clavis typographorum regionis Carpathicae* adatbázist lehet felhasználni, amely már elérhető a MOKKA-R adatbázisában.

Kéziratok feldolgozása a MOKKA-R-ben

Az OSZK Kézirattárával (*Földesi Ferenc*) és az OSZK-MTA *Fragmenta Codicum* csoporttal (Madas Edit) a kéziratok elektronikus feldolgozásának lehetőségeiről folytattunk tárgyalásokat. A decemberi közgyűlésen mutattuk be a „MOKKA-MS” új szerkesztőfelületét, amelyben az OTKA Hungarica-kézirat Katasztert és az OSZK kézirat-katalógusát

lehet szerkeszteni. Az új felület a nemzetközi igényeket figyelembe véve MASTER szabványban tárolja a rekordokat.

Tudományos konferencia szervezése

A hagyományoknak megfelelően a 2009-es év tagozati gyűléséhez kapcsolódóan tudományos konferenciát szerveztünk „Aktuális műhelymunkák. MOKKA-R szeminárium 3.” címmel. A rendezvényen a következő előadások hangzottak el:

Mészáros Zoltán: *Egy példaértékű gyűjtemény: régi könyvek az Esztergomi Hittudományi Főiskola Könyvtárában*

Zvara Edina – Magyar Árpád: *A kaplonyi ferences könyvtár régi könyvei*

Velencei Katalin: *A Székesfehérvári Püspöki Könyvtár 1601 előtti nyomtatványainak katalógusa*

Verók Attila: *Magyar vonatkozású régi nyomtatványok a hallei Franckesche Stiftungen történeti gyűjteményeiben*

Pohánka Éva: *A Pécsi Missale fennmaradt példányainak évszázados történet*

Szőkefalvi-Nagy Erzsébet: *A választófejedelem nyomdásza. A választófejedelem nyomdász? Egy különös nyomdászjelvény azonosítása*

Berke Barnabásné: *Beszámoló a Régi könyvek feldolgozásának magyarországi szabályzata elkészültéről*

Keveházi Katalin – Zawiasa Róbert: *Muzeális Könyvtári Dokumentumok Nyilvántartásának új keresőfelülete*

A konferencia előadásait nyomtatásban is meg szeretnénk jelentetni a „Magyar Könyvszemle és a Mokka-R Egyesület füzetei” sorozat következő kötetében.

Együttműködések

A MOKKA-R a Régi Magyarországi Szerzők című kötetből, valamint a Clavis Typographorum Regionis Carpathicae készített authority rekordokat átadta a CERL számára. Könyvtörténeti kutatások megkönnyítésére *Szelestei Nagy László* diákjai számára biztosítottuk a megfelelő technikai hátteret Nagykárolyban. Ehhez hasonlóan a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Könyvtártudományi Tanszék hallgatói számára is nyújtottunk támogatást: az *Iparművészeti Múzeum Könyvtárában* folyó feldolgozáshoz járultunk hozzá.

Pályázatok

A 2009-es év során egy NKA pályázatot nyújtott be az egyesület a MOKKA-R tagozat 2009. évi tagozati gyűléséhez kapcsolódó tudományos konferencia támogatására (NKA 2107). Sajnos a kuratórium nem támogatta a pályázatot. Az egyesület ezen kívül más pályázatot nem adott be.

Budapest, 2010. április 15.

Fonyó Istvánné
elnök

Az online információs rendszerek ember-gép felületével kapcsolatos kutatások áttekintése

A bangladesi és brit szerzők cikkükben a könyvtári szempontból érdekes online adatbázisok felhasználói felületével foglalkozó fontosabb kutatásokat, illetve az ezeket ismertető publikációkat foglalják össze.

Bevezetés

A hálózaton át elérhető információs rendszerek kínálata dinamikusan bővül: 1975 és 2000 között 301-ről 12 417-re nőtt a számuk, miközben az ilyen adatbázisokat előállítók száma 200-ról 4017-re, a terjesztőké pedig 105-ről 2891-re emelkedett.

Az online szolgáltatóknál regisztrált keresések száma 1982–1998 között kb. 7,5 millióról 90 millióra növekedett. A *Gale Directory of Online, Portable, and Internet Databases* c. kiadvány éves adatait átnézve jól látszik, hogy a web 1993-as megjelenése után jelentősen megugrott ez a piac. A web nemcsak újabb információforrások létrejöttét ösztönözte, hanem arra készítette a már létező online szolgáltatókat, hogy átalakítsák a kínálatukat és fejlesszék a keresőfelületet; továbbá olyan új trendeket is elindított, mint a végfelhasználói keresések és a korábitól eltérő árképzési modellek.

A webes felületű információs rendszerekre az interaktivitás, a könnyebb és olcsóbb hozzáférés, a több adatbázisban való egyidejű keresés lehetősége, a helyzetérzékeny súgórendszer, a találati listák átalakíthatósága, vagyis a felhasználói igények figyelembevétele jellemző. Mindezen fejlesztések ellenére egyes kutatások szerint ezek a webalapú keresőfelületek még mindig nehezen használhatók, tanulhatók és megjegyezhetők. Szükség van tehát arra, hogy a kereskedelmi adatbázis-szolgáltatók az eddiginél is jobban figyelembe vegyék az ember-gép kapcsolattal (*HCI = human-computer interaction*) foglalkozó kutatások eredményeit és beépítsék ezeket a technikákat a rendszereik kezelőfelületébe.

Interfész-stílusok

Az 1970-es évek első felében megjelent első online szolgáltatások (pl. az amerikai Dialog vagy az európai ESA/IRS) még csak nehezen megtanulható – és egymástól is eléggé különböző – parancsnyelveken voltak lekérdezhetőek. Nem csoda, hogy ezeket csak képzett információs szakembereken keresztül vették igénybe a felhasználók. Az egyszerűsített kezelőfelületek – mint amilyen a menüvezérelt *BRS/After Dark* és a *Dialog/Knowledge Index* – a nyolcvanas évek elején kezdtek elterjedni, és ezekkel egy időben különféle végfelhasználói felületek is megjelentek. Ezek a *front-end*-ek a betárcsázást és bejelentkezést, vagy az adatbázisválasztást, sőt akár a természetes nyelvű keresőkérdések parancsnyelvre fordítását is segítették. A Euronet rendszerén keresztül különböző adatbázisokat lehetett egységesen, *CCL (Common Command Language)* nyelven lekérdezni. Ebben az évtizedben kezdtek kísérletezni a szakértői rendszerek beépítésével is. Több ilyen prototípus is készült (pl. CONIT, CANSEARCH, PLEXUS, I3R), de ezeknek végül kevés hatásuk lett az online információkeresés világára. A kilencvenes években a Boole-operátorok nélküli keresés bevezetésével próbálkoztak a szolgáltatók (ilyen volt a Westlaw/WIN, a Mead Data Central/FREESTYLE és a Dialog/TARGET), és ezek a nem szakemberek között népszerűek is lettek. Az évtized közepétől pedig megjelentek a webalapú keresőfelületek, melyek már kifejezetten a végfelhasználókat célozták meg. Ezeknél rendszerint van egy egyszerű felület a laikusoknak és egy fejlettebb lekérdezési lehetőség a profiknak a bonyolultabb keresési feladatokhoz.

Végfelhasználói keresés

A különböző kezelőfelületek hatékonyságára vonatkozó vizsgálatok azt mutatják, hogy az átlagfelhasználók jobban boldogulnak a menüvezérelt interfészekkel, mint a parancsmódú lekérdezéssel: jobb eredményeket érnek el így – igaz, ehhez több lépésre és időre van szükségük, mint a parancsnyelvet jól ismerő és használó szakembereknek. Ezek a kutatások azt is igazolták, hogy a gyakorlottabb keresők ugyanazt a felületet használva hatékonyabban és pontosabban tudnak információt kinyerni egy adatbázisból, többféle technikát és funkciót alkalmaznak, bonyolultabb kérdéseket állítanak össze, finomítják azokat, szűkítik vagy tágítják a találati halmazokat stb., míg a tapasztalatlanok „próba, szerencse”-alapon, nagyon egyszerű keresőkérdésekkel kísérleteznek addig, amíg valamilyen elfogadható eredményt nem kapnak. Mivel a trend az, hogy a korábbi, viszonylag kevés információs szakember helyett egyre inkább a gyakorlatlan felhasználók tömegei veszik igénybe ezeket a szolgáltatásokat, a rendszerek tervezőinek az egyszerűségekre kell(ene) törekedniük, és eközben a használhatóságon is folyamatosan javítaniuk kell.

A keresőkifejezés összeállítása

A keresőkérdések megfogalmazásának problémájával sok kutatás foglalkozott már. A legtöbb rendszer sokáig csak a Boole-operátorok használatát támogatta, ugyanakkor a tesztek azt mutatják, hogy a végfelhasználóknak nagy nehézséget okoz a logikai műveletek alkalmazása a keresőkifejezés összeállításakor. A Venn-diagramokkal való kísérletek – ahol is egymást metsző körök mutatják a találati halmazok kombinációit – már jobb eredményeket hoztak, de itt is előfeltétel az, hogy a használó megértse a diagramok jelentését. Másfajta grafikus megjelenítéseket is javasoltak már a kilencvenes években, például blokk-struktúrát, illetve szűr/átenged (*filter/flow*) modellt. Tesztelték a dinamikus lekérdezés és a mintanézet technikákat is. Előbbi közvetlen visszacsatolást jelent a keresés közben, vagyis a felhasználó azonnal látja, hogy hogyan változnak az eredmények, ha a paramétereket állítgatja. Az ilyen dinamikus felület előnyös a használóknak, de nagyon leterheli a rendszert és hálózatos környezetben gyakran nem elég gyors a válaszidő. Ezen próbál segíteni a mintanézet ötlete, ahol is a felhasználó előbb csak néhány találatot kap mintának, és a részletes találati halmaz csak később jelenik meg. A különféle

vizualizációs megoldások ellenére még ma is a Boole-alapú keresés a leggyakoribb, melynek kétségtelen előnye, hogy hatékony és olcsón megvalósítható. De egyes rendszerek emellett már a természetes nyelvű lekérdezést is lehetővé teszik.

Relevancia-visszajelzés

A keresőkérdés megfogalmazása nem könnyű feladat a végfelhasználónak. Ha nem ismeri részletesen az adatbázist és a keresőrendszert, a legtöbb ember nehezen állítja össze a keresőkifejezéseket. Ezen a problémán próbál segíteni az a megoldás, amelynél a felhasználó megjelölhet néhány, számára fontos tételt a találati listában, majd a rendszer ezek alapján újraszűri a keresőszavakat és átalakítja a kérdést. A keresőkérdés automatikus bővítése (*AQE = automatic query expansion*) a releváns tételekben levő szavak alapján, hatékony technika a vizsgálatok szerint. Azonban mivel sokan csak egy-két átfogó szót vagy kifejezést adnak meg keresőkérdésként, a túlságosan sok és változatos találat közül az AQE technika rendszerint csak a leggyakoribb témákat választja ki, és nem biztos, hogy köztük lesz az, amit a felhasználó valójában keresett. Ezért egy továbbfejlesztett változatban a rendszer felkínálja a lehetséges kifejezések listáját, amelyekkel a keresést adott irányban finomítani lehet, és a felhasználó választhat közülük. Ezt a módszert nevezik a keresés interaktív bővítésének (*IQE = interactive query expansion*). Különösen jók azok a megoldások, amelyeknél a választható keresőszavakat nemcsak egyszerűen felsorolják, hanem témák szerint hierarchikus listákba rendezik őket.

Több olyan kutatás is volt, amelyekben az AQE és az IQE technikák használhatóságát hasonlították össze, de az eredmények ellentmondásosak. Mindenesetre a relevancia-visszajelzésekre alapozott keresőfelületek akkor hatékonyak, ha a felhasználó veszi a fáradságot és kiválogatja a számára fontos tételeket, de ez mindenképpen plusz agymunkát kíván. Ha azonban a rendszer nem várja el tőle, hogy ténylegesen kipipálja a releváns találatokat, hanem implicit módon gyűjti a visszajelzéseket a felhasználó viselkedését monitorozva (pl. milyen linkekre kattint rá, mely tételekre viszi rá az egeret, hogyan görgeti az ablakot), akkor a kognitív terhelés növelése nélkül is tudja finomítani a keresést a megfelelő irányban.

Böngészés

Míg a hagyományos online adatbázisok a keresésre épültek, a webalapú kezelőfelületeknél gyakran találunk böngészési lehetőséget is: például teauruszt vagy hierarchikus témaköröket, melyek a keresőkérdések összeállításánál hasznosak – főleg egy többnyelvű információs rendszerben. A szakirodalomban közölt adatok szerint különösen a gyerekek hatékonyak a böngészésben. Ugyanakkor bár a kezdő felhasználók is jobban szeretik átnézni a kínálatot, semmint keresőkifejezések összeállításával bajlódni, a böngészés gyakran túl időigényes és egy idő után csak összezavarja őket. Az igazán nagy adatbázisoknál pedig ez a módszer egyáltalán nem hatékony.

Kognitív tervezés az információ-visszakeresésben

Az információs rendszerek keresőfelületének tervezésekor alapvető fontosságú a végfelhasználók megismerő és észlelő képességeinek ismerete. Különösen a mentális modellek és az egyéni különbségek terén folytatott kutatások eredményei érdekesek.

A mentális modellek egy probléma, helyzet vagy rendszer elméleti leképezését jelentik. Az alacsony keresési hatékonyságnak gyakran az az oka, hogy a felhasználók agyában nincsen megfelelő modell arról, hogy hogyan épül fel, és hogyan működik a használni kívánt adatbázis. Egy konkrét rendszer esetében a gyakorlatorientált oktatás sokat segíthet a helyes kép kialakításában és az eredményesebb használatban, de mivel az információs szolgáltatások elég jelentősen különböznek egymástól, ezért ez nem oldja általánosságban a problémát. A cikkben részletesen ismertetett, az 1980-as évek végén és a '90-es évek elején lefolytatott kísérletekben azt vizsgálták a kutatók, hogy milyen mentális modelleket alkottak a tesztalanyok az online könyvtári katalógusok, illetve egy elektronikus lexikon használata közben. Az eredmények azt mutatták, hogy a felhasználók rendszerint kialakítanak magukban valamilyen képet az adott információs rendszerről, de ez gyakran igen egyszerű és távol van a rendszer valódi képességeitől. Nem meglepő módon azok, akik a valósághoz közelítő modellt tudtak kialakítani, eredményesebbek voltak az információforrás használatában. Tanulságos az is, hogy a tesztekben résztvevők nehezen tudták szavakban kifejezni a fejükben kialakult képet, ezért inkább a keresés közbeni viselkedésük megfigyelése alapján lehet következtetni arra, hogy milyen modell alap-

ján próbálnak eredményre jutni. Ezekből a kutatásokból az is következik, hogy azoknak az információs rendszereknek van nagyobb esélyük a sikerre, amelyeknél a tervezőjük által kitalált modell összhangban van a felhasználók elképzeléseivel.

Egyre több vizsgálat folyik azzal kapcsolatban is, hogy az emberek közötti eltérések hogyan befolyásolják az információkeresési szokásokat. Az „egyméretű”, az egyéni különbségeket figyelembe nem vevő keresőfelületek nemigen lesznek sikeresek. Az egyik ilyen fontos jellemző a keresési tapasztalat. Az adatbázis- és számítógép-használati gyakorlattal rendelkezők természetesen jobban teljesítenek az ilyen teszteken: eredményesebben és a rendszer által kínált funkciókból többet is felhasználva tudnak keresni. Az adott információforrás által lefedett szakterületen való jártasság is előny. Akik ismerik a megfelelő szakkifejezéseket, azok több szót beírva hatékonyabb keresésekre képesek, mint az illető témában laikusok. De a kísérletek szerint ez a tudás csak másodlagos az információkeresési jártassághoz képest, mert a gyakorlott adatbázis-használók a keresőszavak kombinálásával és a teaurusz segítségével jobb eredményeket tudtak elérni bármilyen szakterületen. Az egyetemisták bevonásával végzett egyik teszt pedig azt igazolta, hogy a matematika, az informatika és a reáltudományok hallgatói jobban teljesítettek egy Boole-alapú keresőrendszer használata során, mint a társadalomtudományi vagy a bölcsészszakos diákok. Azt is kimutatták egy ilyen tesztben, hogy a gyakorlott női információs szakemberek sikeresebbek voltak, mint férfi kollégáik. Az életkor szerinti különbségeket vizsgálva azt az eredményt kapták, hogy az idősebbek valamivel lassabban tanulják meg az információforrások kezelését és több hibát követnek el keresés közben, különösen, ha a számítógép használatában is gyakorlatlanok. A felhasználó-központú tervezés során tehát mindezeket a különbségeket figyelembe kell venni, és rugalmasabb felületeket kell kialakítani.

Felhasználói felülettervezés

Az információs rendszerek kezelőfelületének kialakításakor útmutatókat, használhatósági teszteket és felülettervezési technikákat használnak. Ezekkel kapcsolatban is jelentős mennyiségű publikáció született az elmúlt években.

Jó néhány terjedelmes, általános célú, interfésztervezési útmutató létezik már. Emellett több hardver- és szoftvergyártó is kidolgozta a saját irányelveit specifikus számítógépes környezetekhez. És vannak rövidebb listák is olyan „arany szabályok-

kal”, amelyeket az íróik a hagyományos felhasználói felületekhez ajánlanak. Az ilyen rövid listák egyesek szerint jobbak, mint a hosszúak, mert utóbbiakat gyakran már a méretük miatt sem veszik figyelembe a tervezők. Ugyanakkor az arany szabályok értelmezése és megvalósítása egy adott feladat esetén több beleérzést, tapasztalatot és szakértelmet kíván a tervezőtől. Más szerzők pedig arra figyelmeztetnek, hogy pusztán az útmutatók ajánlásainak betartása nem garantálja, hogy jó minőségű és jól használható lesz a felhasználói felület.

A használhatósági teszteknek két fajtája van: empirikus és analitikus. Az előbbinél maguk a felhasználók próbálgatják a kész rendszert vagy annak prototípusát, míg az utóbbinál szakértők vizsgálják meg, hogy a felület mennyire felel meg az elfogadott elveknek. A valódi felhasználókkal folytatott tesztelésnél rendszerint előre gyártott feladatokat odatnak meg az erre vállalkozókkal, és regisztrálják a viselkedésüket például naplózás, hangos kommentálás, video- vagy képernyőfelvétel segítségével. A tapasztalatok azt mutatják, hogy az első néhány tesztalany találja meg a legtöbb használhatósági problémát, az őket követők pedig egyre kevesebb újat fedeznek fel. Mivel a „használhatóság” elvont fogalom, ezért öt jellemzőt szokás ilyenkor mérni: tanulhatóság, hatékonyság, megjegyezhetőség, hibázási arány, elégedettség.

A heurisztikus értékelés során szakemberek vizsgálják meg az interfészt, hogy mennyire felel meg a tapasztalatok alapján összeállított elvárásoknak. A gyakorlat azt mutatja, hogy három-öt, egymástól függetlenül dolgozó értékelő tudja a legtöbb tervezési és működési problémát megtalálni. A legjobbak a „dupla” szakértők, akik mind a használhatósági vizsgálatok, mind pedig az adott típusú interfész terén járatosak. A szakirodalom egyetért abban, hogy a heurisztikus értékelés a legeredményesebb a tervezési hibák felderítésében és a leginkább költséghatékony más módszerekkel összehasonlítva. Ugyanakkor születtek olyan eredmények is, amelyek szerint bár a szakértők jóval több problémát fedeztek fel, mint amennyit a felhasználói tesztek során sikerült összegyűjteni, de ezek között nem sok átfedés volt – vagyis a kétféle módszer inkább kiegészíti, és nem helyettesíti egymást.

Kezdetben kizárólag a rendelkezésre álló technika határozta meg a felhasználói felületek kialakítását. A nyolcvanas évektől egyre inkább felhasználóközpontúvá vált a tervezés. Prototípus-készítés, tesztelés és újratervezés jellemzi ma már a fejlesztés

tést. A végső verzió egy többlépcsős, iterációs folyamat során alakul ki. A szakemberek egyre inkább felismerik a hagyományos HCI technikák fontosságát és kezdik felhasználni az ember-gép kapcsolat terén szerzett ismereteket az információs rendszerek interfészének tervezésekor. Az egyik ilyen módszertani javaslat az alábbi lépések végrehajtását ajánlja:

1. Versenyárselemezés egy már létező információs rendszer használhatóságának tesztelésével.
2. A felhasználók tesztelés alatti tevékenységének elemzése.
3. Egy kiinduló prototípus felvázolása a tevékenységelemzés során szerzett tapasztalatok alapján.
4. A kiindulási prototípus heurisztikus értékelése.
5. Egy interaktív prototípus tervezése a heurisztikus értékelés eredményei alapján.
6. Az interaktív prototípus-fejlesztő (*formative*) értékelése, különféle előírt feladatok végrehajtásával.
7. Egy módosított prototípus elkészítése a fejlesztő értékelés megállapításai alapján.
8. A végső prototípus-összegző (*summative*) értékelése és a versenytárral való összehasonlítása ugyanazon feladatokat végrehajtva.

Tanulságok

A szakirodalom áttekintésének legnagyobb tanulsága, hogy a HCI technikákat még kevés helyen használják az információs rendszerek tervezésénél. Pedig az ember-gép kapcsolat már jól kidolgozott szakterület, de eredményei nem hasznosulnak

eléggé. Az online adatbázis-szolgáltatóknak több figyelmet kellene fordítaniuk a felhasználói felületeik kialakítására. Bár a webalapú rendszerek megkönnyítették a végfelhasználóknak az információs rendszerek kezelését, de a használhatósági tesztek még mindig azt mutatják, hogy a használók nem tudnak igazán hatékonyan keresni ezekben, és igen gyenge találati eredményeket érnek el. Ennek nemcsak a gyakorlatlanságuk és a képzés hiánya az oka, hanem a felhasználói felületek alkalmatlansága is. Sok szerző felismerte ezt a problémát, de csak általánosságban javasolták a szolgáltatás továbbfejlesztését, konkrét módszertani tanácsok helyett.

Az új információs rendszerek hagyományos vizsgálata gyakran kimerült a teszttárlományokon lefutott próbakeresésekben, ritkán értékelték őket valódi használók. Mára már kialakultak a felhasználói tesztelés különféle formái és a használhatóság mérésének módszerei, de még messze nem eléggé alkalmazzák ezeket a gyakorlatban. Egyelőre a legtöbb online adatbázis kezelőfelülete inkább a készítő és a szolgáltatók szempontjait tükrözi, és nem annyira a felhasználók igényeit, akik számára ezek a rendszerek készülnek.

/S.M. ZABED, Ahmed – McKNIGHT, Cliff – OPPENHEIM, Charles: A review of research on human-computer interfaces for online information retrieval systems. = *The Electronic Library*, 27. köt. 1. sz. 2009. p. 96–116./

(Drótos László)

Kindle e-könyv olvasók kölcsönzése a Texas A&M University könyvtárában

E-könyv olvasó-készülékek a könyvtárakban

A könyvtárak már mintegy tíz éve kísérleteznek a különféle e-könyv olvasó-eszközökkel és ezek könyvtári célú hasznosításával. A *North Carolina State University (NCSU)* könyvtárosai például már 2000-ben teszteltek egy ilyen készüléket, a *University of California Santa Barbara* könyvtárában, pedig 2001-ben volt az első e-book program. A tapasztalatok azt mutatták, hogy a legfontosabb szempont az olvasás kényelmessége, és ezek a kezdeti prototípusok nem bizonyultak elég praktikusnak – ráadásul elég költségesek is voltak. Az új generációs e-könyv olvasók, köztük elsősorban az *Amazon Kindle* és a *Sony Reader* viszont már olcsóbbak, több könyvet lehet rájuk letölteni, méghozzá azonnal, továbbá jóval

hosszabb ideig használhatók külső áramforrás nélkül. Különösen a 2007-ben megjelent Kindle lett sikeres, annak ellenére, hogy csak az *amazon.com* oldalról lehet rá könyveket tölteni, a *Whispernet* nevű vezeték nélküli hálózaton át, saját speciális formátumban. Mindezen korlátozások ellenére a Kindle volt az első olyan eszköz, amelyet már elfogadtak az emberek a nyomtatott könyv alternatívájaként, és a Sony Reader mellett a könyvtárak is többnyire ezt kezdik bevonni a kölcsönzésbe.

North Carolina egyetemi könyvtára ebben is az úttörők közé tartozik: a könyvtár használói az általuk igényelt könyveket letölthetik egy Kindle készülékre. Hasonló modellt választott a *Sparta Public Library* New Jersey-ben. Ez az első közkönyvtár, ahol üres Kindle-eket lehet kölcsönvenni és az olvasó döntheti

el, hogy milyen könyveket kér rá. A letöltési díjat a könyvtár fizeti. Más könyvtárak adott művekkel előre feltöltött könyvolvasókat adnak kölcsön. A *Vanderbilt University* tudományos és műszaki könyvtára például a könyvtárosok által válogatott, számítástechnikai témájú szakkönyveket kölcsönöz Kindle-n; a már említett NCSU-n pedig már nem jogvédelemmel védett irodalmat lehet Sony Readeren olvasni. A *Pennsylvania State University* a Sony-val együttműködve 100 ilyen kérésűleket tud kiadni a hallgatóinak, különböző szakok tananyagaival feltöltve.

Bár egyre több könyvtárban lehet már e-bookolvasókat kölcsönözni, kevés helyen vizsgálták meg, hogy ezek mennyire használhatók. A *Texas A&M University* az elsők között volt, ahol ilyen kutatást folytattak le. Miután beszereztek 40 db. Kindle készüléket és egy éven át rögzítették a felhasználói tapasztalatokat, a kutatók legfontosabb megállapítása az volt, hogy a Kindle jó eszköz a népszerű irodalom olvasásához, de tudományos célokra kevésbé alkalmas, mert gyengék a grafikus képességei, és túl drága, illetve túl kevés a letölthető szakkönyv.

A Texas A&M projekt

A használhatósági kutatás lezárása után a könyvtár megkezdte az e-könyvolvasók kölcsönzését az egyetem dolgozói és hallgatói számára. Egy külön erre kapott forrásból darabonként 399 dollárért vásároltak Kindle-eket 2008-ban. Az ezekre letöltött könyveket rajtahagyják a készülékeken, miután az olvasók visszahozzák őket. Bár a könyvek nem másolhatók át, de az Amazon azt megengedi, hogy egy adott számlához (account) akár hat különböző Kindle-t is regisztráljunk és ezek bármelyikén olvasható a megvett mű. Mivel a projekt befejezésének időpontja bizonytalan volt, a könyvtárosok úgy döntöttek, hogy nem veszik fel a katalógusba az így letöltött könyveket, hanem csak az Amazon szerverén levő nyilvántartást használják annak követésére, hogy miket vásároltak már eddig. A könyvtárhasználók egy webes űrlapon át rendelhetnek új könyveket és ezek letöltési díját a könyvtár fizeti. A Texas A&M University könyvtáraiban az a szokás, hogy az olvasók által kért papírkönyveket automatikusan beszerzik (ha az áruk nem haladja meg a 150 dollárt), így tehát ugyanezt a gyakorlatot követik az e-bookvásárlásnál is. A kölcsönzési időt – a potenciális felhasználókkal folytatott beszélgetések alapján – két hétben állapították meg, és ez alatt legfeljebb három könyvet tölthet le az olvasó magának. A kéthetes időintervallum megegyezik egyébként a könyvtár által szolgáltatott egyéb eszközök: iPod-ok, digitális fényképezőgépek és videokamerák kölcsönzési idejével.

Az új szolgáltatást erőteljes „reklámkampánnyal” vezették be: az egyetemi webes hírlapban megjelentetett közleménnyel, a könyvtár honlapjára kitett grafikus reklámcsíkkal, és a bestseller-könyvespolc mel-

lett elhelyezett plakáttal igyekeztek felhívni a figyelmet a Kindle kölcsönzés lehetőségére. A siker elsőprő volt, mindjárt az első napon 30 igény érkezett, és egy hónap után már 108-an voltak a várólistán. Ez idő alatt 62 könyvet vásároltak az olvasók, átlagosan 10,14 dollárért. Ezek többsége népszerű olvasmány volt: lektűr és romantikus regények tették ki a letöltött könyvek 18%-át, némi meglepetésre 16% volt a gyermekirodalom, hasonló arányú a sci-fi, a fantasy és a horror. A komoly szépirodalom aránya 8, az életrajzoké 6% volt, a maradék egyharmad pedig különböző szakmunkákból és egyéb műfajokból állt.

Tanulságok

- A legmeglepőbb tapasztalat az, hogy milyen népszerű lett az új szolgáltatás. Az első hét után 6-ról 12-re növelték a kölcsönzésbe bevont Kindle-k számát, majd két hét múlva 18-ra, de még így sem tudták kielégíteni az igényeket. Ezért kénytelenek voltak egy hétre csökkenteni a kölcsönzési időt és az ez alatt megvehető könyvek számát is háromról egyre korlátozni. Amúgy nem volt semmilyen gond a visszahozott készülékekkel, nem volt rajtuk sérülés és a működtető szoftvert sem állították el a felhasználók.
- A nagy érdeklődés részben annak is köszönhető, hogy a Kindle-t nem árulják boltokban, így nem lehet kipróbálni. Többen is azért kölcsönöztek ki egy-egy készüléket néhány órára, hogy eljátszódzanak vele, nem egy könyvet akartak elolvasni, csak az eszközt szerették volna megismerni.
- Utólag már az is látszik, hogy nem volt szerencsés egyszerűen meghirdetni a szolgáltatást több fórumon is. Jobb lett volna fokozatosan megismertetni a könyvtárhasználók egyes rétegeivel, így nem jelentkezett volna hirtelen akkora kereslet, amekkorát a könyvtár nem tudott kielégíteni.
- Az indulás óta eltelt idő alatt bebizonyosodott, hogy az e-könyvolvasók fontos eszközök lehetnek a könyvtárakban – gyors és költséghatékony lehetőséget jelentenek a népszerű irodalom könyvtári szolgáltatásához. A szolgáltatás még tovább gyorsítható, ha a könyvtárosok előre letöltik a várhatóan érdekes műveket (pl. a sorozatok egyes részeit megjelenésük napján azonnal), így nem kell várakozniuk a felhasználóknak addig, amíg a kért könyvet a könyvtár megvásárolja. A jövőben várhatóan egyre változatosabb lesz a Kindle-re megvehető művek kínálata, és ahogy javulnak az eszköz grafikus megjelenítő képességei, egyre inkább alkalmas lesz a szakirodalom olvasására is.

/CLARK, Dennis T.: Lending Kindle e-book readers: first results from the Texas A&M University project. = *Collection Building*, 28. köt. 4. sz. 2009. p. 146–149. <http://www.emeraldinsight.com/10.1108/01604950910999774>

(Drótos László)

Science of Synthesis

Houben–Weyl Methods of Molecular Transformations®

- The most effective and reliable methods for group transformations
- Covers all fields of organic chemistry
- Continuously updated (4 releases per year)

Pharmaceutical Substances

Syntheses | Patents | Applications

- All approved active pharmaceutical ingredients (APIs)
- Continuously updated
- Structure searchable

The screenshot shows the Science of Synthesis 3.8 web interface. On the left is a 'Table of Contents' with categories like Organometallics, Heteroatoms, and Reactions. The main content area displays 'Method 3: Diene-Diene Cycloadditions' by Montgomery, J., in Science of Synthesis, 1 (2001), p.13. It includes a feedback section and a paragraph describing the application of $[2+2]$ -diene complexes in the dimerization of 1,3-dienes. Below the text is a chemical reaction scheme labeled 'Scheme 4' showing the dimerization of a diene to form a bicyclic product.

Science of Synthesis: Organic and organometallic synthetic methods critically evaluated by experts – an authoritative information resource

Pharmaceutical Substances:
Your reliable source for the syntheses of active pharmaceutical ingredients.

The screenshot shows the Thieme Pharmaceutical Substances web interface. The main entry is for 'Atorvastatin calcium'. It includes a search bar, a list of results (1 Atorvastatin calcium, 2 Ezetimibe, 3 Rosuvastatin calcium), and detailed information for Atorvastatin calcium. The details include Synonyms (C1, B1, Y10, S48), ATC (C10AA06), Use (Lipid-lowering agent), Chem. (H), Name (HMG-CoA-reductase inhibitor), Formula ($C_{33}H_{35}F_3N_2O_7$), MW (1150.36 g/mol), CAS-# (134586-89-8), Free acid (Formula: $C_{33}H_{33}F_3N_2O_7$, MW: 598.63 g/mol, CAS-# 134586-90-5), and Substance Classes (Antilipid, Fluorinated acids, Heterocyclic and heterocyclic acids, Nitro compounds, Pyridine). A 'Synthesis Path' section shows a multi-step chemical reaction scheme for the synthesis of Atorvastatin calcium.

For more information and a free trial please contact:

Thieme Institutional Sales
E-mail: eproducts@thieme.de
Tel.: +49-7 11-89 31-407

